ПРИГОДА ПЕРША

УСМІШКА ПРИНЦЕСИ ШАХ-ШАРОНІ

РОЗДІЛ І

Пригода з лялькою. Мама обіцяє,

але Грайлик чекати не може

Все почалося з ляльки. Лупатої дівчачої ляльки з яблучним рум’янцем на щоках і здивованим голубим поглядом.

Вона горілиць лежала на землі, піднявши догори руки, наче про щось прохала.

Грайлик пробігав повз неї з автоматом ("Тра-та-та-та-та!") і зачепив її ногою. Зовсім ненароком.

А Роман-Отаман, який біг за Грайликом, уже навмисне відфутболив ляльку, та так, що вона перелетіла через штахетник і бебехнулась у калюжу. Роман противно зареготав.

— Ех ви! Лицарі задрипані! — вигукнула Реготушка.

Вони гралися у "дочки-матері", четверо дівчаток — Співалочка, Стрибушечка, Танцюля і Реготушка.

А хлопці, звичайно, гралися у війну. У що можуть гратися хлопці, коли заводіяка у них Роман-Отаман. Він усім давав прізвиська. Толя у нього був Толя-Бараболя. Вітасик — Вітасик-Тарантасик. Женя — Женя-Жменя. Тільки Грайлику він не причепив прізвиська. Оскільки Грайлик і так уже

був Грайлик. По-справжньому його звали Михайлик, але мама назвала його Грайликом, щоб не плутати з татом, бо тато був теж Михайлик. На тата мама казала Усміхайлик або Усміхайло Петрович (тато весь час усміхався). А тато називав маму Веселина, хоча вона була Василина. Як бачите, на відміну від Романа-Отамана, мамині й татові прізвиська були не образливі, а лагідні й симпатичні.

Ота пригода з лялькою була у неділю вранці. Після неї Грайлику чогось розхотілося "воювати", і він пішов додому.

Грайлик не раз уже чув оте слово "лицар", але що воно таке, точно так і не знав.

Потинявся Грайлик трохи й підійшов до тата, що сидів за письмовим столом.

— Тату, а що таке лицар?

Усміхайло Петрович одірвався від писання і здивовано глянув на сина.

— О! Ти що — не знаєш? Скільки у тебе тих лицарів було. Воїни такі.

— Я знаю, що воїни. Але чому вони називаються лицарі?

— Ну… жили вони колись давним-давно, у так звані середні віки, у середньовіччі, багато років тому. Їздили на конях, бо ходити їм було дуже важко, на них були залізні лати. Та от же тобі лицар найкращий — Дон Кіхот. Ти ж його добре знаєш. — І тато підсунув на край столу чавунну статуетку вершника з щитом і списом, у залізних латах.

Грайлик змалку бачив ту статуетку на татовому столі, знав, що це Дон Кіхот, але якось ніколи не задумувався, що Дон Кіхот — лицар. Тато казав йому колись, що Дон Кіхот — найблагородніший герой світової літератури і про нього він прочитає, як підросте. Зараз ще рано. Чіпати

статуетку тато не дозволяв ("Ще розіб’єш, я тебе знаю. А Дон Кіхота розбивати не можна, гріх").

— То що: лицарі — найблагородніші герої? — спитав Грайлик.

— Авжеж. Вони завжди захищали слабких, знедолених, бідних. Свято берегли честь. І тепер, коли про когось хочуть сказати, що він чесний, благородний, мужній і справедливий, то кажуть: "Він справжній лицар!" Лицарями називали й наших славних предків, запорозьких козаків.

Грайлик задумався.

Ходив-ходив, а тоді підійшов до мами й каже:

— Мамочко, а дай-но мені сорочку-вишиванку і зроби мені лати. З картону. Там лежить коробка непотрібна, яку ти викинути хочеш. Я у лицаря гратимусь.

Веселина Василівна усміхнулася:

— Що ж, добре діло!

Сорочку-вишиванку дала. А про лати сказала:

— Почекай трохи. Ніколи мені зараз. От обід зварю, білизну доперу, у хаті приберу, тоді… Або чекай, або грай поки що без лат.

Отаке! "Без лат"! Що це за лицар — без лат? Ну, люди! Нічого не розуміють.

Ходить Грайлик, нудиться, канючить:

— Мамо, ну коли вже?

— Мамо, ну зроби!

— Мамо, ну ти ж обіцяла!

Та мама тільки відмахується.

І тато зайнятий. Сидить за столом, пише якусь чудасію. Дисертація називається. Заважати йому категорично заборонено.

От же ж!

Людина хоче у лицаря гратися, а вони не можуть таке-сяке лицарське причандалля зробити.

"Чекай!"

А як воно не чекається.

Ну не розуміють ті дорослі анічогісінько.

Коли хочеться гратися, то гратися хочеться зараз, негайно, у цю ж мить, а не колись.

Доведеться починати без лат.

Нічого не вдієш.

Пішов Грайлик на кухню, узяв нишком віника.

То мамі він — предмет для підмітання підлоги. А Грайликові — кінь бойовий тонконогий, з хвостом шовковим, з білою зіркою на лобі. Скільки на ньому гарцьовано-перегарцьовано по безкрайніх дорогах подвигів.

Потім Грайлик зазирнув у комірчину, поцупив татову лижну палицю. То вона татові палиця, від землі на лижах відштовхуватися. А Грайликові — спис бойовий.

Напнув на голову старий татів капелюх крислатий — замість шолома лицарського.

І…

Їде Грайлик на коні по лісовій дорозі.

Їде, роззирається навкруги.

А навкруги дерева стоять стіною величезні. А за ними у хащах вовки виють, ведмеді рикають, інші звірі, до Червоної книги тепер записані…

Що й казати — середньовіччя, дрімучі середні віки, багато-багато років тому. Не те що телевізорів, телефонів, метро, а й тролейбусів звичайних, щоб їздити, ще нема. Самий лише ліс густий та хижаки.

Хочеш не хочеш, а пересмикує тебе раз у раз всього.

Моторошно.

"Ех! — думає Грайлик. — Даремно я не почекав, поки мама лати зробить. Без лат у цьому дрімучому середньовіччі й робити нічого. Будь-який лютий звір тебе за голу ногу вхопить, з коня стягне. Будь-який ворог мечем, списом проштрикне запросто. А якщо ховатися й тікати, то чого було й у середньовіччя пертися. Лицарі ж тільки те й робили, що когось рятували, визволяли, з ворогами змагалися".

Тільки встиг подумати, аж чує — хтось плаче-примовляє. Та жалібно так.

Дивиться — стоїть край дороги дерево величезне, а до нього жінка прив’язана. Плаче гірко.

РОЗДІЛ II

Пригоди починаються.

Служниця Ципа-Дрипа.

Лицар Дон

Зліз Грайлик з коня, одв’язав жінку. А вона все одно плаче-заливається.

— Що таке? Чого плачете? — співчутливо пита Грайлик. Не міг він спокійно дивитися на чужі сльози, особливо жіночі.

— Як же мені не плакати? Пані мою, прекрасну принцесу Шах-Шароню, дочку славетного шаха Шах-Шараха полонив незнайомий пан Грубіян Чорна Маска. І не знаю я, де вона і що з нею.

— А ви ж самі хто будете?

— Ой, не називайте мене на "ви". Мене ніхто так ніколи не називає, бо я жалюгідна служниця Ципа-Дрипа.

Вона так зневажливо говорила про себе, що Грайликові ще більше стало її шкода. І він сказав якомога лагідніше:

— Ви не хвилюйтесь, а розкажіть, будь ласка, як усе сталося.

— Ой, ви такий молодий, а такий гречний, такий вихований, уважний!

Зніяковів Грайлик, ледь спромігся повторити лише:

— Будь ласка!..

— Розумієте, їхали ми у кареті. В гості. До принца Бо-Бо. І раптом з лісу вискочив пан Грубіян Чорна Маска. Зупинив коней, збив кучера, розігнав слуг, мене прив’язав до дерева, а принцесу Шах-Шароню кудись повіз. На нашій же кареті. Ой, що ж тепер буде! Ой лишенько! Де ж вона, моя красуня незрівнянна? — служниця знову заплакала.

"От бачиш, — подумав Грайлик. — По всіх лицарських законах треба зараз негайно їхати шукати принцесу Шах-Шароню і визволяти її від поганського пана Грубіяна Чорна Маска. А як же голому, без лат, їхати? Як? Де хто бачив голих лицарів? От вталапався!"

А Ципа-Дрипа, як на те, носом шморгнула І рукою показала:

— Туди, у той бік повіз принцесу пан Грубіян Чорна Маска.

І знову скривилася — заплакала.

Нічого не лишалося Грайликові, як сказати:

— Ясно, зараз поїду. Буду шукати. А ви додому вертайтеся. Чекайте. Ваша адреса яка? Щоб я знав.

— Що? — не зрозуміла служниця.

— Ну, живете ви де?

— У палаці живемо. Палац шаха Шах-Шараха усі знають.

— Ясно. Там і чекайте.

— Ой, дякую вам! Ой, ви такий добрий, такий благородний! Хай вам Бог помагає.

Грайлик так розгубився, що не втримався і сказав:

— Хай!

Попрощався Грайлик із служницею і поїхав у той бік, куди вона показала.

Їде, а сам думає: "От непереливки! Як же я ту принцесу Шах-Шароню визволю?… Негайно треба десь лицарські лати діставати. Негайно. Хоч би зустрівся хтось порядний, підказав, де тут у них у середньовіччі лати дістають, як це робиться".

Тільки подумав, аж чує — ззаду хтось скаче, наздоганя його.

Завмер Грайлик — чи не ворог, бува? У середні віки небезпека чигала на кожному кроці.

Наблизився подорожній. Обличчя привітне, усміхнене, плащ червоний, золотом розшитий, на голові капелюх з павиним пером. На коневі червона попона, теж золотом розшита.

Не схожий наче на ворога.

Коня осадив.

— Добрий день! — каже.

— Драстуйте, як не жартуєте! — відповів Грайлик (його дідусь Петрусь завжди так вітається).

Помовчали трохи, один до одного приглядаючись.

— А ви хто, пробачте, будете? — питає нарешті Грайлик.

— Дон! — каже той.

— Дон?! — вигукнув Грайлик, одразу про Дон Кіхота згадавши. — То ви, певне, лицар?

— Авжеж! Лицар! Аякже! — Дон плаща відгорнув: під плащем залізні лати виблискують.

Зітхнув Грайлик заздро.

— Що таке? — усміхнувся Дон. — Чи не хочеш і ти у лицарі!

Грайлик ствердно кивнув.

— Тільки лат нема, — і знову зітхнув.

— Не біда. Можна дістати, — бадьоро сказав Дон.

— Де?

— Є тут один граф. Я якраз до нього їду. Все на світі має. Поїхали разом. Мені такий товариш, як ти, саме потрібен.

— Серйозно?! — зрадів Грайлик. — І по дорозі якраз. От удача! Поїхали разом.

— А звуть тебе як? — питає Дон.

— Грайлик.

— О! Гарне ім’я. Легко можна переробити на лицар віконт де Грай.

Зашарівся Грайлик від задоволення.

— А ти мені одразу сподобався, з першого погляду, — сказав Дон.

— І ви мені,— щиро признався Грайлик.

А сам подумав: "От пощастило! Одразу справжнього лицаря зустрів. Він мені допоможе".

РОЗДІЛ III

Принц Бо-Бо. Барон Менших-Ображайло.

"Головне — це інформація".

Їдуть вони далі.

Аж бачать — скаче назустріч вершник. Розхристаний, захеканий, капелюх набакир — наче сто вовків женуться за ним.

— О! — каже Дон. — Принц Бо-Бо. Щось, мабуть, трапилося.

Підскакав принц Бо-Бо. Блідий, як сметана. Ледь дише.

— Що таке? — питає Дон.

— Ой! Не кажіть! Барон Менших-Ображайло за мною женеться. Бо-боюсь бі-біда буде, — затинаючись прохекав принц і озирнувся лякливо.

Лицарі мусять один одного виручати, — сказав Дон, і Грайлик не встиг оком зморгнути як Дон та принц Бо-Бо звернули з дороги у ліс і сховалися за деревами.

А Грайлик на дорозі лишився. Бо Дон йому нічого не сказав, щоб він разом з ними ховався. Тож і незручно було Грайликові за ними хвостиком. Ще скажуть — боягуз.

Знову почувся тупіт. І з’явився на дорозі вершник. В одній руці меч, у другій спис. Очі сердиті, вуса настовбурчені, з рота — пара, мов із самовара.

Підскакав:

— Гей, пацан! Тут принц Бо-Бо не проскакував?

— Не проскакував, — твердо відказав Грайлик.

— А ти не той?.. Щось у тебе очі якісь… Брехати не вміють. Ану признавайся! — І барон Мепшпх-Ображайло прямо в груди Грайликові списом націлився.

Думати було ніколи.

Як хочеш стати лицарем, треба діяти рішуче.

Відбив Грайлик своїм списом баронів спис і сам йому націлився в груди.

— Не смійте менших ображати! — вигукнув одчайдушно. Будь що буде!

У барона від несподіванки аж рот роззявився. Не чекав він такого.

— Тю на тебе!.. Вже й пожартувати не можна. Ну, я далі поїхав, — коня пришпорив і поскакав, куряву здійнявши.

А як затих удалині цокіт копит, виїхали з лісу Дон і принц Бо-Бо.

— Ху! — полегшено зітхнув принц Бо-Бо. — Слава Богу!

Пришпорив коня і чимдуж поскакав назад.

— Навіть не подякував, ну! — презирливо сказав Дон. — А я ж його ховав-рятував. От же!

— А що той барон хотів од принца Бо-Бо? Чого за ним гнався? — спитав Грайлик.

— Та, розумієш, принц Бо-Бо запросив у гості принцесу Шах-Шароню. І всім похвалився, що вона прийняла запрошення. Барон примчав до принца. Дуже хотів з принцесою побачитися. А принцеса не приїхала. Барон вирішив, що принц або всіх обдурив, або ховає десь принцесу… ну і…

— І не обдурив, і не ховає,— сказав Грайлик.

— А ти звідки знаєш?

— А мені служниця Ципа-Дрипа сказала. Принцесу якийсь пан Грубіян Чорна Маска захопив у полон.

— Та що ти кажеш!.. Пан Грубіян Чорна Маска?.. — Дон задумався. — Щось не знаю у наших краях ніякого пана Грубіяна. А як він виглядає?

Грайлик переказав усе, що йому говорила служниця про пана Грубіяна.

— Ніякий то не пан Грубіян! То граф Чужєкало-Хочукало! Жодних сумнівів!

— Той, до якого ми їдемо?

— Ні. Ми їдемо до графа Моєкала-Недамкала. А то його сусіда і двоюрідний брат — Чужекало-Хочукало. Дуже любить воювати, весь час зазіхає на щось чуже. Але нічого. Тепер хоч нам відомо, де принцеса. Головне, Грайлику, — це інформація! Знати — що, де, коли… Від цього залежить успіх будь-якої справи.

РОЗДІЛ IV

Маркіз Крутій-Хитрило

Дон, мабуть, сам не уявляв, як швидко підтвердяться його слова про інформацію.

Знати — що, де, коли — ніколи таки не зайве.

Вони й гадки не мали, що буквально через кілька хвилин…

Незнайомий вершник вискочив з лісу так несподівано, що не лише Грайлик, а й Дон вражено зупинився.

Незнайомець був, певне, такий же лицар, як і Дон. Бо з-під синього оксамитного плаща виблискували в нього залізні лати.

— Оу! — радісно вигукнув незнайомець, побачивши їх. — Дорогий мій! Я вас вітаю!

І, під’їхавши впритул, обійняв Дона.

Забрязкало й заскреготіло так, наче то обіймалися не лицарі, а два порожніх відра.

Обернувшися до Грайлика, незнайомець спитав:

— Кого маю честь бачити?

— Ви маєте честь бачити мого юного друга, початкуючого лицаря віконта де Грая.

Грайлик почервонів.

— Оу! Прекрасно! Прекрасно! Тоді надзвичайна новина, якою я з вами хочу поділитися, буде цікава й для нього.

І він замовк, дивлячись на Дона багатозначно.

Дон дивився на незнайомця, усміхаючись, і чекав.

Але той мовчав.

І Дон не витримав:

— Так що сталося?

— Ви знаєте, що сьогодні в гості до принца Бо-Бо мала приїхати принцеса Шах-Шароня?

— Знаємо.

— А що вона не приїхала — знаєте?

— Знаємо.

— А чому не приїхала — знаєте?

— Знаємо. Її викрав граф Чужекало-Хочукало.

— А де зараз принцеса — знаєте?

— Ну… мабуть, у замку графа,

— Ха-ха-ха! — засміявся незнайомець, весело потираючи руки. — От і не знаєте! Не знаєте! Нема принцеси у графа! Нема!

— А де ж вона?

— Оце і є незвичайна новина! Принцесу перехопив князь Дражнило-Насміхальський і повіз у свій маєток. От! Пробачте, поспішаю до шаха Шах-Шараха. Кажуть, він уже дізнався про викрадення принцеси і призначив нагороду за ЇЇ повернення — мільйон золотих дукатів. Хочу уточнити. До побачення! — Незнайомець пришпорив свого коня і помчав по дорозі.

— Хто це? — спитав Грайлик.

— То маркіз Крутій-Хитрило. Звичайно, йому вірити не можна, але… хто його зна… Більша частина з того, що він казав, — правда. І те, що принц Бо-Бо запросив принцесу, і те, що вона не приїхала, і те, що її викрав граф Чужекало-Хочукало, й те, що шах Шах-Шарах уже знає про це (служниця Ципа-Дрипа, яку ти звільнив, йому, звичайно, розповіла). Отже — все може бути… В усякому разі треба швидше їхати до графа Моєкала-Недамкала. Там дізнаємося.

РОЗДІЛ V

Граф Моєкало-Недамкало.

Важливе завдання

Нарешті вони виїхали з лісу і зупинилися перед величезною залізною брамою, замкненою на безліч здоровенницьких хитромудрих замків. Зверху донизу брама була завішана тими замками.

Дон підійшов і натиснув кнопку дзвоника. І одразу задеренчало так гучно й оглушливо, що вони аж поприсідали.

Вмить одчинилося у брамі маленьке кругленьке віконечко і з нього визирнуло перелякано-пильне око охоронця:

— Хто там?

— Та я! Не бачиш, чи що? Одчиняй! От іще! — сказав Дон.

— А то хто? — око вибалушилося на Грайлика.

— То мій друг, початкуючий лицар віконт де Грай.

— Одну хвилинку. Зараз спитаю, чи можна, — і віконце зачинилось.

Минуло хвилин п’ятнадцять, не менше.

За цей час тричі відчинялося кругленьке віконечко у брамі, і кожного разу чиєсь інше око перелякано-пильно визирало й мовчки дивилося на Дона і Грайлика.

Нарешті заклацали-заскрипіли численні клямки й замки, заскреготіли, відчиняючись, маленькі клепані залізні дверцята у брамі, і голос охоронця промовив:

— Заходьте!.. По одному!.. Коней лишайте.

Вони припнули коней до конов’язі біля брами, і спершу Дон, а за ним і Грайлик пройшли через дверцята.

Навколо всього палацу пліч-о-пліч суцільною стіною стояли вартові: списи наїжачили — не підійти.

А біля дверей вартові стояли аж у три ряди. Коли Грайлик проходив, навіть подряпався об гостряки списів.

У напівтемному залі їх зустрів граф — товстий, очі витрішкуваті, рот зубастий, руки довгі, загребущі.

Не привітався, не усміхнувся, а одразу:

— Що хочете? Що треба? Не дам! Моє! — і цупкими павукастими руками почав хапати й притискати до грудей то одне, то інше.

"Точнісінько як Сашко Чеберяка з нашого будинку", — подумав Грайлик.

— Не хвилюйтеся. Нічого нам, графе, не треба, — лагідно мовив Дон.

— Тоді давай, кажи! — і граф наставив велике волохате вухо.

Дон зашепотів щось у те вухо.

А Грайлик подумав:

"Як це — "не треба"? А лати для мене? Він же казав... Ми ж спеціально приїхали".

У цей час позаду хтось тихенько кашлянув.

Грайлик обернувся і встиг помітити, як з-за колони визирнув і одразу сховався барон Менших-Ображайло.

"Тю, — подумав Грайлик. — Звідки він тут узявся і чого ховається?"

Тим часом граф Моєкало-Недамкало просто свердлив Грайлика очима, слухаючи, що говорить йому на вухо Дон. І кивав головою, примовляючи:

— Ага… Ага… Ага…

Хвилини три він отак агакав, киваючи, і нарешті сказав:

— Правильно. Розумно. Узгоджено. Погоджено.

Дон був явно задоволений собою.

— Ходімо! — сказав він Грайликові.

— Куди? — не зрозумів Грайлик.

— Є дуже важливе завдання, яке маємо виконати.

— А як же… з латами? — тихо спитав Гр айлик.

— А тоді й лати будуть. Усе буде! — теж тихо відповів Дон.

Вони вийшли з палацу і пішли назад до брами. Пройшли через дверцята, які довго відмикав їм охоронець, сіли на коней і поскакали.

— А що за таке завдання важливе? — спитав нарешті Грайлик.

— Як добре, що я тебе зустрів, дорогий друже! — урочисто промовив Дон. — Справа в тому, що маркіз Крутій-Хитрило на цей раз сказав правду. Князь Дражнило-Насміхальський таки перехопив принцесу Шах-Шароню. І заточив її у неприступну вежу-здоровежу. Врятувати її можемо тільки ми з тобою. Вірніше — ти. У вежі-здоровежі на самісінькій горі є маленьке віконечко, через яке дорослий не пролізе аж ніяк. Вся надія на тебе. Ти пролізеш і виведеш через віконце принцесу. А я драбину триматиму. Сподіваюсь, ти не відступиш, не злякаєшся?

— Та ні. Чого це… — Грайлик навіть почервонів від такого припущення. Потім подумав і сказав:

— Я-то, може, й пролізу. А принцеса ж як? Вона ж доросла.

— Яка там доросла! — махнув рукою Дон.

— То вона дівчинка? — вразився Грайлик.

Йому чогось стало приємно від цієї новини.

— Авжеж. Така, як ти.

— А нащо ж вони її тоді викрадають? Я думав для того, щоб одружитися. Як це завжди у казках робиться.

— Яке там одружитися! — знову махнув рукою Дон. — Тут справа серйозніша. Чарівна справа. Той, кому усміхнеться принцеса Шах-Шароня, на все життя стане щасливим, всемогутнім і непереможним. От вони й стараються. Але зробити, щоб принцеса усміхнулася, — теж важко. Принцеса ще нікому, крім батька, по-справжньому не усміхалася. Тому шах Шах-Шарах такий багатий і могутній.

— А граф Моєкало-Недамкало — що? — благородний? Хоче врятувати принцесу? — Грайлик недовірливо глянув на Дона. — Ви ж з ним шепотілися, і він весь час агакав. Значить, погоджувався з вами.

— Ні,— усміхнувся Дон. — Він не дуже благородний. Він хотів би, щоб ми викрали принцесу, а він повернув її шахові. За золоті дукати. Граф Моєкало-Недамкало дуже любить гроші. Але ми його обдуримо. Я домовився з графом, що ми привеземо принцесу до нього, а ми помчимо з нею прямо до шаха Шах-Шараха. Щоб досягти благородної мети, іноді треба трошечки й хитрувати. Це називається тактика.

— А чому граф Моєкало-Недамкало силою не одбере у князя Дражнила-Насміхальського принцесу? У нього ж стільки воїнів!

— От! "Чому-чому"! Бідні твої тато з мамою. Чомукало! — майже роздратувався Дон. — Тому що граф не хоче сваритися з Дражнилом-Насміхальським. То такий вреднюга, що будь-кого засміє-задражнить на увесь світ.

Грайлик не питав більше нічого.

РОЗДІЛ VI

Вежа-здоровежа. Несподіванка перша.

Несподіванка друга. Якцетак

Їхали вони, їхали. Полями, перелісками, на гори піднімалися, у долини спускалися.

Нарешті виїхали на високий пагорб.

Бачить Грайлик — у долині вежа стоїть. Височенна. Справді вежа-здоровежа. Кам’яна. Стіни глухі. Дверей не видно. Тільки на самісінькому вершечку маленьке віконечко. І ніде нікого.

Спустилися вони з пагорба.

— А де ж варта? Охорона? — пита Грайлик.

— Поїхала обідати.

— І кинула об’єкт? — здивувався Грайлик.

— А що тому "об’єкту" буде? Звідти втекти можна, тільки маючи крила.

— Справді,—погодився Грайлик, дивлячись, як високо над землею те маленьке віконечко. — А як же туди принцесу затягли? Дверей, я бачу, нема.

— Драбину приставляли.

— А де вона?

— У секретному місці лежить. Та я те місце знаю.

— Звідки?

— Справжній лицар мусить бути не лише відважний та благородний, але й кмітливий. Я ж тобі казав: головне — це інформація. — Дон спішився, підійшов до кущів і почав тягти з них драбину. Довго тяг, бо драбина була довжелезна. Витяг, почав приставляти до вежі. Довго приставляв, бо довжелезну драбину швидко до вежі-здоровежі не приставиш.

Аж от досягла драбина самісінького віконця.

— Давай, швидше лізь, — кивнув Дон Грайликові.— Бо охорона вже перше з’їла, друге їсть. Скоро за компот візьметься. Не встигнемо — буде непереливки.

Поліз Грайлик угору.

Лізе, а сам думає: "Це добре, що принцеса дівчинка, а не доросла. Що б я з дорослою робив?.. Яка хоч вона? Чи схожа на Співалочку з нашого двора? Добре, якби була схожа. Якщо вже на когось має бути схожа принцеса, то, звичайно ж, на Співалочку. Не на плаксійку ж Лялечку або ябеду Наталочку".

Чим вище лізе Грайлик, тим холодніше йому під серцем. Вниз і не дивиться. Бо як глянеш, то й у голові замакітриться, і руки за щаблі не втримаються.

Високо!

Але Грайлик лізе й лізе вгору.

Аж от і віконце.

Зазирнув Грайлик.

Темно й тихо. Нічого не видно. І не чуть.

— Алльо! Принцесо! Алльо! — покликав Грайлик. У відповідь — ані звуку.

Придивився, вигострив око Грайлик. Бачить, щось у кутку темніє.

"Може, знепритомніла, бідненька. Погано їй стало".

Поліз Грайлик усередину.

Та тільки ступив на кам’яну підлогу, як — гур-гуррр! — загримотіло знадвору і закричав-загаласував хтось унизу.

Обернувся Грайлик, визирнув — а нема драбини і внизу нікого, тільки чуть якийсь галас за рогом.

"Ой! Сторожа повернулася!.. Дон з ними б’ється!.."

Та галас за рогом враз ущух.

Минула ще хвилина-друга… І з-за рогу вийшов дебелий вартовий з довгим списом, на кінці якого був маленький чорний прапорець. Глянув угору, посварився кулаком і вищирився злорадо:

— Ги-ги-ги!..

Серце Грайликове обірвалося і полетіло у холодну прірву.

Глянув у куток, де щось темніло. То лежала купа якогось дрантя. Принцеси у вежі не було.

Грайлика охопив розпач.

"Невже обдурив Дон?! Невже він заодно з усіма тими Хочукалами-Недамкалами?! Чи вони його полонили, перемогли? Так чи так, але я у пастці. Догрався! Дофантазувався!.. То що ж — сидіти тепер у вежі-здоровежі й кукати? Крил собі навіть у казці я не пришию. От уже!.. Хоч бери й повертайся, так нічого й не зробивши лицарського, назад додому,

у квартиру в новому мікрорайоні, де мама варить обід, а тато пише дисертацію. Ні! Нащо тоді було й починати. Ні!"

Впертий був хлопець Грайлик.

Але становище в нього зараз кепське.

Сонце зайшло. Наближався вечір.

Уже й того дрантя у кутку не видно. У вежі стало темно, як під ковдрою.

"Що ж це робиться? — думав Грайлик. — Так я ніколи й не стану лицарем, як отут сидітиму. Треба негайно щось придумувати, а то..."

І раптом у віконце знадвору хтось зазирнув — голова кругла, очі світяться.

І зуби у роті світяться. Але не страшно, а прйвітно, усміхнено.

— Добрий вечір! — голос м’який, лагідний.

— Здрастуйте! — сказав Грайлик. Глянув і здригнувся: драбини під вікном так і не було.

— А... а на чому ви стоїте? — спитав здивовано.

— Ні на чому, — весело відповів той. — Просто собі стою та й усе.

— Як це так? — ще більше здивувався Грайлик.

— А отак.

— А… а хто ви?

— Якцетак. Ти ж сказав. Інопланетянин я. З далекої галактики.

— Що?! Не може бути.

— Чому?

— Тому що у середньовіччі інопланетян не могло бути. Тоді ще навіть тролейбусів не було, не те що інопланетян.

— Тролейбусів не було, а інопланетяни були. Тато колись казав. Ти що — забув?.. Про інопланетян навіть у древніх літописах згадки є.

— А-а… Точно, — згадав Грайлик. — Була така розмова. Коли тато у газеті про чергове НЛО прочитав і з мамою сперечався. Мама у ті НЛО не вірила, а тато вірив і доводив, що про інопланетян писав ще давньогрецький історик Геродот,

— А ви мене можете виручити з цієї дурної здоровежі? — спитав Грайлик.

— А чого, ти думаєш, я прилетів? — усміхнувся інопланетянин Якцетак.

— Ну тоді… будь ласка!

— Будь ласка! — Якцетак узяв Грайлика на руки й полетів.

— Отуди! — сказав Грайлик, показуючи на кущі під пагорбом, де вони спішилися з Доном. — Там мій кінь. А як ви все-таки пересуваєтесь?

— Дуже просто. Як усі астронавти. За допомогою ракетних двигунів.

На ньому був скафандр, дуже схожий на середньовічні лицарські лати. Грайлик із заздрістю дивився на нього.

— Ну, а де ж твій кінь? — спитав Якцетак, коли вони плавно приземлилися у кущах.

— А от!

— Так це ж звичайний віник.

— Правильно. Поки я на нього не сів, це звичайний віник. А як сяду…

— Ти диви! Справд'! — вражено розвів руками Якцетак. — У нас на планеті такого нема. Прогрес!.. Недарма ти намірився визволяти принцесу Шах-Шароню.

— А звідки ви знаєте?

— Що б це був за інопланетянин, який не знає таких простих речей. Може, допомогти?

— Ні! Не треба! Що б це був за лицар, який не може сам врятувати принцесу.

— Молодець! Правильно міркуєш. По допомогу треба звертатися лише тоді, як уже безвихідь.

— Ви тільки скажіть мені, якщо ви вже так усе знаєте, де зараз принцеса?

Інопланетянин Якцетак розвів руками й скрушно похитав головою:

— На жаль, не можу цього сказати. Знаю тільки, що у Дражнила-Насміхальського її нема. І Дражнило-Насміхальський дуже гнівається, бо сам не знає, хто перехопив у нього принцесу.

— То що ж робити? — розгубився Грайлик. — Як же я можу її звільнити, коли я не знаю, де вона.

— Раджу тобі спершу знайти твого друга Дона. Він зараз у палаці графа Чужекала-Хочукала. У нього, певно, й довідаєшся. Він людина обізнана. Недаремно казав, що головне — інформація.

— Значить, Дон не в полоні. А де він подівся, як я на вежу-здоровежу заліз? Певне, обдурив мене? А я йому так вірив!

— Сам спитаєш. До замку Чужекала-Хочукала веде ота стежка. Скачи й нікуди не звертай. Ніч буде місячна, зоряна, дорогу не згубиш. На жаль, більше нічим допомогти тобі не зможу. Мушу повертатися на свою планету, бо ресурси енергії вже вичерпуються. Бувай здоровий! Щасливо тобі! — Якцетак підстрибнув, з холош його залізних штанів вирвалося полум’я, він злетів у повітря, почав набирати швидкість і незабаром перетворився на одну з миготливих зірок вечірнього неба.

А Грайлик пришпорив свого коника Віника і поскакав стежкою.

РОЗДІЛ VII

Події у замку графа Чужекала-Хочукала

Брама була така ж залізна, але замків було менше, ніж у Моєкала-Недамкала. І віконце у залізних дверях було більше.

Коли воно відчинилося, Грайлик побачив не лише око, але й ніс охоронця і чорні вуса.

— Хто такий? Що треба? — побачивши Грайлика, око враз перелякано вирячилося, ніс загострився, а вуса настовбурчились.

— Ой! — вилетіло з-під тих вусів, і віконце захлопнулося. І затупотіли, віддаляючись, важкі залізні чоботи.

"Чого це він?" — здивувався Грайлик. Торкнув двері, і раптом вони відчинилися: чи були незамкнені, чи охоронець їх відчинив.

Грайлик розмірковувати не став, зайшов та й усе.

У дворі не було нікого.

І біля входу в замок — теж нікого.

І двері теж відчинені.

Грайлик свого списа — лижну палицю — у руках міцніше стис, двері ногою штовхнув і зайшов рішуче. Будь що буде. Лицарі ніколи не відступають. Сказав же інопланетянин Якцетак, що треба спершу знайти Дона, — значить, треба знайти.

Замок величезний, склепінчасті стелі високо угорі ледве видні.

Усі стіни від підлоги до тих захмарних склепінь всуціль зброєю завішані: мечі, списи, шаблюки, сокири бойові…— чого тільки нема. На кам’яній підлозі у свічниках чудернацьких свічки горять. А з людей не видно нікого.

Грайлик із зали в залу переходить. Порожньо. Безлюдно. Ні душі.

Коли дивиться: біля довжелезного столу, скатертиною до самісінької підлоги накритого, полум’я свіччине коливається. Наче дихає хтось.

Підійшов Грайлик, списом своїм скатертину відхилив — аж там принц Бо-Бо. Очі перелякані, рот роззявлений. І палець до рота притулений — цить, мовляв.

— Що таке? — пошепки питає Грайлик,

— Нічого, — теж пошепки відповідає принц Бо-Бо.

— Що ви тут робите?

— Лежу. Ховаюсь.

— Від кого?

— Кажуть, сатана якийсь біля воріт стукав.

— Та то я.

— Ага. Мабуть, ти.

— То хіба я сатана?

— А хто ж. З вежі-здоровежі ще ніхто не тікав без драбини.

— А-а, — одразу змикитив Грайлик. — Я такий!.. А де Дон?

— У… у буфеті,— і пальцем тиче. — Тільки не кажи, що це я сказав.

Обернувся Грайлик.

Попід стіною здоровенницький дубовий буфет стоїть. Не буфет, а фортеця середньовічна — нагорі різьблені вежки, шпилі, на численних дверцятах звірі… тварини всякі, теж різьблені.

Підійшов Грайлик до буфета. Одні дверцята відчинив — келихи великі з покришками на полицях. Другі відчинив — тарелі здоровенницькі навалом. Відчинив треті — сидить навпочіпки, скоцюрбившись, Дон. Усміхається криво, жалюгідно.

— Що ж ви мене кинули? — докірливо каже йому Грайлик.

— Хто?! Я?! Я кинув?! Та ти що! — бухнув себе Дон кулаком у груди, вилазячи з буфета. — Я… Та я… От пожди. Зараз я тобі доведу. Докази принесу. От почекай тут трошки.

І, залізно гримаючи по кам’яній підлозі, Дон побіг кудись у темряву.

Тим часом принц Бо-Бо виліз з-під столу. Обтрусився, глянув на Грайлика з цікавістю і раптом зашепотів:

— Слухай! Тікай звідси, поки не пізно. Бо… бо… бо пропадеш. Тобі — що? — більше за всіх треба? Я бачу — ніякий ти не сатана. Звичайний хлопчик. Жаль мені тебе, тікай. Бо… бо… — договорити принц не встиг.

З темряви вигулькнула дивовижна постать. В одній руці меч, у другій шаблюка. Під однією пахвою спис довжелезний, під другою бойова сокира. На грудях щит прив’язаний.

На голові шолом з опущеним забралом.

— А хто це без дозволу зайшов до мого замку?! Трам-тарарам!

Грайлик зрозумів, що то граф Чужекало-Хочукало.

— Я! — дзвінко сказав Грайлик. — Я зайшов, бо шукаю принцесу Шах-Шароню, щоб визволити її.

— Ха-ха-ха! — зареготав граф. — А йди-но сюди, зухвалий хлопчисько! Боїшся?

— Ні! Не боюсь! — гордо вигукнув Грайлик і пішов уперед.

"Ну все! Зараз він мене шандарахне мечем. А лат нема…" — ще встиг подумати.

Але сталося інше.

Камінь підлоги, на який ступив Грайлик, раптом висмикнувся у нього з-під ніг, і наш герой полетів у чорне холодне провалля.

РОЗДІЛ VIII

Таємнича незнайомка Лімпампоня

Грайлик лежав у суцільній темряві, приголомшений, ледь живий.

Добре, що хоч не забився, — впав на купу якоїсь гнилої трухлявої соломи.

У вухах все ще лунав глузливий регіт графа. Піддурив! Навмисне підкликав Грайлика, щоб той ступив на потаємний камінь, який був одсувним люком у провалля.

А Дон… Знову невідомо, чи заодно він з графом, чи ні. Куди побіг, де дівся — хто його зна…

Суцільні таємниці й несподіванки у тому середньовіччі. Грайлик помацав навколо руками і намацав свій вірний спис. Пригорнув його до грудей — наче легше стало. Потім почав списом в усі боки тикати. Куди не тикне — всюди спис твердо утикається у камінь. А вгорі порожньо.

Далеко той люк, не доскочиш. Переконався Грайлик — у кам’яному мішку він. Звідси навіть інопланетянин Якцетак не визволив би його, якби на свою планету й не полетів. А він же полетів. Отже й сподіватися нема на кого. Гаплик!

— Негідники! Лицарські часи, називаєтьсяі Середньовіччя трикляте! — кричить Грайлик, та навіть сам не чує власного голосу — наче у подушку кричить.

Ну й типи у тому середньовіччі!

Хоча…

А у їхньому дворі?..

Роман-Отаман — чим не Менших-Ображайло?

А Славко Лис — справжнісінький Чужекало-Хочукало, все у всіх одбирає.

А Сашко Чеберяка — викапаний Моєкало-Недамкало.

Та все одно — хоч плач.

І не так за себе досадно Грайликові, як за принцесу Шах-Шароню.

Єдина була, можна сказати, надія у бідної принцеси, що він її визволить. І безглуздо провалилася та надія у мокре підземелля. Лежить на гнилій соломі у кам’яному мішку. Безсила й безпорадна.

Було б сказати графові: "А чого це я маю до вас іти. Ідіть ви до мене, як вам треба!" Якби ж знаття!

І чого інопланетянин Якцетак порадив йому йти в цей палац шукати Дона? Невже й він заодно з ними?

Якась мішанина думок була в голові у Грайлика. І з отією мішаниною він незчувся, як і задрімав. Все-таки був уже пізній вечір, та й подій стільки незвичайних пережив він, дорослий втомився б…

Довго він спав чи недовго, хтозна. Та раптом до його руки хтось доторкнувся. І почувся тихий шепіт:

— Вставай! Ходімо!

— Що? Хто це? — теж пошепки спитав Грайлик, прокинувшися.

— Ходімо! Швидше! — хтось міцно схопив його за руку й потяг.

— Це Дон? — прошепотів Грайлик, підвівшися і йдучи.

— Ні.

Та Грайлик і сам уже чув, що то не Дон. Голос був лагідний і наче жіночий.

Грайлик ішов у суцільній темряві, як сліпий. Він уже тричі торкався головою стінки, і якби його щоразу не попереджали: "Пригнись!" — він давно б набив гулю.

Хтось добре знав цей підземний хід і впевнено вів його вперед.

— Як вас звати? — не витримав Грайлик.

— Лімпампоня, — пролунало у відповідь. І Грайликові здалося, що незнайомка засміялася. Чи, може, то просто зашелестіло Її плаття…

— А тепер — іди вперед сам, — сказала вона. — Ступи три кроки і повернеш праворуч. Там побачиш вихід. Тільки не озирайся! Озирнешся — залишишся тут назавжди. Обіцяєш не озиратися?

— Обіцяю.

Вона відпустила його руку.

— Спасибі! — мовив Грайлик у темряву.

Ступив три кроки і повернув праворуч.

І побачив світло у кінці довгого кам’яного коридора.

Він ішов, і йому дуже-дуже хотілося озирнутися. Він чув, що незнайомка Лімпампоня йде за ним.

Але Грайлик пересилив своє бажання. І не тому, що боявся залишитися, а тому, що пообіцяв їй.

Грайлик дійшов до кінця коридора і знову повернув праворуч. І там побачив вихід, а далі — кущі, осяяні вранішнім сонцем.

Коли він вийшов до тих кущів, що прикривали підземний хід, ззаду почулося:

— Молодець! Молодець, що не озирнувся! А тепер — тікай! І ніколи сюди не вертайся. Коник Віник твій біля воріт.

— Нікуди я не тікатиму. Я мушу визволити принцесу. Раз ви мене вивели, то, значить, добра душа і щось знаєте. Скажіть, де Шах-Шароня. Дуже вас прошу! Будь ласка!

— Ну що ж, я так і думала, — задоволено сказала вона і знову чи то засміялася, чи то прошелестіло її плаття. — Тоді скачи прямо на схід сонця до Чорного Яру і сховайся там на узліссі біля містка. І чекай.

Зашелестіли кущі, і вона зникла.

Так Грайлик і не побачив її.

РОЗДІЛ IX

Двобій. Знову Лімпампоня

На узліссі біля хисткого містка через Чорний Яр Грайлик сховався за кущами і почав чекати. Чекав досить довго. Аж от бачить — під’їжджають до містка з двох боків двоє вершників — у лицарському обладунку, із списами навпереваги. В одного до сідла приторочене щось довгасте, у плащ загорнуте й мотузкою перев’язане. За формою схоже на маленьку людину.

"Принцеса!" — тенькнуло Грайликове серце.

Стали вершники один навпроти одного обабіч яру, всуціль порослого полином, списами войовниче вимахують.

Придивився Грайлик — йой! — та це ж брати двоюрідні й сусіди, графи Моєкало-Недамкало і Чужекало-Хочукало.

У Моєкала до сідла й прив’язана принцеса чи що там таке… Помахали брати списами й почали на містку сходитися.

— Трах-тара-рах! — вдарили по щитах з розгону списи.

Раз ударили, вдруге, втретє…

Раптом бачить Грайлик: одв’язалося від сідла оте, що прив’язане було, і полетіло шкереберть у яр. В азарті двобою брати й не помітили нічого.

А в Грайлика аж серце обірвалося і теж у яр полетіло. Якщо це принцеса, то вона ж забитися може і взагалі…

Вирвався Грайлик із своєї засідки і чвалом поскакав у яр. На братів і не дивиться. Туди мерщій, під місток. Скочив на землю у густий полин, нахилився, схопив згорток, у сідло і — назад.

Чує — брязкіт двобою припинився.

Загорлали щось брати. Але Грайлик не став прислухатися, коника пришпорює, чимдуж скаче. Згорток до грудей притуляє, прислухається…

Не чути щось дихання…

Обернувся Грайлик — погоні не видно. Проскакав ще трохи лісом, спинився. І ну розгортати швиденько, Може, ще можна щось зробити, порятувати.

Розв’язав, розгорнув… Дивиться — а то лялька величезна, натурального дівчачого розміру. Голова, руки, ноги — все-все з порцеляни.

Вбрання пишне, коштовне, просто-таки царське.

Що таке? Чого це граф ляльку віз?.. Дивина якась.

Та не встиг і надивуватися Грайлик, як раптом…

— Віддай! Це моє! — почувся знайомий голос.

І в ту ж мить ляльку рвонули у нього з рук. А Лімпампоня (це була вона!), вже поскакала далі. Тільки майнув перед очима довгий жовтий плащ з каптуром.

Грайлик аж рота роззявив.

Ну ні! Це вже занадто! Хоч вона й визволила його з підземелля, але що ж це виходить? Він питав, де принцеса, вона його послала до Чорного Яру, а тут якась комедія з лялькою.

Грайлик пришпорив коня і помчав за Лімпампонею.

— Стривайте! Стривайте! Одну хвилиночку! Будь ласка! Я вас прошу!.. Я ж не за себе. Я ж за принцесу!.. — гукав він на скаку. — Я ж не в ляльки гратися перенісся у ваше середньовіччя. Я ж у лицаря…

Жовтий плащ майорів серед листя.

І враз Лімпампоня різко спинила коня, Він аж дибки став.

Обернувши до Грайлика своє, обличчя, що прикривав каптур, вона невдоволено сказала:

— А ти не ображай ляльок! Ляльки — передусім дівчатка. А дівчат справжні лицарі ніколи не ображають. Шанобливе ставлення до всіх жінок — головна риса лицаря.

— А я… я шаную, — почервонів Грайлик. — Тільки я ж… я ж принцесу врятувати хочу, а… а ви не кажете, де вона.

Грайлик весь час намагався зазирнути під каптур, побачити обличчя своєї рятівниці, але марно.

Вона була маленька на зріст, майже така, як він.

"Мабуть, ліліпутка. А може, й циркачка. Ич, як на коні вигарцьовує", — подумав Грайлик.

— Ну, якщо вже так, то почекай тут півгодини, а тоді скачи по цій дорозі до Урочища Синіх Скель. Там побачиш провалля. На краю провалля чекай.

— Принцеса — що? — у проваллі? Вона хоч жива? — з острахом спитав Грайлик.

— Жива, жива. Не бійся.

— Я побачу її там?

— Побачиш, якщо виявиш себе справжнім лицарем. Тільки раніше, як за півгодини не вирушай! — Вона пришпорила коня й поскакала.

А Грайлик лишився у непевності.

"Чи правду вона говорить, чи дурить мене? Поки що всі дурять мене у цьому середньовіччі. Невже так і не стану я справжнім лицарем, не дістану лат, не зможу битися з ворогами у чеснім двобої".

Але щось у голосі Лімпампоні було таке, що примушувало його вірити їй.

І Грайлик вирішив чекати.

Годинника в нього, звичайно, не було, і він не міг точно визначити час. Але чекав терпляче.

А поки чекав, думав:

"Хто ж вона, ця таємнича Лімпампоня? Раз вивела його з підземелля, знає підземний хід, у темряві орієнтується в ньому, значить, не чужа у замку графа. А як не боїться гасати на коні по чорних ярах та диких лісах, то силу має. Може, чарівниця якась середньовічна. Екстрасенс на зразок нашого Кашпіровського. Все може бути".

Нарешті він вирішив, що минуло вже не півгодини, а більше, і помалу рушив лісовою дорогою.

РОЗДІЛ X

Несподівана зустріч у проваллі.

"Ти що — теж… інопланетянин?"

"Я повернусь. Я обов’язково повернусь!"

Урочище Синіх Скель він упізнав одразу.

Скелі справді були сині і громадилися на березі такого ж синього озера.

Грайлик спішився і поліз шукати провалля. Проходи серед скель були вузькі, звідусіль стирчали гострі скелясті шпичаки. Конем проїхати було неможливо.

Аж от і провалля — чорніє безоднею, дихає підземним холодом.

Грайлик сів край провалля чекати, як було сказано.

І раптом з провалля долинуло жалібне скавучання.

Грайлик насторожено прислухався.

Скавучання линуло не дуже зглибока. Якесь мале собача, мабуть, зірвалося, зачепилося за щось і тепер тремтіло там, скімлячи про допомогу.

Грайлик перехилився і став вдивлятися в темряву. А собача скавучало дедалі дужче й жалібніше. Коли очі трохи звикли до мороку, Грайлик побачив скелясті виступи, на які можна було ступити ногою.

І не задумуючись почав спускатися.

Нижче, нижче…

І раптом хтось схопив його за ногу, і він почув голос Лімпампоні.

— Досить! Лізь назад. Бо сам звалишся, І мене зіб’єш.

— А… а собача? — спитав вражений Грайлик.

— Нема ніякого собачати. Це я скавучала, — весело мовила Лімпампоня.

Грайлик подряпався нагору.

Потім подав руку Лімпампоні, що вилізла слідом за ним.

— Нащо ви мене весь час обдурюєте? — ображено спитав він.

— Пробач. Не ображайся. Просто хотіла перевірити тебе трошки. Ти — справжній лицар. Нічого не боїшся. І — наполегливий. До мети йдеш, незважаючи ні на що. Про себе не думаєш, І, головне, — добрий. Навіть собача пожалів.

Грайлик зашарівся — що й казати, приємно чути такі слова та ще й з жіночих уст.

— А де все-таки принцеса Шах-Шароня? Поки я її не врятую, я…

— То рятуй уже швидше! — перебила вона його.

— А де ж вона?

— Біля тебе!

— Як?

— А отак! — Лімпампоня відкинула з обличчя каптур: на Грайлика дивилася гарненька чорнява дівчинка одного з ним віку.

— Ви?! Принцеса?!

— Та не "викай" ти! Ми ж ровесники.

— А… а як же… вони ж ва… тебе у полон захопили.

— Та який там полон! Спробували б вони! Вони мене всі бояться.

— Через оту усмішку?

— Ага. Вони все що завгодно робитимуть, аби я їм усміхнулася. Думають, що в мене чарівна усмішка. Що від моєї усмішки вони можуть стати всемогутніми й непереможними.

— А насправді — ні?

— Авжеж. Звичайна усмішка. Як у всіх. — Вона усміхнулася.

Ні! Все-таки усмішка в неї була не звичайна. Недарма кажуть: коли усміхається красуня — наче сходить сонце. Хоч Грайлик був і не дуже дорослий, та на дівочій красі розумівся.

— Як же це все-таки сталося?

— Я про усмішку вигадала. А вони повірили. Ех! — вона зітхнула. — Якби ти знав, як нудно бути принцесою… От я й…

— А Ципа-Дрипа?..

— Точніше, Ципа-Дрипа — Лімпампоня. Таке її повне ім’я. Не так служниця, як моя старша подружка. Коли ми побачили здаля тебе, я відразу зрозуміла, що в наших краях з’явився новий цікавий хлопець. На конику Вінику, ще й з лижною палицею замість списа. Це ж треба!.. І ми з Лімпампонею домовилися, що я її зв’яжу і вона тобі скаже те, що сказала.

— А карета, слуги, кучер?..

— Ніякої карети. Ми з нею верхи були. Я коней у гущавину завела. І з кущів усе бачила й чула. А потім усі вони робили й казали те, що я їм наказувала.

— І… і лицар Дон!

— Ніякий він не лицар. А звичайний Донощик, скорочено — Дон. Дон-Ябедон.

— Тепер ясно… Тепер усе ясно.

— Тобі, може, все, а мені не все ясно. Ти скажи, як тобі вдалося з вежі-здоровежі втекти. Я ж збиралася тебе врятувати, а ти, виявляється, втік. Як це ти зробив?

Грайлик усміхнувся:

— Хай це буде моєю таємницею.

— Не скажеш?

— Ти все одно не повіриш. Як ми наприкінці двадцятого сторіччя не віримо, то що вже казати про ваше темне середньовіччя.

— А може, й повірю. Я ж все-таки принцеса.

— Ти бачила зірки в небі?

— Ну, бачила.

— Так-от там є й планети. І на тих планетах живуть люди, як у нас на Землі. Ну, не люди, а живі істоти, інопланетяни. І вони прилітають на Землю. І один інопланетянин, Якцетак, мене з вежі-здоровежі й врятував.

Принцеса Шах-Шароня слухала його, затамувавши подих і розгублено кліпаючи своїми довгими прекрасними віями.

Вона хотіла щось сказати, але не встигла.

Раптом з неба пролунало: — Грайлику! Обідати! і Вони обоє здригнулися і завмерли.

— Що це? — тихо спитала принцеса.

— Мама. Обідати кличе, — зітхнув Грайлик.

— Ти щотеж… інопланетянин? — тихо спитала Шах-Шароня.

"Ну як їй поясниш? Хіба вона зрозуміє? Та й я б не зрозумів, коли б зустрів прибульця з двадцять п’ятого сторіччя", — подумав Грайлик.

Він усміхнувся:

— Вважай, що так.

— І тобі треба зникати?

— Треба. Ти ж сама казала, що справжні лицарі передусім шанують жінок. А мама — це ж найперша, найголовніша жінка у світі.

— Так! — кивнула вона.

Потім знову зітхнула:

— Шкода, що ти… Мені так хотілося з тобою погратися.

— Я повернусь. Я обов’язково повернусь! — вдарив себе у груди Грайлик.

Принцеса Шах-Шароня усміхнулася.

І усмішка її була як схід сонця.

РОЗДІЛ XI

Останній

Після обіду мама обняла Грайлика за плечі й спитала:

— Ну, то які тобі лати треба? Давай вже ту коробку.

Грайлик подивився на втомлену маму, на її руки і сказав:

— Уже не треба.

— Чого це? — здивувалася мама.

— А для лицаря лати — не головне.

— Взагалі-то правильно, — усміхнулася мама.

— Молодець! — сказав тато і теж усміхнувся.

І усмішки їхні були схожі на усмішку прекрасної принцеси Шах-Шароні з далеких лицарських часів…

ПРИГОДА ДРУГА

СЕКРЕТНА ЗБРОЯ НЕЗНАЙОМЦЯ КОШІ

РОЗДІЛ І

Таємниче зникнення Галочки.

Грайлик сумує

Іван-Сумніван запевняв, що всі оті країни Грайлик просто вигадав — і Татандію-Мамандію, і Дідусію-Бабусію, і навіть саму Дитиндію. Але то ж Іван-Сумніван. Недарма він Сумніван, в усьому завжди сумнівається. Тільки й бубонить, закопиливши губу: "Так не буває!". Маруда нещасний!

Не слухайте його! Буває-буває!

Дитиндія — надзвичайна, чарівна, казкова країна. Всі люди з неї вийшли. Тільки не всі усвідомлюють і пам’ятають це. Так говорять Грайликів тато Усміхайло Петрович і Грайликова мама Веселина Василівна. А вони завжди говорять чистісіньку правду.

У Дитиндії, як у кожній казковій країні, весь нас відбуваються різні дива й несподіванки.

От і сьогодні — раптом ні з того, ні з сього зникла принцеса Галочка. Грайлик домовився, що вони гратимуться у летючий корабель, побіг додому за старим простирадлом на вітрило, прибіг, а принцеси Галочки нема. І ніхто не знає, де вона поділася, — ні Роман-Отаман, ні Юля-Танцюля, ні Марушка-Реготушка, ні Толя-Бараболя, ні Любушечка-Стрибушечка, ні Вітасик-Тарантасик, ні Миня, ні Чух. Ніхто. Щойно була на дитячому майданчику. Стояла біля гойдалки, дивилася, як гойдаються Вітасик-Тарантасик і Миня. Потім одійшла кудись за корабель "Варяг", де гралися у піратів Роман-Отаман, Чух і Толя-Бараболя, і — зникла.

— Мабуть, пішла додому, — сказала Любушечка-Стрибушечка, стрибаючи на одній нозі через скакалку.

— Нікуди додому вона не пішла, — сказала Юля-Танцюля, продовжуючи танцювати під музику, що линула з транзистора, який стояв на бортику пісочниці.

— Звідки ти знаєш?

— Бо у неї дома нікого нема. Батьки на роботі, а бабуся пішла в магазин, у чергу за ковбасою. Я сама чула, як вона сказала: "Ти ж дивись, будь обережна, нікуди з двору не йди".

— Гм… Куди ж вона ділася? — стурбовано спитала Марушка-Реготушка. І так дивно було бачити її серйозною, неусміхненою.

— Ви про кого? Не про Галочку? — спитала раптом Віка-Базіка, яка щойно підійшла.

— Про неї,— озвався Грайлик.

— Ну так її розбійник забрав і кудись потяг.

— Який розбійник?

— Що ти мелеш? — стрепенулися всі.

— Звичайний собі розбійник. От не вірять!.. Неголений такий, пожмаканий, і з рота несе, як од мотора машини дяді Феді,— сірника піднеси,

і вогонь спалахне.

— Ти що — бачила?

— Бачила.

— І мовчала?

— Щоб він і мене забрав?

— Та не слухайте її! Що, ви її не знаєте? — гукнув Миня.

І справді — недарма ж вона Віка-Базіка. Язиком меле, як млинком. Весь час базікав, вигадує щось.

— Мабуть, Галочка десь сховалася, сидить собі й хихикає нищечком. Пошукай гарненько, — сказала Юля-Танцюля і ввімкнула транзистор гучніше.

Пішов Грайлик шукати. Шукає, а в самого на серці неспокійно, тривожно. Не вірить він, що сховалася Галочка. Не така вона, щоб сховатися й хихикати нищечком. Вдача у неї добра, ніжна й лагідна. Хоч і весела, співуча. Вона ж не просто Галочка. Вона Галочка-Співалочка. Голосочком, як дзвіночком, весь час виспівує щось веселеньке. Зранку, як у двір вийдеш, уже чути:

Я танцюю

І співаю,

Я веселу

Вдачу маю.

Я співаю

І танцюю,

І ніколи

Не сумую.

Не сумую,

А сміюся,

Бо нікого

Не боюся!..

Ворогів бо ж

Я не маю, —

Я усім допомагаю.

У цій пісеньці вся вона — Галочка: весела, добра і смілива. Всі її любили, навіть Миня і Чух. А двоюрідні брати Миня і Чух — то непрості хлопці. Вони мало кого люблять. їх так прозвали після того, як Грайлик побував у середньовіччі і познайомився там із середньовічними вельможами— графом Моєкалом-Недамкалом і графом Чужекалом-Хочукалом. Коли Грайлик розповів про це, всі в один голос визнали, що їхній Сашко Чеберяка справжнісінький Моєкало-Недамкало, а його двоюрідний брат Славко — абсолютний Чужекало-Хочукало. Бо ж Сашко нікому своїх нових іграшок не дає ("Моє!", "Не дам!"), а Славко, навпаки, завжди намагається щось у когось поцупити. І їх, звичайно, прозвали: Сашка — "Моєкало-Недамкало" (скорочено Миня), а Славка — "Чужекало-Хочукало" (скорочено Чух).

Як бачите, людські недоліки живучі. Минуло стільки століть, а й сьогодні доводиться з ними боротися.

Грайлик ходив по усіх закутках Дитиндії, зазирав у всі схованки, відомі йому з піжмурок, і раз у раз кликав тихенько:

— Галочко! Озовись! Не ховайся!

Та вона не озивалася.

Не було Галочки ніде.

Невже й справді забрав її якийсь волоцюга-п’яниця?

Яких тільки страшних випадків не розказують мами й бабусі, теревенячи на лавочці край дитячого майданчика.

Грайлик шукав Галочку, аж поки мама не погукала його обідати. Мама сьогодні не пішла на роботу, була вдома, бо нездужала. І тому Граіілик не став ЇЇ нервувати, розказувати про Галочку. Тато завжди вчив його, що жінок треба жаліти, берегти, особливо маму й бабусю.

Грайлик мляво жував курячу ніжку і все думав про те, як же він житиме без принцеси Галочки, без її сонячної усмішки, без її дзвінких пісень, від яких одразу веселішає серце.

Галочка була старша за Грайлика на півроку і вже ходила до школи, перейшла в другий клас. А Грайлик тільки-но в перший восени піде.

Це Грайлик прозвав її принцесою. Бо вона й справді була принцеса, прекрасна і недосяжна, — гарненька, кучерява, очі карі, променисті, носик кирпатий. На щічках — ямочки.

Після обіду по телевізору була "дитяча година" з французькою мовою. Грайлик завжди її дивився і потрошку вчив французьку. Хоча більшість жителів Дитиндії вчила англійську.

А потім були мультики, один за одним по двох програмах.

І Грайлик вийшов у двір тільки години через дві. Вийшов і раптом…

РОЗДІЛ ІІ

Незнайомець Коша

Любушечка-Стрибушечка стрибала у цей час через скакалку. Юля-Танцюля, як завжди, витанцьовувала під транзистор. А Роман-Отаман, Миня, Чух, Вітасик-Тарантасик і Толя-Бараболя товклися на кораблі "Варяг". У кожного одне око було перев’язане навскіс хусткою. Як бачите, піратська команда збільшилася. Лише Іван-Сумніван самотньо стояв осторонь, обіпершись об дерево, і, закопиливши губу, хмикав:

— Так не буває!

І раптом…

"Пірати" завмерли на кораблі. Юля-Танцюля як підняла у танці ногу, так і не опустила. Любушечка-Стрибушечка теж, здавалося, застигла у повітрі. А Іван-Сумніван розкрив рота, сказавши: "Так…" — і не вимовивши: "…не буває!"

Бо у Дитиндії раптом з’явилася Галочка. Та ще й не сама. Разом з нею з’явився якийсь незнайомий хлопчик. Некрасивий, губатий, з великим носом і відстовбурченими вухами. Але з добрими голубими очима, які дивилися весело і привітно.

— Ой! Незнайомець! — прохопилася Юля.

— Незнайомець! Справді! — підхопив Чух.

— Незнайомця звуть Коша, — усміхнулася Галочка. — Знайомтесь, будь ласка!

І вона підвела хлопчика до дітей.

Незнайомець Коша кожному усміхнувся, церемонно кивнув головою і по черзі потис руку. Рука в нього була широка і м’яка.

— А… а звідки він? — спитав Роман-Отаман.

— Це секрет, — усміхнулась Галочка. — Хай вам покортить.

— А… де ти була? — спитав Грайлик.

— Це теж секрет, — знову усміхнулася Галочка.

— Ні! Серйозно. Де? — спитала Любушечка. — Ми так хвилювалися. Віка сказала, що тебе якийсь розбійник потяг кудись.

— Та який там розбійник! — засміялася Галочка. — Якби розбійник, я хіба б тут стояла? Від мене й гудзика не лишилося б.

Всі перезирнулися. Справді.

— А… — почав був Іван-Сумніван, але Галочка його перебила:

— Не питайте нічого. Ми потім усе скажемо. Хай буде секрет. Це ж цікаво.

І знову-таки — справді! Секрет — це ж цікаво. Хай буде!

І, щоб покінчити з розпитуваннями, Галочка заспівала пісеньку, яку тут же сама склала:

Незнайомець Коша —

Дитина хороша!

Чесний, добрий і сміливий

Незнайомець Квша!

Всі уважно розглядали незнайомця Кошу.

— Сміливий? — зміряв його ревнивим поглядом Роман-Отаман. — А з цієї гілки у пісок стрибнеш?

І кивнув на гілку дерева, під яким була пісочниця. Гілка висока — метрів три над землею.

Крім Романа-Отамана і Грайлика, ніхто в усій Дитиндії з неї стрибнути не наважувався.

Незнайомець Коша глянув і здвигнув плечима:

— Мабуть, стрибну.

— Ану! — сказав Роман-Отаман.

Незнайомець Коша спритно заліз на дерево, схопився руками за ту гілку, погойдався трохи і стрибнув униз.

— Бачите! — гордо, наче це вона сама стрибнула, сказала Галочка.

— Подумаєш! — сказали Чух і Миня. Але тут і думати було нічого. Ясно, як Божий день, — незнайомець Коша хлопець хоч куди.

— Молоток! — сказав Грайлик.

— Гайда з нами у піратів гратися! — кивнув Роман. — Бери собі якусь зброю і…

— А у мене є зброя, — сказав незнайомець Коша.

— Яка? — здивувався Роман, не бачачи у його руках нічого.

— Секретна.

— Де?

— А тут-о! — вдарив себе рукою у груди незнайомець Коша: там у нього зліва була кишенька на гудзику,

— Покажи.

— А хіба секретну зброю показують? Вона ж секретна, — усміхнувся Коша.

Що тут скажеш? Правда. Весь час він говорить так, що не заперечиш.

Почали гратися.

Усі хлопці — "тра-та-та-та!" — з автоматів, "ГІу! Пу! Пах!" — з пістолетів, рушниць… А незнайомець Коша мовчки грається, ні в кого не стріляє.

— Ти чого? Чого свою зброю не застосовуєш? — кричить Роман-Отаман.

— А секретну зброю тільки у крайньому разі застосовують. Коли вже виходу нема.

І знову — нічого не скажеш. Свята правда.

Гралися вони, гралися, аж раптом крик:

— Рятуйте!

Чий крик, не розібрати, але такий відчайдушний, що аж мурашки по спині побігли в кожного.

Крик лунав з краю Дитиндії — з підворіття, де починалася Дорослія — вулиця. Кинулися всі туди, але нічого не побачили, тільки прохурчало щось — чи то мотоцикл, чи то машина.

Незнайомець Коша спохмурнів ураз, перезирнувся з Галочкою.

Галочка тільки плечима здвигнула.

Грайликові здалося, що те "рятуйте!" якось особливо їх обох збентежило, не так, як інших. Але через кілька хвилин про той крик уже й забули. Всі були на місцях, ніхто не пропав, не зник, чого хвилюватися. Мабуть, хтось просто пожартував. Так буває.

Гру продовжили.

Та раптом Грайлик відчув удар по спині. Обернувся — нема нікого… Через якусь мить — знову. І камінець на землі лежить. Ага! Хтось камінцями з підворіття кидається. Дивиться — справді, чиясь рука йому з підворіття пальцем накивує: а йди-но, мовляв, сюди.

РОЗДІЛ III

Ще один незнайомець.

"Давай йому все розкажемо!"

Підійшов Грайлик до підворіття. Бачить — хлопчик якийсь малий обличчя у комірець таємничо ховає.

— Слухай. Поклич мені Кошу. Тільки так, Щоб ніхто не бачив.

— А що таке?

— Ти "рятуйте" чув? Дивись, щоб тобі так кричати не довелось. Біжи клич!

Грайлик усміхнувся. Хлопчик малесенький, років на два молодший за Грайлика, а напускає на себе, наче він хтозна-який страшний.

— Чудило ти! Скажи "спасибі", що я маленьких не чіпаю, а то було б тобі таке "рятуйте!", що… — Грайлик не договорив, повернувся й побіг назад.

Підбіг до незнайомця Коші, обняв його за плечі й прошепотів:

— Там тебе якийсь малюк у підворітті гукає. Тільки так, щоб ніхто не бачив.

Чи то Грайликові здалося, чи Коша справді зблід.

— Дякую! — сказав він тихо. І, перечекавши хвилю, нишком гайнув до підворіття.

Грайлик назирці — за ним.

Тільки не думайте, що підслуховувати. Боже збав! Грайлик не такий. Просто— а раптом буде потрібна допомога. Може, того малюка підіслали, а за ним хтось справді грізний стоїть.

Незнайомець Коша у підворіття шмигонув, а Грайлик за рогом став, причаївся.

Чує, малюк той сердито:

— Тато наказав, щоб ти негайно додому вертався. Як не вернешся, він тебе з’їсть.

— Не з’їсть! Він мене любить, — весело відповів Коша.

— Ой, дивись, дограєшся!

Коша щось йому сказав, та Грайлик уже не розчув, бо в цей час Роман-Отаман загукав:

— Грайлику, ти чого там вештаєшся? А де Коша?

І Грайлик побіг назад.

За ним і Коша одразу прибіг.

— Ви де були? — суворо спитав Роман-Отаман.

— У печері Алі-Баби, — таємничо приклав долоню до рота Коша і підморгнув Грайликові.— Накльковується серйозна операція по ліквідації награбованих скарбів.

— Операцію очолить Отаман! — вигукнув Грайлик, підморгнувши у відповідь Коші.

Гра продовжилася.

Грайлика, звичайно, розбирала цікавість. Що ж то за малюк такий сердитий? Схоже — Кошин брат. І чого це тато вимагає, щоб незнайомець Коша вертався додому? Значить, він утік. Звідки? Де він живе?..

Зиркає Грайлик на Кошу раз у раз. І помічає, що Коша на Галочку раз у раз позирає і наче робить їй якісь знаки.

Та от гра перервалася, розладналася. Скільки можна у тих піратів гратися, навіть у благородних? Ну перемогли Алі-Бабу і його сорок розбійників, одібрали скарби, роздали бідним, ну, узяли на абордаж кілька ворожих кораблів. Звільнили невільників, а далі що?..

Бачить Грайлик — Галочка, що у дочки-матері з дівчатками гралася, ляльку спати вклала, сказала дівчаткам: "Я у дитячу кухню" — і хаміль-хаміль до підворіття.

А там уже незнайомець Коша її чекає.

І знову ж таки не думайте нічого поганого. Але ноги самі понесли Грайлика до отого рогу край підворіття.

Ну така ж ситуація незвичайна!

А раптом Галочці щось загрожуватиме…

Чує — незнайомець Коша говорить:

— Забіяка мій щойно тут був. Тато вимагає, щоб я повернувся.

— А звідки він дізнався, де ти? — Галочка здивовано.

— А вона про все на світі дізнатися може! То така…

— Невже ти повернешся?!

— Та ні. Піду маму шукати-

— І я з тобою!

— Небезпечно це. А ти дівчинка. Якби ти хлопцем була…

— Слухай, а давай ще Грайлика візьмемо. Він тут за рогом якраз стоїть, слухає. Не тому що нишпорка, підслуховувати любить. Ні-ні! Просто він за мене боїться. Переживає. Він мій друг.

— Ну тоді давай.

Грайлик так розгубився, що не встиг навіть втекти. Закляк на місці, згоряючи від сорому.

Галочка його за руку схопила, у підворіття затягла. Він і не опирався.

— Давай йому все розкажемо? Давай? — глянула Галочка на Кошу.

— Ну тепер, мабуть, треба, — погодився незнайомець Коша.

РОЗДІЛ IV,

в якому розкривається

Галоччин і Кошин секрет

А сталося з Галочкою от що.

Як ви пам’ятаєте, Галоччина бабуся пішла у чергу за ковбасою. А Галочка гралася у дворі. Навіть не гралася, а чекала Грайлика, що побіг за вітрилом для летючого корабля. Пам’ятаєте?

Ну от…

Стояла Галочка на отому самому розі біля підворіття.

І раптом з підворіття визирнув якийсь неголений пожмаканий дядечко, з червоними запаленими очима. Віка-Базіка на цей раз не збрехала.

— Іди сюди! — поманив він Галочку пальцем. — Тебе бабуся кличе. Сказала, щоб я тебе привів.

Галочка, нічого не підозрюючи, пішла. Бо й справді бабуся могла її чогось кликати з черги у магазині.

Та тільки вони вийшли з підворіття на вулицю, як незнайомець схопив Галочку і щосили пхнув у розкриті дверцята якоїсь низенької автомашини, схожої на новий "Запорожець", — "Таврію". Зачинив дверцята, оббіг і плюхнувся з іншого боку поряд з нею за кермо.

— Ой! Що ви робите? — закричала Галочка, намагаючись відчинити дверцята.

Але дядечко вже увімкнув двигун, і машина рвонулася з місця.

— Куди ви мене? Хто ви? — з жахом вигукнула Галочка.

Дядечко зітхнув:

— Брехати не буду. Дракон я. Дракон Іванович.

Він хукнув, і з рота в нього пахнуло полум’я.

— Ой! — відсахнулася Галочка.

І раптом побачила, що машина вже не їде по вулиці, а злетіла й летить у небі поміж хмар.

— Куди ви мене везете? — скрикнула Галочка.

— У Дракондію, — знову зітхнув Дракон Іванович. — Так треба!

Він подивився на неї співчутливо й винувато. Здавалося, він дуже шкодував, що йому доводиться це робити.

— Одпустіть мене! — попросила Галочка. — Бабуся ж хвилюватиметься.

— Я б з радістю. Але… Драконида Семенівна… Не можу… На жаль! — і Дракон Іванович знову-таки зітхнув.

Машина почала швидко спускатися, і от вона вже різко загальмувала й зупинилася перед похмурим кам’яним палацом з химерними скульптурами на фасаді, що стояв серед лісу.

Тільки вони зупинилися, тільки Дракон Іванович витяг з машини Галочку, як на ганку з’явилася товстелезна бабега з бульбашкою на носі і лупатими очима. Галочка зрозуміла, що то і є Драконида Семенівна.

— Привіз? — басом спитала бабега. — Ну, гаразд. А то я так їсти хочу, так втомилася, так втомилася, ніг не чую. Весь ранок бігала за тим неслухом. Не хоче пити, хоч ти вмри.

— Що ж поробиш, — зітхнув Дракон Іванович.

— Ні! Я його примушу! — вигукнула Драконида Семенівна так, що аж листя з дерев посипалося. — Катова дитина! Щоб так не слухатися. Ні! Він у мене питиме. Все, що нормальні діти п’ють, питиме.

І раптом згори залунав дзвінкий хлоп’ячий голос, що співав веселу пісеньку:

А от і ні!

А от і ні!

І ви не зробите мені

Нічого!

Нічого!

Нічого!

Бо я завжди

Од вас втечу, —

Куди захочу,

Полечу.

Га-га-га!

Ги-ги-ги!

Го-го-го!

На одній з химерних скульптур на палацовім даху сидів і співав хлопчик, лаповухий, носатий і губатий.

— Ах ти ж злодіяка! — закричала громовим голосом Драконида Семенівна. — Ще й дражниться!

— Як тобі не соромно?! — схиливши голову набік, докірливо сказав Дракон Іванович.

На що хлопчик проспівав:

Ні-ні!

Не соромно мені!

Ні-ні! Ні-ні!

Ні-ні! Ні-ні!

— От я тобі зараз! — вигукнула Драконида Семенівна, нахилилася, схопила з своєї ноги здоровенницьку пантофлю й пожбурила в хлопчика. Та він спурхнув з даху, мов пташка, перелетів по повітрю і сів на гілку височенної соснини. Галочка тільки рота від подиву роззявила. А пантофля, вдарившись об дах, підскочила і зачепилася за ріг кам’яної потвори на фронтоні.

— Оддай пантофлю, шибеник! — закричала Драконида Семенівна.

Це було так смішно, що навіть, незважаючи на своє скрутне становище, Галочка усміхнулася.

А хлопчик, перелетівши назад на дах, зняв з кам’яної потвори пантофлю і кинув додолу. Мовчки, не сказавши нічого і не проспівавши глузливої пісеньки.

"А він ще добрий хлопчик", — подумала Галочка.

— Ану тебе! Перебив мені апетит! — пробуркотіла Драконида Семенівна. — Не буду я її зараз їсти.

— Правильно! — наче зрадів Дракон Іванович. — Хай з хлопцями погуляє. А то вони нудяться. А ми ходімо керосину на обід вцідимо.

Дракон Іванович та Драконида Семенівна пішли у палац. І одразу, звідки й взявся, вилетів з-за рогу малюк років п’яти верхи на лозині з дерев’яним мечем у руці.

— Здавайся! — підскочив він до Галочки і замахнувся мечем. Ще мить, і він би вдарив її по голові. Та раптом між Галочкою і задерикуватим малюком опинився отой летючий хлопчик. Він закрив її собою і сказав:

— Драка-Забіяка! Не чіпай її!

Малюк скривився, глянув спідлоба:

— А що ти мені дасиш за це?

— А що ти хочеш?

— Дай мені свою самограйку-розважайку.

Хлопчик вагався всього лише якусь мить (певно, йому була таки дорога ця річ), але сказав:

— На! — і простягнув якусь пласкеньку коробочку, вийнявши ЇЇ з кишені.

Драка-Забіяка жадібно схопив коробочку, підскочив і полетів над деревами.

— Нащо ти віддав? Тобі ж шкода, — сказала Галочка.

— А! — махнув рукою хлопчик. — Він би від тебе не відчепився. Він такий задерикуватий, йому аби когось чіпляти… Тебе як звати?

— Галочка. А тебе?

— Коша.

— А що тебе примушують пити?

— Та! — знову махнув рукою Коша. — Керосин.

— Керосин? — здивувалася Галочка.

— Ага. Всі ж дракони керосин п’ють. Щоб був вогонь з рота.

— А чого ж ти?..

— А я не хочу. Противно. Мене мама до молока привчила.

— А то хіба не твоя мама?

— То мачуха. Мама три роки тому кудись пропала. І тато взяв Дракониду. Драка — це її синочок.

— А-а… — сказала Галочка. — Значить, він тобі не рідний.

— Все одно — брат, — зітхнув Коша. — При мамі гарно було, весело. Тато пісні співав. Він взагалі добрий. М’ясного не їсть. Тільки от керосин п’є.

— А як же твоя мама пропала?

— Та пішла по молоко для мене. І — не повернулася.

— А де вона молоко брала?

— У селі Грушки. У баби Насті. Це наша родичка. Двоюрідна бабуся моя. Мамина тітка. У неї дуже гарна корова Доня.

— То твоя мама з людського роду?

— Ага… Тато дуже любив маму. Через неї вегетаріанцем став, м’ясо їсти покинув. Цілий рік по всіх усюдах літав, шукав маму.

— На машині?

— На машині.

— А чого ти просто так літаєш, а тато на машині? І Драконида не літає, здається. А то б вона швидко тебе впіймала.

— А у Дракондії тільки діти просто так літають. А дорослі лише на машинах… — Він замовк, потім зиркнув на неї і сказав: — А ти симпатична… Подобаєшся мені.

— І ти мені подобаєшся, — призналася Галочка. — Я й не думала, що драконські діти бувають такими.

Він ще раз зиркнув на неї і раптом сказав:

— Хочеш, я тебе врятую?

— Як?

— Виведу з Дракондії, і ти втечеш.

— Тебе ж мачуха покарає.

— Ну й що? Подумаєш!

— Слухай, а давай разом тікати! Ти ж у Дитиндії не був?

— Не був.

— У нас так здорово! Ми у такі ігри граємо!.. Ніякої самограйки-розважайки не треба.

Він почухав потилицю:

— Було б, звичайно, цікаво, але…

— Та чого там "але"… Я нікому не скажу, хто ти. Звичайний хлопець, тільки незнайомий. Незнайомець Коша! Ніхто нічого й знати не буде. Давай!

Він задумався:

— Може, я й маму пошукаю… Я чогось певен, що вона жива. Вона мені часто сниться. Говорить зі мною уві сні, голубить… Я давно хотів полетіти на її пошуки. Але тато не пускає. Каже — підростеш, тоді… Малий ти ще поміж люди йти, пропадеш, каже… А я, по-моєму, вже підріс.

— Авжеж підріс. Так літаєш!

— Ну, тоді давай тікати разом.

РОЗДІЛ V

Котофей Котофейович.

Пан Копайло. "Треба подумати!"

Грайлик вражено дивився на Кошу.

Він ніколи в житті не бачив драконенят, драконських дітей.

Звичайний хлопчик. Ну трохи не дуже гарний. Губатий, носатий, капловухий. Але бувають хлопчики й набагато гірші на вроду. І нічого.

Ніколи б Грайлик не подумав, що Коша дракон. Коша — дракоша. А брат його — Драка. Два дракоші —Драка і Коша. Чудасія якась.

А втім, ніякої, чудасії нема. У Дитиндії, як розіграєшся, і не таке буває.

— Ну тепер ти все знаєш, — сказала Галочка. — Згоден іти з нами шукати Кошину маму? Кажи швидше.

— Ну ти ж знаєш, що згоден, — сказав Грайлик. — Я завжди згоден, коли щось цікаве.

Та Галочка й не сумнівалася. Вона спитала просто так, для годиться. Вона була певна, що Грайлик піде за нею на край світу. І чого ті принцеси такі впевнені? І головне, що вони не помиляються.

— А куди йти, ви знаєте? — спитав Грайлик.

Галочка запитально подивилася на Кошу, Коша непевно знизав плечима:

— Якби я точно знав, я б давно пішов і знайшов…

— Гм, — сказав Грайлик. — Шукати, коли не знаєш де, важкувато.

— Треба порадитися з кимось мудрим і досвідченим, — сказала Галочка.

— А чи не звернутися нам до Котофея Котофейовича? — примружився Грайлик.

— Якщо він дома, — сказала Галочка.

— Я його сьогодні бачив на даху, він грівся на сонці,— сказав Грайлик.

— А хто такий Котофей Котофейович? — поцікавився Коша.

— Кіт, — сказала Галочка. — І не просто собі кіт, а мандрівний кіт. Він дуже любить далекі небезпечні подорожі.

— А той, хто мандрує, той багато знає,— сказав Гр айлик.

— До того ж мати Котофея Котофейовича — котяча фея Мурлина, яку боявся навіть сам мишачий король Семиглав, — додала Галочка.

— Ходімо, — сказав Грайлик. І вони один за одним шмигонули у під’їзд, нишком, щоб не привертати увагу інших дітей.

Котофей Котофейович жив на горищі.

Він сидів біля круглого горищного вікна в окулярах на носі і читав газету "Котячі вісті". Після мандрівки він завжди перечитував газети, щоб не відриватися від життя, знати, що робиться у котячому світі.

— Добрий день! — привіталися Грайлик, Галочка і Коша.

— А-а, здрастуйте! — глянув на них Котофей Котофейович з-над окулярів.

— Познайомся, Котофей Котофейович, це — Коша, — сказав Грайлик.

— А-а, знаю. Синок Дракона Івановича, — хитнув головою Котофей Котофейович.

Грайлик і Галочка здивовано перезирнулися. А Коша глянув на Котофея Котофейовича з неприхованою повагою. Обізнаність, досвід і мудрість мандрівного кота були незаперечні.

— Ми до тебе на пораду, — сказала Галочка, і разом з Грайликом вони виклали суть справи.

— Мурр! — сказав Котофей Котофейович і задумався. Потім зітхнув: — Боюсь, що конкретної відповіді я вам дати зараз не зможу. Взагалі-то я чув про цю сумну історію. Мені розказувала її Сорока Скрекекулія. Це було давненько, років три тому…

— Так-так, — прохопився Коша.

— Скрекекулія казала, що усюди літав тоді Дракон Іванович, усіх, навіть її, питав, чи не бачили його дружини. Але ніхто нічого не знав. Баба Настя раптово теж кудись зникла, корова Доня десь заблукала у лісі й пропала. І ніхто-ніхто не бачив твоєї, Кошо, мами. Ні на землі, ні у небі… Але стривайте, щойно мені спало на думку… Під землею ж не шукали? Не шукали. Тут міг би стати у пригоді мій знайомий кріт Пан Копайло. Живе він на узліссі Загадкового Лісу, на околиці міста. Хочете — одведу?

— Авжеж хочемо! — не задумуючись, сказали вони.

Котофей Котофейович відклав газету, сховав окуляри, і вони вирушили в дорогу.

— А як же вони йшли через місто? — може спитає хтось із дорослих. — Невже ніхто на них не звернув уваги, не перешкодив їм?

Ми нагадаємо такому дорослому, якщо він забув.

У Дитиндії, як у кожній пристойній казковій країні, свої священні закони. Коли відбувається її Чарівна Таємність — Гра, все навколо надзвичайним чином перетворюється. Вся Дорослія виключається, зникає. Тобто не зовсім зникає, а начебто переходить у інший вимір. Дорослі собі ходять, рухаються, говорять, але нічого дитиндячого не бачать, не помічають.

Отже, не хвилюйтесь, ніхто нашим героям не заважатиме, не перешкоджатиме.

І Котофей Котофейович спокійно повів Грайлика, Галочку і Кошу через усе місто на околицю, де починався Загадковий Ліс.

На узліссі Котофей Котофейович показав на маленькі горбочки свіжої землі, що виднілися серед трави:

— Його робота!

Мандрівний кіт почав ходити від горбочка до горбочка, приставляючи вухо до землі і слухаючи. Нарешті сказав: "О!" — постукав лапою по землі й загукав:

— Пане Копайло! Пане КопайлоІ Вийдіть на хвилинку!

Через якусь мить земля на горбочку заворушилася і виліз кріт — у темних окулярах, з лопатою і в шахтарській касці.

— Це ти, Котофею? — спитав Пан Копайло, спершись на лопату і дивлячись мимо кота.

— Я.

— А хто це з тобою? Пробач, не бачу.

— А це мої друзі — Грайлик, Галочка і Коша. У нас до тебе справа.

І Котофей Котофейович розказав, чого вони прийшли.

Пан Копайло уважно вислухав і сказав:

— Під землею — не те, що на землі або в небі. Під землею бачиш тільки те, що перед твоїм носом. Отже, я не можу, на жаль, знати все, що робиться під землею. Але про деякі таємниці я все-таки чув. Є під землею у Великих Кам’яних Печерах країна Темнондія. Править нею зеленоока Чорнавія Темнонда. В одній з печер вона тримає невільниць, які працюють день і ніч, обробляють, шліфують дорогоцінне каміння. Цих невільниць полонили на землі слуги Чорнавії зеленоокі підземні чудиська — чорнави. Вхід до Печери Невільниць заборонений всім. Охороняє печеру Вогнедишний Змій Нокард… Пройти туди неможливо. Може, серед невільниць і є Кошина мама. Хтозна… Більше, на жаль, нічого сказати не можу. Пробачте, мушу лізти під землю, треба копати. У мене план. Хотів сказати "До побачення!", але, оскільки я не бачу, кажу: "Будьте здорові!" — і Пан Копайло зник під землею.

— Вона там! — хвилюючись, сказав Коша, — Я певен! Я полізу у Темнондію. Я знайду Печеру Невільниць. Я звільню маму. Я не боюсь Вогнедишного Змія.

— Стривай! — сказав Котофей Котофейович. — Не гарячкуй! Треба спершу подумати, зважити все. Ти хоч і драконський син, але, як мені

відомо, молоком годований і від вогню не застрахований. Отже, згориш, як метелик.

— Що ж робити? — розгублено спитала Галочка.

— Кажу — подумати треба. — Котофей Котофейович почухав задньою ногою за вухом і задумався.

РОЗДІЛ VI

Зникнення Коші.

Винахід професооа Барановського-Лісковського

Навіть у казках час не стоїть на місці, минає.

День проходить, настає вечір.

Поки Котофей Котофейович думав, сонце сіло, звечоріло.

— Боюсь, сьогодні починати пошуки недоцільно, — сказав Котофей Котофейович. — Я дещо придумав, але для цього треба дочекатися ранку.

— А що ти придумав? — спитав Грайлик.

— Я придумав, що уночі треба ще подумати і порадитися з деким. До речі, я придумав ще одне — Коша ночуватиме у мене на горищі.

— А може, краще у нас? — спитала Галочка.

— Або в нас? — сказав Грайлик.

— Ні! — беззаперечно махнув хвостом Котофей Котофейович. — Вашим батькам обов’язково треба щось пояснювати, може, навіть брехати. А в мене на горищі нікому нічого пояснювати не треба.

Мандрівний кіт ще раз довів свою мудрість.

…Був уже пізній вечір, майже ніч. Батьки давно поснули, а Грайлик все ще крутився на ліжку, дивлячись у вікно. Не міг заснути. Навколо щербатого місяця мерехтіли зірки.

Будинок, де жив з друзями Грайлик, був великий, багатоповерховий, оточував подвір’я з трьох боків літерою "П". І Грайликові було видно дах протилежного крила і оте кругле горищне вікно, за яким знаходилася домівка Котофея Котофейовича. Раптом Грайлик побачив, що з вікна… виліз Коша. Він сів на край даху, звісивши одну ногу, а на другу, зігнуту в коліні, поставив лікоть, підперши голову. І отак довго сидів, замислено дивлячись у небо. Про що він думав? Про маму? Про Темнондію? Про Печеру Невільниць?

Потім раптом знявся й полетів.

Він летів у зоряному небі, маленький хлопчик, самотній і безпорадний. І Грайлик ураз відчув щемливу жалість до нього. Як же йому зараз гірко й погано, мабуть.

Але куди ж полетів Коша? Чого він не спить! Може, щось трапилося?

Грайлик довго вдивлявся у вікно, чекаючи. Але Коша не з’являвся.

Нарешті сон зборов Грайлика, і він заснув…

Вранці Грайлик ніяк не міг дочекатися, поки мама приготує сніданок. І навіть не доївши своєї улюбленої яєчні з салом, вибіг у двір.

Галочка вже була там.

Котофей Котофейович зустрів їх розгублено:

— Ви знаєте, Коша пропав. Не ночував дома. Я вночі прокинувся, щоб збігати у зоопарк, порадитися з нашим екстрасенсом, мудрою совою пані Пугач-Сиченко (у неї робочий день, як відомо, вночі), дивлюсь — нема Коші. Ну, думаю, вийшов на хвилинку. Збігав, порадився, прибігаю — нема. Я до ранку очей не стулив. Так він і не прийшов. Де він дівся?

— Я бачив, як він полетів кудись, — сказав Грайлик.

— Сам? — спитала Галочка.

— Сам.

— Ну, раз сам, раз ніхто його не забрав, то прилетить, я думаю. А що сказала пані Пугач-Сиченко?

— Сказала, що відомий професор Барановський-Лісковський винайшов спеціальний костюм для пожежників і космонавтів, який у вогні не горить і у воді не тоне.

— От би нам! — вигукнув Грайлик.

— Ми б тоді проникли у Печеру Невільниць, де шліфується дорогоцінне каміння, — мрійливо сказала Галочка. — Хоч би подивитися!

Все-таки вона була принцеса. Дівчинка. Маленька жінка. А де ви бачили жінку, зовсім байдужу до дорогоцінного каміння?

— Але професор Барановський-Лісковський навряд чи дасть стільки костюмів, — сказав Котофей Котофейович. — Хоч би один випросити. Для Коші.

— А може, й дасть. Він добрий, — сказав Грайлик.

— І дітей любить, — додала Галочка.

— Сам на дитину схожий. Вранці у трусах через скакалку на балконі стрибає.

— Дасть! — почулося раптом ззаду.

Всі обернулися — з-за дверей горища визирав Чух.

— Ги-ги! А я все чув. Або ви мене з собою візьмете, або я вам все поламаю.

Вони розгублено мовчали.

— А… а ми просто так… фантазуємо, вигадуємо, — пролепетав нарешті Грайлик.

— Що ви з мене шланг робите? — закопилив губу Чух. — Що я, дурний?..

— Слухай, не мішайся! — рішучо сказала Галочка. — Не в’язни!

— А я буду! — вперто набурмосився Чух. — Я теж хочу скарб шукати.

— Який скарб? Ти що! Ми ніякого скарбу не шукаємо, — вигукнув Грайлик.

— Та йди ти! Я ж чув, як вона сказала про Печеру Невільниць, де шліфується дорогоцінне каміння.

— Слухай, я тобі дам свій ліхтарик, на який ти давно зазіхаєш, тільки одчепись! — сказав Грайлик.

— Нема дурних! — пхикнув Чух. — Вони будуть дорогоцінне каміння брати, а мені паршивий ліхтарик підсовують. Думаєте, я не знаю, що таке дорогоцінне каміння?.. За отакенюній брильянт-діамант можна торбу грошей одержати. Пірати перш за все дорогоцінне каміння закопували, у печерах ховали…

Грайлик і Галочка тільки перезиралися.

Що робити?

І як вони не додивилися, що Чух за ними ув’язався? От Чужекало-Хочукало!

Котофей Котофейович спостерігав мовчки. Він давно засвоїв, що коти у дитячі стосунки не повинні втручатися. Як почнеш втручатися, обов’язково хтось смиконе за хвоста.

— Ви диваки, — сказав Чух. — Вам же зі мною краще. Я ж вам допоможу костюм у професора вициганити. Він же мій сусіда.

То була правда. Чух жив на одній площадці з професором Барановським-Лісковським — двері у двері. І Чухова мама та професорова дружина позичалися одна в одної цибулиною, яйцем, сіллю, сірниками та іншими господарськими невідкладностями.

Але зреагувати на пропозицію Чуха Грайлик і Галочка не встигли. Бо тут раптом на дах щось гупнуло і закрокувало.

— О! Коша прилетів! — прохопився Грайлик.

Чух, який стояв проти вікна, здивовано вигукнув:

— Справді! Прилетів! Я сам бачив. А чого він літає? Хто він такий?

Становище дедалі ускладнювалося.

У вікні з’явився Коша, стрибнув на горище.

— Доброго ранку!

— Здоров! Де ти був? — одночасно вигукнули Грайлик і Галочка.

Коша глянув на Чуха.

— Ну добре. Потім, потім, — схаменувся Грайлик.

Коша ще раз глянув на Чуха і сказав:

— Та ні. Я розповім зараз. Хай і Чух знає. Раз він уже тут.

РОЗДІЛ VII

Куди літав Коша,

розповідає він сам

Лежав я, лежав на горищі. Не міг заснути. Виліз на дах. Сиджу, дивлюсь у небо, думаю. Як там, думаю, мама, у тій страшній підземній печері у Чорнавії Темнонди… Я був уже певен, що вона там. Не знаю чому, але був певен. Серце мені віщувало. Але як же туди проникнути?.. Вперше тоді пожалів я, що не пив керосину. Справжні дракони, у яких

полум’я з рота, не бояться вогню, не бере їх вогонь, не горять вони у вогні. Що робити? Чи дасть професор Барановський-Лісковський свій костюм? А що як не дасть? Може, він усі костюми, що в нього були, віддав уже космонавтам і пожежникам. Та й взагалі чи захоче він давати, як дізнається, для чого той костюм? Що для людського професора рятування драконової мами?..

І раптом майнула в мене думка — але ж тато любив маму, цілий рік шукав її по всіх усюдах, він просто не знає, що вона у Печері Невільниць під землею. Треба йому сказати. І він визволить маму. Вже хто-хто, а тато вогню не боїться.

І, не вагаючись ні хвилини, я вирішив летіти додому, у Дракондію.

Знявся й полетів.

Прилетів — дивлюсь: весь палац освітлений, ніхто не спить, паніка. Драконида лежить на канапі з перев’язаною головою, стогне. Тато нервово ходить по кімнаті, палить сигарету за сигаретою, вогнем з рота хукає. Драка-Забіяка у кутку рюмсає.

Побачили мене всі, як зарепетують:

— Ой лишенько!

— Де ти був?!

— Що сталося?!

А я зарані придумав, що говорити.

— Не знаєте, — кажу, — що сталося? Втекла ваша полонянка Галочка, я її доганяв-доганяв, думав повернути. Та де там! Така спритна

виявилася, у такі тарапати мене завела, так голову задурила, що я й досі отямитися не можу,

Драконида у мене втупилася, очима свердлила-свердлила, а тоді…

— Брешеш! — каже.

А я й не сумнівався, що вона так скаже.

— Ага, — кажу. — Якби це Драка говорив, ви б повірили, а я у вас завжди брешу.

— Вона таки метка, — несподівано сказав Драка. — Я це одразу побачив.

— Ну гаразд, не будемо сперечатися, — сказав тато. — Головне, що Коша повернувся, що з ним нічого не сталося. Ходімте вже спати.

— О! Катова дитина! Доведе мене до інфаркту! — підвелася Драконида з канапи і потарабунилася до спальні. Драка-Забіяка теж побіг у свою кімнату. А тато, якому я непомітно зробив знак, лишився,

— Ну що таке? — спитав він пошепки, озираючись на двері, куди пішла Драконида.

— Тату, — спитав я якомога щиріше, — ви мене любите?

— Синку! — вдарив він себе в груди. — Які можуть бути вопроси?

Від хвилювання він навіть забув про чистоту мови. Взагалі-то він грамотний.

— Тату! І маму ви ж любили? Правда?

— Ех-хе-хе! — зітхнув він, і таке полум’я вирвалося в нього з рота, що паркет обвуглився. — Не сип сіль на рану. Ти ж знаєш, як я ставився до покійниці.

— Не покійниця вона!

— Ну що ти таке говориш?

— Ви про Печеру Невільниць знаєте? У підземному царстві Темнондії?

— Тсс! — зблід тато і приклав палець до рота. — Таких речей не можна говорити проти ночі. Жахи насняться.

— Мама там!

— Звідки ти взяв?

— Серце віщує. Ходімте, тату! Благаю вас! Я б сам пішов, та Вогнедишний Змій стереже печеру. А вам вогонь не страшний.

— Тсс! — знову приклав тато палець до рота і лякливо озирнувся на двері спальні.

— Боїтесь? Її боїтесь? Я думав, ви маму любили, а ви… — я махнув рукою.

— Ех! Нічого ти, синку, не розумієш! Малий ще. От підростеш, тоді рукою не махатимеш.

— Так не підете зі мною у Темнондію?

— Ні. І тобі наказую— забудь про ту печеру підземну. Викинь з голови. Нема там мами. І не дай тобі Боже, щоб дізнався хтось у нас, що ти знаєш про печеру. Буде тобі погано. Іди-йди, синку, спати. Іди.

Зрозумів я, що переконувати його немає рації. Удав я, наче послухався тата, і пішов у свою спальню.

А сам вирішив — не буду я більше жити у Дракондії, нема мені тут життя, нема й не буде. Спершу думав великого листа прощального написати, все пояснити. Довго ламав голову, мучився, але потім усі чернетки порвав, написав коротко: "Я від вас іду. Не шукайте мене. Прощайте", поклав на столику і вилетів у вікно.

Був уже ранок, сонце встало, але всі ще спали, стомлені безсонною ніччю.

І от я прилетів до вас.

Назавжди.

РОЗДІЛ VIII

"Йолі-палі!.."

— Так ти… дракон? — вражено спитав Чух, з острахом позираючи на Кошу.

— Дракон, — зітхнув Коша.

— Але він хороший дракон! — вигукнула Галочка.

— Ти ж бачиш — добрий, чесний і порядний, — підхопив Грайлик.

— Ага… ага… Звичайно… Ну, я пішов. — Чух позадкував, штовхнув задом двері і вискочив на сходи.

— Не зважай, — сказав Коші Грайлик. — То ж Чух. Чужекало-Хочукало. Почув про дорогоцінне каміння у Печері Невільниць. Думав, що ми скарб шукаємо. Тому й пристав до нас.

— Тобі у нас буде добре, — сказала Галочка.

— Я з мамою поговорю, ти у нас житимеш, — сказав Грайлик. — У мене мама добра й весела. От побачиш.

— А моя що — недобра? — образилася Галочка. — І я перша сказала, щоб він у нас жив.

— Не сперечайтеся, — сказав Котофей Котофейович. — Він поки що житиме в мене. Як хочеш, я можу навіть переїхати, щоб тобі не заважати, — глянув він на Кошу. — Я ж тут живу тимчасово. Я ж мандрівний кіт. Колись я жив у Дідусії-Бабусії. Можу назад туди повернутися.

— Ні-ні! Ти мені не заважаєш. Навіть навпаки, — вигукнув Коша.

— Отже, вирішили. Він житиме тут, на горищі. А ви носитимете йому молоко.

— І цукерки, — сказала Галочка. — Ти любиш цукерки?

— А… а я ніколи не їв, — опустив очі Коша.

— Ну-у! Смакота! От я тобі принесу, — вигукнула Галочка.

— А вареники з вишнями ти їв? — спитав Грайлик.

— Ні-а, — признався Коша.

— Мама сьогодні варить. Принесу. Пальчики оближеш!

— А морозиво ти любиш? — спитала Галочка.

— А що це таке? — почервонів Коша.

Грайлик, Галочка і навіть Котофей Котофейович співчутливо подивилися на Кошу. От бідолаха! Морозива ніколи не їв.

— Ну нічого. Знайдемо твою маму. І заживеш ти нормальним життям. Як усі діти, — сказав Котофей Котофейович.

— Тільки даремно ти при Чухові почав розповідати, — сказав Грайлик.

— Все одно, рано чи пізно всі дізнаються. А я не люблю обдурювати. Хай знають. Щоб не казали потім.

На сходах почувся багатоногий тупіт. Двері розчинилися. На порозі стояв Роман-Отаман. А за ним — і Чух, і Миня, і Іван-Сумніван, і Марушка-Реготушка, і Толя-Бараболя, і Любушечка-Стрибушечка, і Вітасик-Тарантасик, і Юля-Танцюля, і Віка-Базіка. Очі горять, роти пороззявляли, дивляться, як у зоопарку.

— Ну що? — спитав нарешті Роман-Отаман.

— А що? — спитав Грайлик.

— Дракона ховаєте на горищі?

— Не ховаємо, а просто… — Галочка пересмикнула плечиком (що, мовляв, за питання).

— Ну як не ховаєте, як ховаєте, — пхикнув Чух.

— А… а у тебе хвіст є? — спитав раптом Кошу Миня.

— Нема. У сучасних драконів взагалі хвостів не буває.

— А чим ти доведеш, що ти дракон? — спитав Толя-Бараболя.

— А треба доводити? — здивувався Коша.

— Аякже! — сказав Роман-Отаман. — У нас усі доводять. Юля — танцює. Галочка — співає. Марушка — регоче. Я — командую…

— Ну добре, — сказав Коша, підстрибнув, злетів у повітря і полетів по горищу попід кроквами.

Всі вражено дивилися.

— Так не буває! — прошепотів Іван-Сумніван.

— А вогонь з рота можеш? — спитав Миня, коли Коша опустився.

— Ні,— зітхнув Коша. — Для цього треба керосин пити, а я не п’ю.

— Слабак! — полегшено сказав Роман-Отаман, відчуваючи, що боятися нічого.

І тут раптом почувся сердитий голос двірнички.

— Йолі-палі! Знову ці ховрашки на горищі! Ану! От я вас зараз!

Двірничка з мітлою у руках тайфуном увірвалася на горище. Всі сипонули від неї. Котофей-Котофейович, задерши хвоста, вискочив на дах,

Двірничка Йолі-Палі крутилася по горищу і, розмахуючи мітлою, вимітала дітлахів у двері. Вони один по одному вискакували і дріботіли по сходах. Дійшла черга і до Коші. Йолі-Палі змахнула мітлою, і… Коша знявся, злетів у повітря. Мітла ковзнула по його підошві.

Двірничка так і присіла, з жахом дивлячись на хлопчика, який висів у повітрі, не тримаючись ні за що. Потім поточилася і впала ниць, — знепритомніла.

— Ховайся швидше! Лізь на дах! — гукнули Грайлик і Галочка.

Коша вилетів у слухове вікно, а Галочка і Грайлик кинулися до непритомної двірнички. Крім них нікого з дітлахів на горищі вже не було. Вони схилилися над двірничкою, стурбовано перезираючись, не знаючи, як же їй допомогти. Але вона вже розтулила очі:

— Йолі-палі!.. Що це було?.. Де він?

Галочка і Грайлик знову перезирнулися.

— Вам… вам здалося, — вимовив нарешті Грайлик. Хіба міг він сказати правду? Щоб вона знову знепритомніла?

Двірничка підвелась.

— Здалося? — вона пильно подивилась на них, скривилася. — Ви так голову задурюєте, що й справді… може здатися все на світі. Йолі-палі!..

РОЗДІЛ IX

"Швидка допомога".

Коша і Грайлик тікають

Професора Барановського-Лісковського не було вдома. Професор поїхав чи то на космодром, чи то на пожежу. Ніхто не знав. І ніхто не знав, коли він приїде. Бо двері Грайлику та Галочці просто не відчинили, (Коша, щоб не нервувати двірничку, не показувався, сидів на горищі.) Справа затягувалася.

Похнюплені Грайлик і Галочка вийшли з під'їзду. І в цей час у двір, відчайдушно виючи, в’їхала машина "швидкої допомоги". Клацнули дверцята, і з машини вийшли жінка-лікар і юнак-санітар з похідною аптечкою-чемоданом.

— Де тридцята квартира? — спитала лікарка.

— А що таке? — схвилювалася Галочка.

— Хлопчик отруївся. Випив керосину.

— Ой!

У тридцятій квартирі жив Миня.

Вся Дитиндія збіглася до під’їзду.

Та через десять хвилин лікарка і санітар вийшли з під’їзду усміхнені і веселі.

— Все в порядку! — оголосив санітар. — Він тільки у рота взяв, але не ковтнув.

Лікарка насупила брови:

— Але це не жарти. Щоб не сміли мені нічого такого робити!

Лікарка посварилася пальцем на всю Дитиндію, дверцята клацнули, і "швидка допомога" поїхала. А ще через десять хвилин у двір вийшов "отруєний" Миня, блідий і урочистий.

— Ти що — здурів?! — накинулися на нього всі.

— Я хотів, щоб вогонь з рота. Він же казав… — набурмосився Миня.

— Зараза! — процідив крізь зуби Чух.

— Сам! — огризнувся Миня.

— Чого ти? Я не на тебе. Я на нього.

— А-а…

Грайлик і Галочка цього не чули. Вони були в той час на горищі. Грайлик приніс вареники з вишнями, Галочка цукерки, і вони дивилися, з яким смаком, прицмокуючи і мружачись від на солоди, їв Коша. Грайлик, мабуть, вперше у житті зрозумів, чому так люблять мами й бабусі дивитися, як діти їдять. То справді радість — бачити, як смакує той, кого ти частуєш.

— А професора доведеться почекати, — зітхнула Галочка.

— Ну що ж, почекати так почекати, — погодився Коша.

— А тепер ходімте у двір гратися. Йолі-Палі поїхала на склад по нові віники. Я сам чув, як вона говорила Толиній бабусі,— сказав Грайлик.

І вони пішли у двір.

Дівчатка, як завжди, гралися у дочки-матері, а хлопці — у війну. Роман-Отаман інших ігор не визнавав.

Та коли Грайлик і Коша підійшли до хлоп’ячого гурту, що саме зібрався на військову раду, Миня раптом ступив їм назустріч і сказав різко:

— Ми з драконами не граємось!

— Геть звідси! — вигукнув Чух.

Коша розгублено подивився на Грайлика.

— Та ви що?! — вигукнув Грайлик і подивився на Романа-Отамана.

— Як народ, так і… отаман, — і він різким рухом підніс догори кулак.

— І ти забирайся, як перекинувся до драконів! — закричав Грайлику Миня.

— По драконах — вогонь! — скомандував Роман-Отаман, і в Кошу та Грайлика полетіли грудки землі й камінці.

— Що ви робите?! Як вам не соромно?! — закричала з дівчачого гурту Галочка.

— Ану цить! Не мішайся у мужчинські справи! — гукнув їй Роман-Отаман. А грудки й камінці все летіли й летіли…

Довелося Коші та Грайлику рятуватися, тікати на те саме горище.

РОЗДІЛ X

"Бий драконів!"

— А чого ж ти свою секретну зброю не застосував? — згадав раптом Грайлик, коли вони відхекувалися на горищі.

Коша знітився:

— А… а хіба така вже безвихідь?

Та тільки він це сказав, як на сходах почулися багатоногий тупіт і войовничі вигуки Романа-Отамана:

— Бий драконів!

— Бий драконів! Бий драконів! — верескливо підхоплювали Чух і Миня.

— Тікай швидше! — вигукнув Грайлик. — Лети на дах сусіднього будинку!

— Ні! Я тебе не залишу, — похитав головою Коша.

— Та ну! Швидше!

— Ні!

Двері горища розчахнулись, і усередину увірвалося військо Романа-Отамана.

— Ось вони! Урра! Бий! — градом посипалися камінці.

Страшна то річ — натовп, юрба. Ніхто нічого не думає, не розуміє, не усвідомлює. Кожен робить те, що роблять усі.

От уже у Коші підбите око, гуля на лобі, кров тече з носа… А камінці летять і летять.

— Що ви робите?! Припиніть! Не чіпайте його! — кричить Грайлик, заступаючи собою Кошу, не зважаючи на власні синці, гулі й подряпини.

— Урра-а! Перемога! — закричав нарешті Роман-Отаман.

— Так йому й треба, дракону поганському! — підхопив Миня.

— І тим, хто його захищає! — додав Чух.

— За мною! — гукнув Роман-Отаман, і все військо затупотіло по сходах униз.

Грайлик витяг з кишені чисту носову хусточку і приклав Коші до носа, щоб зупинити кров. Коша мовчки кивав, дякуючи.

— Ех! Де ж твоя секретна зброя?

— Ще не час, — одвів очі Коша. — Ще вона не може подіяти. Але вона подіє. Обов’язково подіє. От побачиш.

— Бідний ти, бідний! — сказав Грайлик.

— Я-то нічого. А от ти ні за що ні про що постраждав через мене, — сказав Коша.

Грайлик махнув рукою.

РОЗДІЛ XI

Несподівана загроза з іншого боку.

"Треба негайно тікати!"

То був тільки початок.

Відтепер гра "Бий драконів!" стала улюбленою грою ватаги Романа-Отамана.

З самого ранку, якщо Коша не з’являвся у дворі, вони з войовничими вигуками бігли на горище, шукаючи його, і Коші доводилося тікати, перелітати на сусідні будинки, на дерева, на дахи гаражів за дитячим майданчиком. Та чим більше тікав, ховався Коша, тим більше розпалювалася їхня цікавість, їхній азарт.

Грайлик, Галочка та інші дівчатка намагалися вмовити, переконати хлопців, щоб вони дали спокій Коші, але вони й слухати не хотіли.

— Він дракон? Дракон! А дракони — вороги людей.

— Але він добрий. Він нічого поганого не зробив нікому.

— Не зробив, так може зробити. Всі дракони вороги. Бий драконів! А як ви будете його захищати, ми й вас поб’ємо. Чого він сюди прийшов? Це наша країна. Хай забирається геть!

Але Коша не міг забиратися геть. Він чекав професора Барановського-Лісковського. А професор усе не з’являвся. Стало відомо, професор таки на космодромі, де випробовується новий, покращений варіант його костюма, що міг уже витримати такі космічні температури, про які ніяким вогнедишним зміям і не снилося.

Минуло три дні.

На четвертий день вранці, коли Грайлик прибіг на горище, він побачив, що Коша сидить похнюплений і сумний.

— Що таке? — з порога стурбовано спитав Грайлик.

— Кепські справи. Тато з’явився. Я його машину згори бачив. Мабуть, мене шукає. Як він мене забере, я вже ніколи маму не знайду. Вони щось таке придумають, щоб я ніколи не зміг втекти з Дракондії.

— Значить, треба, щоб він тебе не забрав, сказав Грайлик.

— Еге! Зараз хлопці повиходять, прибіжать, закричать: "Бий драконів!" — тато відразу довідається, де я, і — гаплик!

— Треба негайно тікати.

— Куди?

— У Дідусію-Бабусію, — сказав Котофей Котофейович, який до того мовчки сидів, не втручаючись у розмову.

— Правильно! — вигукнув Грайлик.

— А там можна надійно сховатися? — спитав Коша.

— Гарантія! Ніхто не знатиме, — запевнив Грайлик.

— Правда, від Бровка Барбосовича не приховаєш, — почухав за вухом Котофей Котофейович.

— А хто такий Бровко Барбосович? — спитав Коша.

— Собака. Працював колись шукачем у карному розшуку в міліції. Але він наш друг. Він не зрадить ніколи.

— Чого не скажеш про Сороку Скрекекулію. Така базіка, що… Але я її візьму на себе. Не хвилюйтесь, — сказав впевнено Котофей Котофейович.

— Не можна гаяти ні хвилини. — Грайлик підійшов до слухового вікна. — Бачиш, отам на обрії синіє Дніпро, і міст на той бік перекинувся. Лети туди, біля мосту зустрінемося. А ми з Котофеєм на метро.

— А дома не хвилюватимуться, що ти сам туди подався? — спитав Коша.

Грайлик зітхнув:

— Авжеж хвилюватимуться. Але виходу нема. Вибачусь потім. Та й не зовсім я сам. З Котофеєм Котофейовичем. І не куди-небудь, а в рідну Дідусію-Бабусію.

РОЗДІЛ XII

"Це тато навмисне. Прощайте!"

У Дідусії-Бабусії гостей, звичайно, не чекали. Королева Бабуся Маруся пішла у магазини (а там, як ви знаєте, черги). Король Дідусь Петрусь поїхав човном рибалити. На господарстві лишився лише Бровко Барбосович.

Він здивовано схилив голову набік і підняв одне вухо сторч.

— Не дивуйся, друже, — сказав Грайлик. — Це Коша. Я тобі зараз все поясню.

Бровко Барбосович вислухав уважно і з розумінням хитнув головою:

— Ясно! Гадаю, ховатися треба знову ж таки на горищі. У сараї темно, у льосі холодно. А щоб просто гостював у дідуся й бабусі, складно, бо всі цікавитимуться, хто, чому, звідки. Брехати дідусь і бабуся не вміють

— Не вміють, — погодився Грайлик.

— Точнісінько так, — підтвердив Котофей Котофейовнч. — А де це Скрекекулія?

— Щось не видко, — сказав Бровко Барбосович. — Може, й краще. Бо вже хто-хто, а вона секретів тримати не вміє. Усьому світові на хвості порозносить.

І тут з дерева почулося:

— Скреке-ке! Що таке?! Що таке?! Скрекеке! Хто це секрекекетів тримати не вміє?! Та ви… Та я… — на бересточку сиділа Сорока Скрекекулія і, нервово смикаючи хвостом, аж захлиналася від обурення.

— Та цить! Розскрекотілася! — цикнув на неї Котофей Котофейович. — Чула ж — справа серйозна. І якщо ти справді розскрекекечеш комусь — залишишся без хвоста. Ти мене знаєш.

— Чого б це я розскрекекетила? Коли це я розскрекекечувала серйозні секрекекети? Отаке — скрекеке! — Вона ще раз ображено смикнула хвостом, знялася й полетіла.

На горищі Дідусії-Бабусії було гарно й затишно. Тут пахло сіном, яблуками і цілющими травами, які пучками висіли на бантинах. І молоко тут було смачнюще, не магазинне, а парне, від корови Маргарити, яка

дружила і з Бровком Барбосовичем, і з Котофеєм Котофейовичем, і, звичайно, з Грайликом. Коші у Дідусії-Бабусії дуже сподобалося.

— От де б я хотів жити з мамою, — мрійливо сказав Коша, п’ючи тепле запахуще молоко.

— І житимеш! От побачиш! — переконано мовив Грайлик.

— Гарррно тут, гарррно, що й казати, — прогарчав Бровко Барбосович, теж хлебтаючи з миски молоко на пару з Котофеєм Котофейовичем, який і собі, промуркотів, мружачись від насолоди:

— Пррекррасно!

І раптом заляпотіли крила, і з бересточка, куди сіла Сорока Скрекекулія, почулося:

— От ви тут молочко розпиваєте, а у Дитиндії нещастя! Дракон двох хлопців украв. Чуха і Миню. Я тільки-но звідти. Там таке — скрекеке — робиться! Таке-е!

Усі вражено перезирнулися.

— Це тато! — зітхнув Коша. — Не жити мені тут ніколи... Треба у Дракондію вертатися.

— Та ти що? — вигукнув Грайлик.

— Іншого виходу нема. Це тато навмисне. Щоб я повернувся. Він знає, що я не допущу, щоб хлопці гинули. Повернусь. Прощайте! Дякую вам за все, що ви зробили для мене. Прощайте!

— Та не кажи так. Скажи — "до побачення!"

— Ех-хе-хе! Якби ж то була надія на побачення. Чуха й Миню я, може, й врятую. Але мене вже не відпустять ніколи.

— Не кажи, не кажи так! — Грайлик був у відчаї.

— Не можна гаяти ні хвилини. Полечу. Бо пізно буде. Драконида, мабуть, голодна. Прощайте! — Коша знявся і полетів.

От уже в небі лише маленька цяточка. А за мить і цяточки вже не було видно.

РОЗДІЛ XIII

Друзі вирушають

у небезпечну мандрівку

— Ну що робити? Що? — безнадійно питала Галочка.

— Не знаю. Поки що не знаю, — розводив руками Грайлик. — Треба думати.

Вони сиділи на горищі свого будинку у Котофея Котофейовича і гомоніли.

Котофей Котофейович теж нічого порадити не міг, незважаючи на свою мудрість.

І раптом Грайлик сказав:

— Піду!

— Куди? — спитала Галочка.

— Туди. У Темнондію. У Печеру Невільниць.

— Та ти що?! Вогнедишного ж Змія не обминеш.

— Ну й що? А сидіти, склавши руки, не можу. Треба хоч дізнатися, є там Кошина мама чи ні.

— Маєш рацію, — сказав Котофей Котофейович. — Треба йти. Без мене до Пана Копайла не достукаєшся. Я з тобою.

— Ну тоді і я з вами, — рішучо сказала Галочка.

— Це ж небезпечно. А ти дівчинка, принцеса. Принцеси у небезпечні походи не ходять. Сидять у палаці, чекають, поки…

— То колишні принцеси сиділи й чекали, — перебила Грайлика Галочка. — А сучасні небезпек не бояться.

Грайлик із захопленням глянув на Галочку. От дівчинка!

— Ходімо, — сказав Котофей Котофейович.

І знову, як і перше, подалися вони через всеньке місто на околицю до Загадкового Лісу. Та щойно вийшли на узлісся, як відчули, що за ними хтось женеться. Обернулися, бачать, а то Бровко Барбосович — захеканий, язика висолопив, довгі вуха по спині на бігу хлопають.

Ще здаля гукає:

— Стрррривай-ай-те! Почекай-ай-те! Візьміть і мене з собою! Я вам у пррригоді стану.

Здивувалися всі, перезирнулися.

— А ти звідки знаєш, куди ми йдемо.

— Таж Скрррекекулія на хвості принесла. Вона на даху сиділа, вашу розмову на горищі чула. І до мене прожогом. Розскрекеталася: "Ой, наші у якусь небезпечну мандрівку зібралися. До Пана Копайла. А тоді — у Темнондію, до Вогнедишного Змія. Ой, що ж це буде? Ой лишенько! Ой — скре! Ой — ке!.. Ой скре-ке-ке!" Ну я ноги на плечі і —за вами.

— А звідки догадався, куди, в який бік ми пішли? — спитав Грайлик.

Бровко Барбосович схилив голову набік:

— Обррражаєш! Чи я не знаю Пана Копайла? Та навіть якби й не знав — я ж старий криміналіст. Дарма, чи що, у карному розшуку працював?

Грайликові стало незручно:

— Вибачай, друже.

— А я ж і подумав: а чи не гукнути нам того собачого Пінкертона… — усміхнувся Котофей Котофейович. — А потім побачив Скрекекулин хвіст на даху і… Це ж я спеціально для неї про Пана Копайла сказав. "Орієнтировка", як кажуть у їхній криміналістиці.

— Мудрагель! — вищирився Бровко Барбосовнч. — Усе зна, котяра!

— Ну тепер у нас комплект, — одмахнувся від компліментів Котофей Котофейович. — Можна й вирушати.

РОЗДІЛ XIV

У Залі Зітхань.

Непередбачений поворот подій.

Підземні пригоди

Пан Копайло був щиро здивований:

— Ну ви одчайдухи! Невже всерйоз вірите у реальні результати вашої мандрівки?

— Нам хоч би дізнатися, є у Печері Невільниць Кошина мама чи немає,— сказав Грайлик.

— А як же ви її без Коші впізнаєте? — спитав Пан Копайло. — Ви ж її ніколи не бачили.

— А Коша розповідав, яка вона, — промовила Галочка. — Дуже, казав, гарна. З такими ж, як у нього, блакитними очима, з довгими русявими косами. І на лівій щоці біля вуха дві родимки.

— Але для цього треба якось у печеру проникнути. А як ви проникнете, коли її стереже Вогнедишний Змій Нокард? Погорите всі на попіл. — Пан Копайло зітхнув.

— Нокард… Нокард… — задумливо промовив Бровко Барбосович. — Щось це ім’я мені говорить, а що — ніяк поки що не втну…

— Нокард… — і собі задумливо повторив Котофей Котофейович.

— Чекайте-чекайте, — раптом вигукнув Грайлик. — "Нокард…" А якщо прочитати з кінця наперед, то буде… "Дракон"!

— Ой! Справді! — сплеснула руками Галочка.

— От бачите! — підняв кіготь догори Бровко Барбосович. — У цьому щось є. Просто так слова не перекручують.

— Точно, — погодився Котофей Котофейович. — Раз він перекрутив, значить, приховує. А раз приховує, а ми розгадали, то на цьому можна зіграти.

— Я щось придумала! — закричала Галочка у мене вже пісенька складається… Про те, що він не змій, а дракон.

— О! Правильно! Галочка заспіває, відверне його увагу, а ми тим часом…

— Не ми, а я! — перебив Грайлика Бровко Барбосович. — Це вже доручіть мені. В мене є певний досвід оперативної роботи… Отже… А відвертати увагу будете всі разом.

— Я бачу, ви не відступите, — зітхнув Пан Копайло. — Доведеться вести вас у Темнондію. Але все-таки будьте обережні. Це не жарти.

— Постараємося, — сказав за всіх Грайлик.

— Тоді — за мною! — скомандував Пан Копайло.

І вони по черзі полізли у підземний коридор.

За Паном Копайлом ішов Бровко Барбосович, за ним Грайлик, за Грайликом Галочка, за нею Котофей Котофейович.

Іти було важко, бо коридор був вузький, низький, голова весь час торкалася стелі, і за комір сипалася земля.

Ішли вони довго, все більше й більше заглиблюючись під землю.

— Це тобі не метро з ескалаторами і підземними палацами, — невдоволено муркотів Котофей Котофейович, блискаючи у темряві зеленими очима.

Нарешті Пан Копайло тихо промовив попереду:

— Увага! Перетинаємо кордон Темнондії. Виходимо у Залу Зітхань.

І справді, з вузького коридора вони вийшли У простору підземну залу, тьмяно освітлену зеленим світом, що випромінювався від якоїсь незграбної істоти, що лежала у кутку. Високо вгорі на стелі висіли головами вниз величезні кажани. Але тихі зітхання линули не згори, а знизу. А внизу, крім дивовижної істоти, не було НІКОГО. Проте істота не зітхала, а сопіла носом крізь сон.

— Це і е Вогнедишний Змій Нокард, — тихо сказав Пан Копайло, показуючи на сплячого.

— Значить, так, — прошепотів Бровко Барбосович. — Я сховаюся за тією брилою, що праворуч, а ви за тією, що ліворуч.

Так і зробили.

Бровко Барбосович сховався за однією кам’яною брилою, а решта — за іншою.

І Галочка враз заспівала, та так голосно, що аж луна покотилася до стелі і кажани зашурхотіли крилами, прокидаючись.

Вогнедишний

Лютий змію!

А я знаю,

Розумію,

Хто ти є,

Хто ти е!

І яке ім’я

Твоє!

Ти чіпати нас

Не смій,

Бо насправді

Ти не змій! —

дзвінко виспівувала Галочка-Співалочка.

— Га?! Що?! Хто?! — прокинувшись, замотав головою Нокард і підхопився з землі. Стало видно, що він затуляв собою отвір у стіні, який, мабуть, і був входом до Печери Невільниць.

Як не хочеш

Ти біди —

То мерщій

Іди сюди! —

внову заспівала Галочка.

Нокард був бородатий, з вилупленими зеленими очима і в дуже пом’ятому, пожмаканому костюмі: видно, весь час спав, не роздягаючись.г

Нарешті він збагнув, звідки лунає пісня, і посунув до брили, за якою причаїлися наші герої.

— А хто це тут ховається такий зухвалий? От я зараз…

— Перебігаймо далі,— шепнув Грайлик Галочці, і вони пригінцем поза кам’яними брилами побігли подалі від входу у Печеру Невільниць.

— Ку-ку! — визираючи з-за кам’яних брил, гукали вони раз у раз.

— Ху! Ху! — пахкав на них полум’ям з рота Нокард. Їх обдавало жаром, але полум’я до них не досягало. Нокард виявився незграбним, неповоротким і ніяк не міг наздогнати їх. Під час спалахів вогню вони встигли помітити, як Бровко Барбосович шмигонув у вхід до Печери Невільниць і зник там.

Нарешті Нокард захекався і, втомлений, сів на землю.

— Що ви хочете? — безсило спитав. — Чого прийшли?

— А чого ви приховуєте, що ви Дракон, а не змій? — не відповідаючи, спитав Грайлик.

— Так треба.

— Кому?

— Мені.

— Чому?

— Ех-хе-хе! — тяжко зітхнув раптом невдаха-змій. — . Що ви розумієте? Нічого ви не розумієте…

І раптом…

Раптом у Залі Зітхань зробилося темно, хоч в око стрель.

І у цілковитій темряві почувся вкрадливий свистючий голос:-

— Приємна несподіванка! Невільники с-самі з-з’явилис-ся до мене.

Було ясно, що цей голос належав не кому іншому, як володарці Підземного Царства Чорнавії Темнондії. Оскільки вона була Чорнавія та ще й Темнонда, вони її, звичайно, не бачили.

— Кажани мої вірні! А віднес-сіть-но з-зухвальців до Камери Попереднього Ув’яз-знення! — владно наказала Чорнавія.

Зашурхотіли крила, і Грайлик та Галочка відчули, як цупкі кігті велетенських кажанів вп’ялися їм у плечі, підняли в повітря і кудись понесли.

Останнє, що вони почули, було одчайдушне "Няву-няв!" Котофея Котофейовича.

Скільки тривав політ у темряві — важко було сказати.

Та от кажани опустили їх на холодну сиру долівку, і хлюпання крил, віддаляючись, завмерло.

— Якісь кажани дурепські! Хлопають крилами. Інші летючі миші літають зовсім безшумно, а ці хлопають, — сказав Грайлик. Сказав, щоб не мовчати. Щоб якось підтримати Галочку. Але Галочка була молодчинка. Інша б стала рюмсати у такому становищі, а вона знайшла в собі сили навіть пожартувати:

— Побачили б дівчатка, як мене летючі миші у повітрі носять! Наша ж дівчачня мишей страх як боїться. І я теж… А де Котофей Котофейович і Пан Копайло?

— Щось не чуть, — прислухавшись, сказав Грайлик і для вірності навіть гукнув — Агов! Де ви? Ви тут?

Але ніхто не відповів.

— Невже з ними щось сталося? — стурбовано промовила Галочка.

— З усіма нами сталося. Бачиш, у яку халепу втрапити. Але нічого! Якось виплутаємося. Не бійся, — бадьоро сказав Грайлик. Хоча він і гадки не мав, як вони будуть виплутуватися. Але мусив же він підтримати принцесу Галочку.

— Як там Чух і Миня? — зітхнула Галочка. — Бідні!

— Ну, Коша ж сказав, що не дасть їм загинути, що врятує їх. Я йому вірю.

— Я теж, — знову зітхнула Галочка. — Але все одно… Не так-то воно легко. Ти там не був, а я була. Побачив би ти Дракониду! Таке страховисько, що… І Кошу жалко. Невже ми його більше не побачимо?..

— Побачимо! Побачимо! — вигукнув Грайлик.

Хоча поки що вони не бачили навіть одне одного.

РОЗДІЛ XV

Коша виявляє кмітливість.

Залізні чоботи

Поки Грайлик і Галочка сидять у Камері Попереднього Ув’язнення і бадьоряться, хоч надій на порятунок не дуже багато, давайте перенесемося у Дракондію і подивимося, що там робиться.

Коли Коша прилетів додому, то побачив таку картину.

У садку за палацом, у літній кухні топилася піч. Драка-Забіяка підкладав полінця і дивився на вогонь. Він дуже любив вогонь. На печі стояла величезна пательня.

Драконида Семенівна точила на точилі великого ножа.

Дракон Іванович за столом різав цибулю і плакав. Чи то від цибулі, чи з іншої причини — хтозна.

А от Чух і Миня, що лежали зв’язані на землі, плакали з причини абсолютно ясної. Бо прекрасно розуміли, для чого точиться ніж, топиться піч і ріжеться цибуля.

Першою побачила Кошу Драконида Семенівна.

— О! — вищирилася вона. — Дивіться, хто до нас прилетів!.. Писав — "прощайте, не шукайте"— і нате — здрастуйте вам!

— Ги-ги-ги! — дрібно засміявся Драка-Забіяка.

— Що, синку, несолодко на чужині серед людей? — витер сльозу Дракон Іванович. — "Бий драконів!" "Бий драконів!" Знаю-знаю. Чув.

— От ми їх за це й підсмажимо зараз, — прицмокнула губами Драконида Семенівна.

— Ні! — рішуче вигукнув Коша. — їх не можна їсти!

— Чому? — підняла брови Драконида Семенівна.

— Вони наші родичі. Драконського роду.

— Що-о? Неправда!

— Правда-правда! Оцей керосин п’є,— показав Коша на Миню. — Можете понюхати. А той його двоюрідний брат.

Драконида Семенівна схилилася над Минею:

— Справді. З рота пахне керосином. Ледь-ледь, правда.

— Бо давно вживав. Дефіцит. Дістати неможливо. Думаєте, легко їм там? — Коша шморгнув носом.

— Авжеж! "Бий драконів!" — співчутливо мовив Дракон Іванович і знову витер сльозу.

— Так що ви, йолопи, не сказали? — сердито гримнула на хлопців Драконида Семенівна, розв’язуючи їх. — Мало у гріх мене не ввели.

Миня і Чух піднялися з землі і розгублено кліпали очима, не вірячи у своє спасіння.

— Я їх проведу. Бо вони самі дороги не знайдуть, — сказав Коша.

І тут сталося те, на що Коша аж ніяк не сподівався.

— Ні! — рішуче рубонула повітря своєю товстелезною рукою Драконида Семенівна. — Нікуди я їх не відпущу! У нас житимуть. Раз драконського роду, нічого їм поневірятися серед людей, щоб на них там "Бий драконів!" кричали. І ти більше нікуди не рипнешся. Взую тебе у залізні чоботи, щоб літати не міг. І гаплик!

Коша не встиг отямитися, як вона схопила його за руку.

Через хвилину на його ногах були важезні залізні чоботи, прикуті ланцюгами до залізного ж пояса, замкненого на замок, ключ від якого Драконида Семенівна поклала собі в кишеню. Не те що літати, навіть по землі пересуватися було дуже важко.

РОЗДІЛ XVI

Несподіваний порятунок.

Бровко Барбосович виявляє

не лише героїзм, але й скромність.

"Прошу вас — слухайтеся мене!"

Важко було сказати, скільки просиділи Грайлик і Галочка у Камері Попереднього Ув’язнення. їм здалося, що цілу вічність. Вони навпомацки намагалися відшукати вхід у Камеру, але руки їхні весь час наштовхувалися на холодний камінь або мокру слизьку землю. Видно, велетенські кажани, відлітаючи, завалили вхід. Нічого не вдієш — доводилося чекати.

І от раптом вони почули якесь шарудіння, і враз у темряві засвітилися два зелених вогники.

— Грайлик! Галочка! — почули вони голос Котофея Котофейовича.

— Ой! — радісно кинулися вони назустріч вогникам. То були очі мандрівного кота. Недарма він був сином котячої феї Мурлини — його очі світилися навіть тоді, коли у темряві не було жодного джерела світла.

— Швидше за мною! — пролунав голос Пана Копайла.

— Сюди! Сюди! — загукав Котофей Котофейович.

І спершу Галочка, а за нею Грайлик навпомацки полізли у тунель, який прорив Пан Копайло.

У вузькому тунелі розмовляти було неможливо, бо вони повзли впритул до стін один за одним.

Тому з’ясувати все вони змогли тільки тоді, коли нарешті вилізли з-під землі на узліссі Загадкового Лісу.

Виявилося, що тої самої миті, коли у Залі Зітхань запанувала темрява, Пан Копайло, зрозумівши, що непереливки, одразу почав негайно зариватися в землю — рити хід для втечі. А Котофей Котофейович своїм відчайдушним "Няву-няв!" став одганяти кажанів, і це йому добре вдалося, бо він же ж був кіт, а вони все-таки миші, хоч і летючі. Таким чином Котофей Котофейович дав змогу Панові Копайлу заглибитися під землю, а тоді й сам шмигонув у тунель, заваливши за собою вхід.

Куди потягли кажани Грайлика і Галочку, вони чули, а віднайти і прокопати тунель до Камери Попереднього Ув’язнення — це вже було, як то кажуть, справою техніки. Правда, кротові довелося добряче

потрудитися. Зараз він сидів і тільки втомлено хекав. Розповідав усе це Котофей Котофейович.

— Спасибі вам, дорогі друзі,— сказав Грайлик.

— Без вас ми б пропали, — сказала Галочка.

— Але ми ж не можемо залишити напризволяще Бровка Барбосовича, — скрушно похитав головою Грайлик.

— Він же без нас не вийде з Печери Невільниць, — скрушно похитала головою Галочка.

— Авжеж, — сказав Котофей Котофейович. — Я друга не кину. Перепочинемо трохи і поліземо назад.

Та тільки він це промовив, як один з кротових горбочків заворушився, земля розсунулася і вигулькнула голова Бровка Барбосовича.

— Прривіт! — весело сказав він, вилазячи і обтрушуючись. Шерсть на ньому була обгоріла, але очі сяяли.

— Ой! — радісно вигукнули всі.

— Стрррривайте, я не сам, — застережно підняв він лапу. — Допоможіть, будь ласка, вибратися Кошиній мамі.

І всім довелося вигукнути ще гучніше: "Ой!"

Бо справді з-під землі з’явилася голова гарної русявої жінки з блакитними очима і двома родимками на лівій щоці біля вуха.

Грайлик і Галочка кинулися до неї, допомагаючи вилізти з-під землі.

— Любі мої! Як мені дякувати вам?.. — Вона обняла і поцілувала дітей, потім по черзі ніжно погладила рукою Бровка Барбосовича, Котофея Котофейовича та Пана Копайла.

— Та як же це сталося? Як вам вдалося? — нетерпляче спитали Грайлик і Галочка.

— Це все він, рятівник мій дорогий, — Кошина мама знову лагідно провела рукою по обпаленій шерсті Бровка Барбосовича

— Та що там! — засоромившись, махнув лапою Бровко Барбосович.

І оскільки він із скромності був неговіркий і Грайликові та Галочці доводилося буквально по слову витягувати з нього розповідь, ми вам самі переловімо, як усе сталося.

Прошмигнувши у Печеру Невільниць, Бровко Барбосович побачив, що посеред печери стоять довгі столи, за якими сидять невільниці і шліфують дорогоцінне каміння. Столи були скляні, освітлені знизу. Більше світла у печері не було. Попід стінами у темряві стояли тапчани, на яких позмінно відпочивали невільниці. Ніякої сторожі, наглядачів не було видно. Та вони були й непотрібні. Іншого виходу з печери, крім того вузького, який охороняв Вогнедишний Змій, не було. Але привертати увагу всіх невільниць Бровко Барбосович вважав ризикованим. Почнуть галасувати, і все пропало. Користуючись темрявою попід стінами, він обережно поповз навколо столу, пильно приглядаючись як до тих, хто працював, так і до тих, хто відпочивав на тапчанах.

На щастя, Кошина мама саме відпочивала. Це полегшило спілкування з нею.

Але будити її Бровко Барбосович не наважувався. Спросоння вона могла скрикнути, побачивши його, і тоді в печері зчинився б галас. Він

вирішив чекати, поки вона прокинеться сама. І лише коли вона розплющила очі, він швидко зашепотів їй на вухо:

— Не лякайтесь і не привертайте увагу інших! Привіт вам від вашого сина Коші. Я хочу визволити вас. Піднімайтесь і нишком ідіть за мною до виходу з печери. Коли змій кинеться за мною, вискакуйте і ховайтеся за брилами Залу Зітхань, І уважно дивіться, куди я шмигону під землю. Згодом полізете туди за мною.

Так і зробили.

Бровко Барбосович вкусив змія, що знову влігся біля входу, за литку. Змій зойкнув, підхопився і відскочив. Бровко Барбосович шмигонув повз нього і кинувся до підземного ходу, яким вони проникли у Темнондію. Змій сіпонувся за Бровком Барбосовичем, хукаючи на нього полум’ям. Та лише обсмалив шерсть. Бровко Барбосович встиг пірнути під землю.

У цей час Кошина мама вискочила у Зал Зітхань і сховалася за великою кам’яною брилою.

І коли змій кинувся назад, щоб навести порядок у Печері Невільниць, бо там зчинився галас і гармидер, Кошина мама пошвидкувала у підземний хід, де її вже чекав Бровко Барбосович.

Вона ще встигла почути свистючий голос Чорнавії Темнонди, яка щось погрозливо кричала, але було вже пізно — кордон Темнондії лишився позаду.

Грайлик і Галочка захоплено дивилися на Бровка Барбосовича.

— Герой! Справжній герой!

— Та який там герой! — одмахнувся лапою Бровко Барбосович. — Просто у міліції звик виконувати свої службові обов’язки. То міліції дякувати треба.

Бровко Барбосович був не лише хоробрий, кмітливий і досвідчений, але й скромний.

— А де ж мій Коша? Звідки ви його знаєте? Я так скучила за ним! — схвильовано промовила мама.

І Галочка та Грайлик тут же розповіли мамі усе, що ви вже знаєте.

— Я мушу негайно йти у Дракондію, — рішуче сказала мама.

— І я з вами, — першим прохопився Бровко Барбосович.

— І я! І я! — вигукнули Галочка і Грайлик.

— І я, звичайно, — сказав Котофей Котофейович.

— Думаю, що і я у пригоді стану, — промовив Пан Копайло.

— Вдячна! Вдячна вам безмежно, дорогі мої! — зворушено сказала Кошина мама. — Але за однієї умови. Будь ласка, слухайтеся мене. Дракондія — то не жарти. Драконида Семенівна — зла і підступна. Від неї всього можна чекати. Це ж вона обманом завела мене у Темнондію. Сказала, що там під землею хвора бабуся, якій треба допомогти. А насправді набридло Дракониді жити у темряві. Вогнедишний Змій Нокард — то ж її чоловік, дракон, який за дорогоцінне каміння продався, найнявся стерегти у Темнондії Печеру Невільниць… Отже, якщо не будете слухатися мене, будете ризикувати — я не зможу узяти вас. Не маю права.

— Будемо слухатися, — погодилися всі.

РОЗДІЛ XVII

Подорож у Дракондію.

Надзвичайні події.

Недарма цей ліс називався Загадковим. Ніхто не міг пройти його навпростець. Усі обов’язково заблуджувалися. Блукали-блукали і врешті-решт виходили на те саме узлісся, з якого заглибилися у ліс. Не допомагали ані компас, ані прикмети, за якими знаходять сторони світу. Стрілка компаса починала крутитися, як дзига, не зупиняючись. А мох на деревах ріс то з одного боку, то з протилежного.

— Це тому, дорогі друзі,— сказала Кошина мама, — що посеред Загадкового Лісу є вулкан, у жерлі якого і знаходиться Дракондія. Але я добре знаю туди дорогу, бо ж ходили у село Грушки по молоко для Коші.

Вони довго продиралися крізь хащі і от на решті вийшли на величезну галявину, посеред якої курилося жерло вулкана. Звичайні вулкани, як ви знаєте, це високі гори, на вершинах яких знаходиться жерло. А це жерло було просто на землі серед лісу.

Від жерла пашіло жаром, виривалося полум’я і злітало догори розпечене каміння.

— Як же ми туди пройдемо? — розгублено спитала Галочка.

— Не бійтеся! Ходімте за мною, — сказала мама. — Тільки ні на крок не відступайте вбік.

Справді, в одному місці був вузький прохід, де не було полум’я і не злітало каміння.

І висгроївшись у ланцюжок, вони один за одним пішли за мамою.

От уже й позаду стіна вогню, і не пашить жаром і не літає розпечене каміння. Над ними безхмарне небо, а попереду палац, оточений деревами.

— Ховайтеся отут і сидіть нищечком, — вказала мама на великий кущ. — Якщо треба буде, я вас гукну.

Вони сховалися, де їм було вказано, а вона пішла до палацу.

Тож хай наші герої поки що сидять під кущем, а ми підемо разом з Кошиною мамою.

Дракон Іванович сидів на ганку і пив керосин. Драконида Семенівна сиділа біля ганку у кріслі і виховувала Чуха і Миню.

Коша у своїх залізних чоботях стояв, прив’язаний до дерева, — був покараний. Драка-Забіяка літав над головами Чуха та Мині і дражнився:

Зараз мама Чуха

Надере за вуха!

Зараз мама Мині

Добре дасть по спині!

Драконида Семенівна поблажливо усміхалася на ті дражнилки і вела далі свою виховавчу лекцію:

— Отже, повторюю права і обов’язки драконців. Вони не повинні: А! — нікого жаліти; Б! — усім робити капості; В! — регулярно пити керосин; Г! — ніколи не вживати солодкого, молочного, мучного, тільки сире м’ясо…

Чух і Миня, не в силі стриматися, гірко плакали, розмазуючи сльози по щоках. Тільки тепер вони зрозуміли, у яку рахубу втрапили. Чух не міг прожити дня без морозива, а Миня так любив цукерки і пиріжки з повидлом!

— Ну чого ревете?! — дратувалася Драконида Семенівна. — Я ж знаю, що капості ви робити любите і вмієте. Ах! Як запустили ваше виховання! Ну нічого! Я з вас зроблю людей… тобто драконів!

І тут з’явилася Кошина мама.

Побачивши її, Драконида Семенівна роззявила рота і завмерла. Дракон Іванович захлинувся керосином. Драка-Забіяка впав на землю. Чух і Миня закліпали очима. А Коша несамовито закричав:

— Мама!

Мама кинулася до нього, обняла, пригорнула і стала швидко розв’язувати, вивільняти його.

Тим часом Драконида Семенівна отямилася і дико закричала:

— Ні! Ні! Ні! Це не вона! Це відьма, яка прийняла її подобу! Спопели її! Спопели!

Але Дракон Іванович не зрушив з місця. Він, як зачарований, дивився на свою колишню дружину і плакав.

А вона вже відв’язала Кошу від дерева, якимось чудом без ключа зняла з нього і залізний пояс і залізні чоботи (це уміють лише мами) і, тримаючи його в обіймах, кинулася разом з ним до Чуха і Мині:

— Чого ви плачете, бідненькі?

Тоді Драконида Семенівна верескнула:

— Ах, так! Ну я сама! — і щосили хукнула полум’ям на них.

Кошина мама закрила собою дітей, і тут знову сталося диво. Вогонь, вирвавшися з рота Дракониди Семенівни, не досяг Кошиної мами, а завернувся назад і обпалив волосся самій Дракониді. Вона враз зробилася лисою, як коліно.

— Ой-йой! — заверещала Драконида.

А Кошина мама, схопивши дітей за руки, побігла геть від палацу.

Дракон Іванович навіть не ворухнувся, щоб зупинити її.

— Швидше! Швидше за мною! — гукнула Кошина мама, підбігаючи до куща, де ховалися наші герої.

Всі кинулися за нею.

І незабаром вони вже знову були у Загадковому Лісі.

РОЗДІЛ XVIII

Корова Доня

— Жаль! — зітхнув Грайлик, коли вони були вже на узліссі.

— Що? — не зрозуміла Кошина мама.

— Що ми не взяли участі у звільненні Коші… Й Чуха з Минею.

— Як це не взяли?! — вигукнула мама. — Та що б я без вас робила? Я б і досі сліпала над отим столом у Печері Невільниць.

— Знаєте що, — сказала Галочка. — Ходімте жити до нас. Місце знайдеться. Вам же нікуди йти.

— Або до нас! — підхопив Грайлик.

— Чи у Дідусію-Бабусію, — гавкнув Бровко Барбосович.

— Ні. Дякую, — сказала мама. — Ми будемо жити у селі Грушки, у баби Насті. Її хата пустує. Це тут близенько. Неподалік від міста.

— Тоді ми вас туди проведемо. Щоб знати дорогу. Можна? — спитав Грайлик.

— Авжеж, — всміхнулася мама.

— А я певний час міг би пожити з вами. Якщо не заперечуєте? Мало що… — сказав Бровко Барбосович.

— І я, — сказав Котофей Котофейович. — Обживати нове помешкання без кота не годиться.

— Дуже буду рада, — сказала мама.

— А я з вашого дозволу залишусь тут, — мовив Пан Копайло. — Моя робота підземна. І, як бачите, іноді приносить користь.

— Велику користь! Неоціненну навіть. Якщо говорити особисто про мене. Спасибі вам, Пане Копайло, щиросердне. — Мама низько вклонилася кротові.

І вони рушили у дорогу.

Хата баби Насті була старенька, саманна, під черепицею, з маленькими вікнами, що прикривалися голубими віконницями.

Садок, город, подвір’я — все було чистим, чепурненьким.

У повітці чувся якийсь рух.

І коли мама попрямувала туди, з повітки вигулькнула голова баби Настиної корови Доні.

— О! — сказала корова Доня. — Доброго дня! А я вас давно чекаю. З самісінького ранку.

— А звідки ти знала, що я прийду? — здивувалася мама.

— А мені Сорока Скрекекулія сказала, що вас пішли визволяти. Я у Загадковому Лісі ховалася. Після того, як баба Настя пропала. Доїть мене швидше! Хай дітки поп’ють парного молочка.

Ох і смачне ж молоко було у корови Доні!.. Грайлик, Галочка, Чух і Миня, здається, ніколи у житті такого не пили.

— Ну, нам уже час додому, — сказала Галочка. — Бабуся, мабуть, саме повернулася з магазину і хвилюється там.

— І наші батьки теж, — в один голос сказали Грайлик, Миня і Чух.

— Авжеж, авжеж, не можна, щоб вони хвилювалися. Ідіть, мої дорогі, — сказала мама.

— Мамочко! — спитав раптом Коша. — А можна мені провести їх додому?

Мама мовчки глянула на нього. І в очах її був розпач. "Я так довго не бачила тебе, я так скучила, а ти вже тікаєш!" — промовляли мамині очі.

— Я… я… одразу повернусь! — вдарив себе у груди Коша. — Але мені так треба! Так треба!

— Ну, раз треба, то йди, звичайно, — хитнула головою мама.

РОЗДІЛ XIX

Секретна зброя нарешті спрацьовує

Роман-Отаман нудився. Військо його перевелося на пси, як каже їхня двірничка Йолі-Палі. Лишилися тільки Толя-Бараболя і Вітасик-Тарантасик. Бо маруда Іван-Сумніван із своїм "Так не буває!" хіба воїн? Та й Толя-Бараболя і Вітасик-Тарантасик у чистому вигляді теж були недужі воїни.

Коли поряд гарцювали Грайлик, Миня і Чух, то й вони виглядали грізною силою. А самі по собі справляли враження просто жалюгідне. Навіть "ура!" звучало у них так пискляво, що хотілося плакати.

Роман-Отаман уже збирався йти додому, як раптом у Дитиндії… з’явився Коша.

Він вийшов з підворіття і попрямував до під’їзду.

Войовничий азарт одразу охопив Романа-Отамана.

— Бий дракона! — вигукнув він і, схопивши грудку землі, кинувся до Коші.

— Бий дракона! — пискляво підхопили Толя-Бараболя і Вітасик-Тарантасик. Але тут із підворіття вибігли Чух і Миня і, підскочивши до Коші, затулили його собою:

— Не чіпайте!

А з підворіття вже бігли Галочка і Грайлик.

І от Коша стоїть оточений чотирма.

Роман-Отаман так розгубився, що не міг сказати й слова. Стояв, роззявивши рота, і отетеріло мовчав.

А Толя-Бараболя та Вітасик-Тарантасик і зовсім злякалися — сховалися за Романову спину.

Коша усміхнувся і сказав:

— Давайте дружити!

— Давайте! — хором підхопили Грайлик, Галочка, Чух і Миня.

Толя-Бараболя і Вітасик-Тарантасик вискочили з-за Романової спини і з полегшенням вигукнули:

— Давайте! Хіба ми проти?

Роман-Отаман зовсім втратив голову:

— А чого ж ви?.. Ану вас! — він махнув рукою. — Самі почали, а тоді… У що будемо грати?

— Тільки не у війну! — вигукнув Грайлик. — Набридло!.. Давайте у кругосвітню подорож. На кораблі "Варяг".

— Давайте! Давайте! — закричали Миня і Чух.

— Ну що ж, давайте! — погодився Роман-Отаман. — Тільки зброя все одно потрібна. Мало хто може зустрітися…

— Авжеж потрібна, — підтримали його Миня і Чух.

Толя-Бараболя раптом глянув на Кошу і спитав:

— А де ж усе-таки твоя секретна зброя? Ти ж нам її так і не показав.

— Як не показав? Показав!

— Коли? Де ж вона?

— А отут! — Коша похлопав себе рукою по верхній кишені з лівого боку.

— Ану розстебни! — сказав Роман-Отаман.

Коша розстебнув кишеньку. Всі враз стукнулися лобами, зазираючи.

В кишені не було нічого.

— Обманюєш?

— Ні. Не обманюю. Не там. Далі. Глибше.

— Так не буває! — похмуро сказав Іван-Сумніван, що до цього не промовив ні слова.

І тут раптом Грайлик і Галочка в один голос вигукнули:

— Він не обманює! Невже ви не розумієте? Не розумієте, що там далі, глибше?..

Всі перезирнулися, і враз усім стало ясно. Авжеж! Там, далі, глибше — серце!

І всі заусміхалися.

І усмішка об’єднала всіх.

Секретна зброя незнайомця Коші таки спрацювала.

РОЗДІЛ XX

останній, заключний, або,

як пишуть у дорослих книжках, — епілог

Коли у повісті багато героїв, і з ними трапляється чимало пригод, і долі їхні складаються по-різному, завжди виникають питання — а що було далі, потім?

Так от.

Коша живе у селі з мамою… і татом.

Так-так. Не дивуйтесь.

Дракон Іванович втік з Дракондії, кинув пити керосин, п’є лише молоко і мріє стати людиною.

Він пасе корову Доню і пише дитячі вірші. Про природу.

Бровко Барбосович і Котофей Котофейович теж поки що живуть з ними.

Грайлик і Галочка часто бувають у них в гостях. І Коша часто буває у Дитиндії і дружить з усіма хлопцями і дівчатками.

Сорока Скрекекулія недавно принесла на хвості новину — Пан Копайло довідався під землею, що баба Настя теж у полоні в Темнондії. Є там, виявляється, крім Печери Невільниць, ще й Провалля Добрих Душ.

Коша, Грайлик і Галочка збираються разом з Паном Копайлом, Бровком Барбосовичем та Котофеєм Котофейовичем організувати експедицію у те провалля, щоб визволити бабу Настю.

Шкода Коші і свого колишнього брата Драку-Забіяку. Він вважає, що з нього теж можна ше зробити людину.

— Всі діти, поки не виросли, можуть стати людьми, — каже Кошина мама.

Вона теж часто зітхає, згадуючи невільниць, разом з якими була замкнена у печері. Треба було б і їх звільнити обов’язково.

Отже попереду ще справ і справ…

Пригоди і подвиги у Дитиндії не закінчуються ніколи.

Така вже це незвичайна країна!

ПРИГОДА ТРЕТЯ

ЗОЛОТІ ТЕРЕЗИ ДІДУСЯ ТАТАЯ

РОЗДІЛ І

Розбишака-Заважака

У Дитиндії сталася надзвичайна подія. З’явився новий хлопчик, який з батьками переїхав у їхній будинок, — вони обмінялися квартирами з професором Барановським-Лісковським.

Хлопчик був міцненький, вилицюватий, з вузькими монгольськими щілинками-очима і дуже вредний. Звали його Вітька, як і Вітасика-Тарантасика, але всі одразу прозвали його Розбишака-Заважака. Позаяк він був розбишакуватий і весь час усім заважав. Побудують дівчатка у пісочниці якийсь королівський палац, магазин абощо, він прибіжить, ногами — раз! раз! раз' — усе потовче, розвалить, зарегоче противно і втече.

Або заведуться хлопці у піжмурки грати, а він на дерево вилізе і кричить на весь двір: "А я все бачу! Я все бачу! Грайлик отам сховався, Роман-Отаман отам, Миня і Чух у кущах сидять. Га-га-га! Го-го-го! Ги-ги-ги!"

Його вже й просили, і соромили, і погрожували навіть — нічого не допомагало. Хлопці нарешті вирішили відлупцювати його. Але й з цього нічого не вийшло. Розбишака-Заважака усіх порозкидав, вирвався і втік. В результаті у Романа-Отамана було підбите око, у Толі-Бараболі роз’юшений ніс, у Мині розквашена губа. Згодом з’ясувалося, що Розбишака-Заважака ходить у секцію боротьби у-шу. Впоратися з ним силовими методами не пощастило.

І мало того, що вся Дитиндія потерпала від Розбишаки-Заважаки, вони ще й між собою пересварилися. Усе те негарне, що було в кожного, полізло, як перестояне тісто в діжі. Не лише хлопці, а й дівчатка перемінилися. Марушка-Реготушка перестала сміятися, Любушечка-Стрибушечка стрибати, Юля-Танцюля не танцювала, а Галочка-Співалочка не співала більше.

Всі тільки дратувалися, ображалися і гнівалися одне на одного.

Наче Розбишака-Заважака випромінював якусь згубну лиху силу.

У Дитиндії настала, як тепер кажуть дорослі, криза, тобто важкі часи.

Спорожнів дитячий майданчик, запала у дворі тиша.

Під будь-якйм приводом дитиндівці намагалися відсиджуватися вдома. Той посилався на уроки (хто в школу вже ходив), той на хворобу, той на телевізор.

Особливо переживав Грайлик. Бо ж він понад усе любив товариство, дитячий, як то кажуть, колектив, гратися з дітьми любив! Недарма ж ім’я в нього було — Грайлик.

Що робити?

Стоїть Грайлик біля вікна, з сумом дивиться на безлюдний дитячий майданчик. Не гойдається гойдалка, не крутяться каруселі, не пісочниця — пустеля Сахара. І по телевізору — жодної тобі путящої передачі, хоч і двадцять разів баченої уже.

І батькам не поскаржишся, поради не попросиш. По-перше, у Дитиндії закон — не ябедничати ні в якому разі, і дорослих у свої дитинські справи не втаємничувати, самим розв’язувати питання.

Та якби й можна було… Мама, Веселина Василівна, зранку на роботі. Тато, Усміхайло Петрович, пише дисертацію. Заважати йому — категорично заборонено.

Стоїть Грайлик, зітхає тихенько.

І раптом…

РОЗДІЛ ІІ

Таємничий телефонний дзвінок.

Дідусь Татай. Чарівні таблетки.

Пригоди починаються

І раптом задзвонив телефон.

— Грайлику! Візьми трубку! — гукнув з іншої кімнати Усміхайло Петрович.

Грайлик підняв трубку:

— Алло!

— Доброго дня! — почувся у трубці незнайомий хрипкий старечий голос. — Грайлик?

— Я, — розгубився Грайлик. Завжди губишся, коли хтось незнайомий звертається до тебе по імені, та ще й домашньому, неофіційному.

— Слухай мене уважно і не перебивай, — вів далі незнайомець. — Я чарівник. Звуть мене дідусь Татай. Дитиндію вашу поважаю, про ваші

неприємності знаю і хочу вам допомогти. Але й ти мусиш допомогти мені. У Тридесятому Царстві, у Безодні Гарних Надій сховано золоті терези. Принесеш їх мені, і в Дитиндію знову повернеться дружба, радість і сміх. Але шлях туди не простий. Тебе чекатимуть небезпечні пригоди, труднощі, перешкоди і різні випробування. Щоб ти зумів усі їх подолати, я даю тобі сім чарівних таблеток. Проковтнувши таблетку, ти зможеш здійснити одне своє бажання. Коли ти щось проситимеш особисто для себе, таблетка буде солодкою-пресолодкою, додасть тобі сили і продовжить твоє життя. Коли ж ти щось проситимеш для когось іншого, таблетка буде гіркою-гіркою, відбере в тебе сили і вкоротить тобі життя. Запам’ятай це і не легковаж. Таблетки лежать на підвіконні площадки сходів третього поверху. Дорогу до Тридесятого Царства вкаже тобі Сорока Скрекекулія. Про нашу розмову, звичайно, нікому ні слова. Хоч обманювати батьків і негарно, але цього разу дозволяю тобі сказати неправду. Скажеш татові, що тобі дзвонила Галочка, запрошувала до себе гратися. Щоб він зайве не хвилювався і це не позначилося на його дисертації. Я зупиню для тата час, і до твого повернення він нічого не запідозрить. Щасливо тобі!

У трубці клацнуло, розмова перервалася.

У Грайлика так шалено калатало серце, що аж вуха позакладало. І він не відразу почув голос тата:

— Ти що — не чуєш? З ким це ти балакав? Хто це дзвонив? Мама?

— Н-ні,— отямився нарешті Грайлик. — Це… це Галочка… Запрошувала до себе… гратися…

— То біжи швидше! — з іншої кімнати весело гукнув тато. — А то нудишся. Аж кисло дивитися.

Коли Грайлик вийшов на сходи, серце його мало не вискакувало з грудей.

Він спустився на площадку третього поверху і глянув на підвіконня.

У кутку біля рами лежав маленький поліетиленовий пакетик.

Тремтячою рукою Грайлик узяв його. На просвіт було видно сім маленьких біленьких горошинок-таблеток. Точнісінько таких, як оті гомеопатичні, що давала йому колись приймати мама. У Грайлика була алергія, лікар-гомеопат приписав йому гомеопатичні таблетки, і мама давала йому їх по шість штук тричі на день. Причому були номери — перший, другий, третій. Щоб Грайлик не комизився і не опирався (а було йому тоді ще неповних три роки), тато придумав, що ті таблетки лікар передав йому від чарівника-гнома Спиридона Спиридоновича Красношапки, і називав таблетки не гомеопатичними, а "гномеопатичними". Про ті таблетки і чарівника-гнома Спиридона Спиридоновича Красношапку тато, присипляючи Грайлика, розповідав йому колись багато кумедних пригод. Веселий був у Грайлика тато — Усміхайло Петрович.

І, згадавши тепер того гнома, Грайлик одразу заспокоївся. І обіцяні дідусем Татаєм небезпечні пригоди, труднощі, перешкоди і різні випробування вже не здавалися йому такими страшними.

Грайлик сховав пакетик з таблетками у кишеню і підстрибом побіг у двір шукати Сороку Скрекекулію. У такт його підскокам під горлом лоскотно підстрибувало радісне передчуття пригод і несподіванок. Грайлик дуже любив, щоб було цікаво.

Сорока Скрекекулія сиділа на стовпчику гойдалки і нервово смикала хвостом.

Грайлик рвонувся, щоб підбігти до неї… Аж тут Сорока Скрекекулія раптом безладно змахнула крилами і впала на землю. І відразу з кущів вискочив Розбишака-Заважака з рогаткою у руці.

— Урра! Вцілив! Урра! — вигукнув він, хапаючи нерухому Скрекекулію.

Грайлик у розпачі завмер.

Він у цей час не думав ні про що. Безмежний жаль до загиблої сороки охопив його.

І тут він згадав про чарівні таблетки. Вихопив з кишені пакетик, витрусив на долоню одну таблетку, вкинув у рота і подумки вигукнув:

— Хочу, щоб Скрекекулія була врятована!

У роті зробилося гірко-прегірко. А потім враз солодко-пресолодко.

Цю ж мить з вікна четвертого поверху залунало голосне:

— Вітю-ю! Додому! І що це у тебе в руках? Ану кинь зараз же!

Розбишака-Заважака швиргонув Скрекекулію у пісочницю і побіг до під’їзду.

Грайлик кинувся до бідної сороки. Схопив її, притис до грудей. І враз відчув, що серце її б’ється. Сорока Скрекекулія розплющила одне око. Друге.

— Ох! — сказала вона. — Що це зі мною?

— Як ти себе почуваєш?

— А-а, це ти?.. Та нічого. Трошки зомліла. Контузія. Але кістки цілі, крила теж. А це дуже важливо. Бо нам же з тобою треба негайно вирушати. Я тебе якраз чекала.

— А хто тобі сказав? Хто?

— Як — "хто"? Дідусь Татай!

— А хто він такий?

— Чарівник.

— А… а ти його бачила?

— Ніколи.

— А як же тоді?..

— А мені горобець Чик Чирикчинський передав. А йому з зоопарку сова пані Пугач-Сиченко сказала. А вже їй, здається, сам дідусь Татай. Отаке — скрекеке!.. Ну гайда! У путь! Летимо!

РОЗДІЛ III

Пригода-перєшкода перша.

Страховиндія-Жаховиндія

Може, вас подивувало, що сорока сказала "Летимо!"?

То не дивуйтеся, будь ласка.

Звичайно, Грайлик не пташка, крил не має і сам по собі літати не може. Але у Дитиндії чого-чого, а засобів пересування вистача. Лозину чи віник осідлав — і ти вже на баскому коні. А онде на дитячому майданчику вкопано дерев’яний корабель— щогла з прапорцем, капітанський місток, штурвал, на кормі великими літерами написано горде ім’я — "Варяг".

Ставай на місток, берися за штурвал. І от уже за бортом хлюпочуть морські хвилі, солоний вітер б’є в обличчя, і альбатроси ширяють над щоглою. А каруселя, ви думаєте, що? Тут вам і автомашини, і літаки, і навіть ракета.

Ну ракета, звичайно, ні до чого. Скрекекулія за нею не вженеться.

Сів Грайлик на літака, ввімкнув мотор, і — уже в небі безкрайньому.

Сорока Скрекекулія попереду, Грайлик на літаку за нею.

Пропливають унизу міста, села, поля, ліси, річки й озера… Аж от і море-океан. Тридесяте Царство, як відомо, за морями, за лісами. Неблизький світ.

Коли навкруги весь час море та море і нарешті з’являється берег, так і хочеться вигукнути на все горло, як це й робили завжди мореплавці:

— Земля-а!

Що Грайлик і зробив, звичайно.

Пішла Сорока Скрекекулія на посадку. І Грайлик за нею.

Приземлилися на березі.

— Ну що? Приїхали? Тридесяте Царство? — питає Грайлик, роздивляючись навкруги.

— Еге! Яке-кий швидке-кий! — скривила дзьоба Скрекекулія. — А про небезпечні пригоди, труднощі, перешкоди, випробування різні забув? Це ще тільки перше царство, а нам аж у тридесяте.

Почухав Грайлик потилицю. Та робити нічого.

— Ну що ж — я готовий.

Тільки сказав — вискакує з кущів на берег хтось із голови до ніг закутаний у чорний плаш — ні обличчя, ні очей не видно. Волохата лапа з чорними пазурами з-під плаща висмикнулася, Грайлика за руку — хап.

— Грайлик?

— Ага, — розгублено пролепетав Грайлик.

— Пррекррасно! Країна Страховиндія-Жаховиндія вітає тебе! Ходімо-ходімо! Швиденько! — І не встиг Грайлик і оком зморгнути, як його вже потягли у кущі, а там у якусь яму і в страшне підземелля. На стінах ліхтарі з людських черепів світяться жахливо. Скелети кістками гримлять. Неймовірні потвори з темряви лупають. А на троні таке страховисько сидить — навіть описати, вибачте, не можу, лячно.

— Навколішки, нещасний! — гримнув той, що привів Грайлика. — Перед тобою володар країни Король Страху Жах Тринадцятий!

І у спину Грайлика — луп!

Підігнулися у Грайлика коліна — чи то від переляку, чи то від штурхана, і впав він навколішки.

А з трону вже сичить по-зміїному Король Страху Жах Тринадцятий:

— Не смій і думати про дальшу подорож. Ждуть тебе страшні тортури. Буде тобі гаплик!

І вже повзуть звідусюди з темряви неймовірні страхолюдні потвори. Жахними очима лупають, зубатими вогнедишними пащами клацають.

Ближче, ближче, ближче…

"Нічого собі пригода, нічого собі перешкода! — думає Грайлик. — Так і заїкою стати можна. Ні! Ні! Ні! Не хочу!"

Миттю з кишені пакетик вихопив, таблетку у Рота і подумки:

"Хочу, щоб все це зникло! Знову на берег хочу!"

У роті стало солодко-пресолодко. А потім враз чогось гірко-прегірко.

Блись! — і Грайлик знову на березі біля свого літачка. Тут же і Сорока Скрекекулія

— Ну що там таке? Скрекеке!

— Хай йому біс! — одмахнувся Грайлик. — І розказувати не хочеться. Летимо далі!

— Ну що ж… Летимо!

РОЗДІЛ IV

Пригода-перешкода друга.

Ледариндія-Неробиндія

І знову полетіли вони у безкрайньому небі через гори і низини, через ріки і долини, через ліси, поля і озера, міста і села. І знову безмежний море-океан. І знову:

— Земля-а!

І пішла Скрекекулія на посадку. А за нею й Грайлик.

Сіли на леваді. А там їх уже зустрічають. І не якесь там одне страховидло у чорному плащі, а цілий натовп усміхнених радісних рум’яних товстунів. І всі привітно махають руками і кричать:

— Слава Грайлику і Сороці Скрекекулії! Хай живуть Грайлик і Скрекекулія! Ура-а!

Глянув Грайлик на Скрекекулію. Вона на нього косяка кинула. Бачить Грайлик — задоволена Скрекекулія. Та і йому приємно. Це ж не те, що тебе лякають і погрожують тортурами.

Покричали товстуни, потім чує Грайликі щось — клац! клац! — заклацало у них у кожного ззаду. Одскочили від плечей і від штанів алюмінієві ніжки, як ото у розкладачок. І вже не стоять, а лежать товстуни.

І до Грайлика, і до Скрекекулії підкотилися враз дві розкладачки — йому більша, їй меншенька, іграшкова, саме за розміром.

— Лягайіе! Відпочивайте! — гукнули товстуни хором. — Зараз частування приїде.

І так же вони всі привітно, так симпатично усміхаються, що відмовитися просто неможливо.

Лягли Грайлик і Скрекекулія.

І такі ж м’якенькі зручні розкладачки — лежати одна насолода.

А от уже й столики по леваді їдуть. Кожному окремий. І на тих столиках чого тільки нема! Самі ласощі-смакотасощі! Очі розбігаються.

— Дякую! Дякую! — мовив Грайлик, наминаючи улюблені свої цукерки "Пташине молоко". — А як же ж називається ваша країна?

— Ледариндія-Неробиндія! — хором гукнули товстуни. — То тільки дорослі, батьки й вчителі вважають, що ледарювати, нічого не робити — погано. А насправді — то неправда. Бо ледарювати завжди хочеться, а працювати завжди не хочеться. От у нас ніхто нічого не робить. Усі тільки сміються і гуляють, радіють і відпочивають. Бо це споконвічна мрія усього людства. Отже, їжте, дорогі гості, і гуляйте, радійте і відпочивайте!

Сорока Скрекекулія вже надзьобалася солодких горішків донесхочу та й очі заплющила.

А Грайлик їсть і думає: "Хто його зна. Може, й правда. От як мама наказує прибирати іграшки або ще щось — то не дуже ж хочеться. А лежати на тахті і дивитися мультики — завжди будь ласка!"

Наївся він, бачить, товстуни вже давно понаїдалися — сплять. Уся левада хропе, аж трава лягає. А Грайлик удень уже давно не спить.

Сказано — гуляйте. То чого б не погуляти, не роздивитися, що за країна.

Встав Грайлик з розкладачки, пішов левадою. А за левадою кущі. Звідти столики з ласощами-смакотасощами виїжджали. Цікаво Грайликові, а що ж там таке, за кущами.

Віти розсунув, зирк — а там вхід у підземелля, точнісінько такий, як у Страховиндії-Жаховиндії. І звідти пар-дим валує.

Грайлик туди. А там фабрика — кухня здоровенницька. Плити жаром пашать, і на тих плитах щось шкварчить, смажиться, вариться, печеться. І біля плит сотні кухарів пораються — худі, чорні, виснажені. А за їхніми спинами наглядачі мордаті походжають з довгими гострими залізяками. Тільки хто з кухарів руку до рота піднесе, щоб скуштувати щось, наглядач його одразу гостряком— штрик! — і з руки вже кров капотить.

Так і завмер вражений Грайлик. Он воно що! Не з неба усі оті ласощі-смакотасощі беруться. Тяжкою працею голодних кухарів здобуваються. А наглядачі їм і скуштувати не дають.

Е, ні!

Вихопив Грайлик з кишені пакетик, таблетку до рота вкинув і:

"Хочу, щоб зникли наглядачі, щоб наїлися кухарі досхочу!"

У роті зразу гірко-прегірко, а тоді раптом солодко-пресолодко стало.

Блись! — Грайлик уже знову на леваді.

Товстуни посхоплювалися, руками махають, кричать несамовито:

— Геть з нашої країни! Ми тобі ласощі-смакотасощі, а ти нам таке! Ганьба! Ганьба! Геть!

Грайлик у свій літак швиденько. Сорока Скрекекулія крилами змахнула.

І знялися вони у синє небо, подалі від Ледариндії-Неробиндії.

РОЗДІЛ V

Пригода-перешкода третя.

Веселяндія-Забавляндія

І знову те ж саме. Мелькають унизу гори і долини, ліси і озера, міста і села. А тоді безкрайній море-океан. І знову — берег нової землі.

Посадка.

І вже не юрба, не натовп, а гарна усміхнена молодиця хлібом-сіллю на рушнику вітає-зустрічає їх.

— Ласкаво просимо до нас у країну Веселяндію-Забавляндію! Все до ваших послуг! Всі ваші бажання, всі ваші мрії будуть виконані вмить! Бажайте, бажайте, про все забувайте!

Дивиться Грайлик — а навколо стоять кіоски, як на ярмарку, і чого там тільки нема! Іграшок усяких, велосипедів, машин, атракціонів… Ні у казці сказати, ні пером описати.

А Грайлик — ви ж самі розумієте! Недарма ж він Грайлик. Для нього ігри, іграшки, розваги — у житті перше діло. А тут же таке, чого він зроду не бачив, про що не уявляв навіть. Та таке ловке, таке цікаве, таке захоплююче — голова обертом іде.

І все — твоє. Бери, володій! Грайся, як то кажуть, од пупа.

І Грайлик, звичайно, про все на світі забув. Грається-забавляється, тішиться-потішається. Одну іграшку бере, за іншу хапається. Бо ж такі, шо очей не одведеш. Від одного атракціону до іншого перебігає… Бо ж такі, що аж дух од захвату забиває. М’яч йому під ноги попався. Вдарив він його ногою. І тут… згадав раптом Романа-Отамана, найкращого у Дитиндії футболіста. Ой!..

Що ж це таке?

Вони там усі по кутках сидять, нудяться, світа Божого не бачать, а він тут грається-забавляється.

Зрозумів раптом Грайлик— той, хто у Веселяндію-Забавляндію потрапляє, про все на світі забуває. Крім розваг-забав, ні про що думати не може. Стає наче ігровим автоматом якимось.

Чи ж для того він вирушив у небезпечну мандрівку, щоб гратися?

Ні!

Та несила самому одірватися від усього цього казково-іграшкового свята.

Ну несила, хоч ти вмри.

Сунув Грайлик руку в кишеню, вихопив таблетку, вкинув у рота: "Хочу, щоб усе це зникло!"

У роті зробилося солодко-пресолодко, а потім гірко-прегірко.

Блись!

Зникло усе вмить. Стоїть він на безлюдному березі біля свого літачка, а на крилі Сорока Скрекекулія хвостом смикає.

Зітхнув Грайлик, згадавши усі ті іграшки та атракціони, сів у літак.

І знялися вони в небо.

РОЗДІЛ VI

Пригода-перешкода четверта.

Порожляндія-Нічогонемандія

На цей раз летіли вони довго.

Летять-летять, а внизу безмежний море-океан. І ні тобі натяку на якусь землю.

Уже й Сорока Скрекекулія ледь крилами махає.

І їсти хочеться Грайлику — аж у животі терпне і в голові дзвенить.

Летять-летять…

Летять-летять…

Та от нарешті на обрії темна смужка з’явилася.

Земля-а-а!

З останніх'сил рвонули вони туди. Сорока Скрекекулія першою на посадку зайшла. За нею Грайлик на літачку.

Сіли.

Сорока Скрекекулія від слабості на ногах не встояла, впала. Лежить, лапки догори, дзьоба роззявила, хекає.

Грайлик з літачка вийшов. Озирається.

Ніхто не зустрічає, не вітає, не кричить "Ура!", "Слава!", "Хай живе!". Бо нема нікого. Пустеля, колючки якісь, тільки вітер гуляє.

Посеред пустелі стоїть стовп скособочений і на ньому табличка на одному гвіздку теліпається. А на тій табличці напис:

"Порожляндія-Нічогонемандія.

Вхід вільний".

Сорока Скрекекулія відхекалася, підвелася. Роздивилася, табличку теж прочитала.

— Отаке! Скрекеке! — скрушно головою похитала. — Полечу подивлюсь. Може, все-таки щось знайду. Бо ж їсти дуже хочеться.

Полетіла Скрекекулія.

Грайлик лишився чекати.

Довго чекав.

Нарешті прилітає сорока. Веселенька, очі блищать.

— Не горюй! — каже. — Жити можна. Сама наїлася і тобі принесла. їж на здоров’я! На!

І кладе перед Грайликом на крило літачка щось у дзьобі принесене.

Дивиться Грайлик здивовано:

— Що це?

— Як — що? Жучки-хробачки! Смакота!

Скривився Грайлик з огидою:-

— Я цього їсти не можу. Люди цього не їдять.

— Диваки… твої люди! На жаль, нічого більше у цін країні нема. Сам же бачиш — "Порожляндія-Нічогонемандія".

А їсти хочеться — аж пече!.. Хоч плач.

— Нема — так буде! — рішуче сказав Грайлик. Сунув руку в кишеню, вихопив чарівну таблетку, кинув у рота і подумки скоромовкою: "Хочу, щоб з’явилося швидше і їсти і пити, — все, що я люблю!"

У роті зробилося солодко-пресолодко, а тоді враз гірко-прегірко.

І на літачковому крилі, де лежали жучки-хробачки, з’явилося вмить усе-все, що так любить Грайлик, — і борщ з пампушками, і вареники з вишнями, і коряча ніжка, і яєчня з салом, і морозиво крем-брюле, і цукерки "Пташине молоко"… І пляшки з "пепсі-колою", і мандариновий сік.

— О! Це інша справа! — потер долоні Грайлик і почав їсти.

Коли людина голодна, їй здається, що вона безперервно їстиме три години. А насправді через п’ятнадцять — двадцять хвилин уже й все — наївся.

Ліг Грайлик на пісок голічерева, відпочиває. Думає.

Потім питає у Сороки Скрекекулії:

— А довго нам іще летіти?

Дивиться на нього Скрекекулія насмішкувато:

— Ми скільки земель пролетіли? Чотири. А нам куди треба? У Тридесяте Царство. А воно Де? За Тридев’ятою Землею. От і рахуй. Не маленький.

Задумався Грайлик: "П’ять чарівних таблеток я вже використав. Лишилося дві. А пригод-перешкод ще може бути на тих землях хтозна-скільки. Вихід один — за допомогою чарівної таблетки опинитися у Тридев’ятому Царстві, минаючи решту земель з їхніми пригодами-перешкодами. І чого я раніше до цього не додумався? Було б у запасі ще стільки таблеток!"

Підхопився Грайлик.

— Ану сідай, Скрекекуліє, зі мною на літак швиденько. Бо залишишся назавжди у цій Порожляндії-Нічогонемандії. Зараз будемо вмикати надзвукову космічну хуткість.

Сів Грайлик, Сорока Скрекекулія за ним у літак стрибнула. Грайлик дістав таблетку, у рота вкинув і з усією рішучістю: "Хочу без посадки-пересадки прямісінько у Тридесяте Царство прилетіти! Якнайшвидше!"

У роті зробилося солодко-пресолодко, а потім ураз гірко-прегірко.

Загуло-завило — закрутило…

Блись!

РОЗДІЛ VII

Тридесяте Царство. Мордань-Здоровань.

Лисий Карлик

Прочумався Грайлик після блискавичного перельоту з космічними перевантаженнями, дивиться — приземлилися вони перед могутньою брамою. Над нею вивіска барвиста: "Тридесяте Царство". А внизу меншими літерами: "Вхід платний".

При вході стоїть височенний Мордань-Здоровань. В одній руці рушниця, у другій — гострюща шаблюка.

А збоку віконце — каса. Сердита касирка визирає. Поряд з віконцем об’ява: "Вхідний квиток для дорослих — п’ять тридесятників, для дітей — сім тридесятників. Чужоземні птахи й тварини не пропускаються".

От тобі й раз! Виходить, Скрекекулії зовсім вхід заборонений. 1 що це за гроші — тридесятники? І чому це для дітей квиток дорожчий, ніж для дорослих. Всюди навпаки, а тут…

— Що це за порядки?.. Де це бачено… — почав був Грайлик, та Мордань-Здоровань сердито перебив його:

— Будеш балакати, і з квитком не пущу!

Довелося прикусити язика.

Розгубився Грайлик, засмутився.

Що робити?

Де узяти оті тридесятники? Та ще й аж сім?

І чарівна таблетка лишилася всього лише одна. А ще ж і додому вертатися треба.

Ех, нащо він так нерозумно витрачав ті таблетки! На вареники з вишнями, на крем-брюлеї Не міг потерпіти трохи. Але того вже не вернеш.

Стоїть Грайлик, руки опустив.

Раптом чує — хтось гукає до нього стиха:

— Гей! Іди сюди!

Обернувся Грайлик.

З-за товстелезного дерева, що росло неподалік, висунулася чиясь маленька рука, пальцем йому накивує, підкликає.

Підійшов Грайлик, зазирнув за дерево. Бачить — стоїть Карлик, одне око примружене, друге лупате, беззубий рот розтягнувся в усмішці, Довгий ніс підборіддя торкається, блискуча лисина сонячні зайчики випромінює. Одягнений у подертий халат — латка на латці.

— У тебе — що? — тридесятників на вхід нема? — усміхнувся Карлик.

— Нема, — зітхнув Грайлик.

— Можу допомогти, — підморгнув Карлик. — У мене є.

— Буду вам дуже вдячний.

— Еге! За "дякую" у нас гроші не дають, — засміявся Карлик. — "Дякую" у нас безкоштовне. Хе-хе-хе!

— А як же?

— А так же. Продай мені свого літачка.

— А… а як же я назад полечу?

— Ти для чого прилетів? Щоб одразу назад летіти? То лети! І не мороч мені голову! — розсердився Карлик.

"А й справді — чого я хвилююсь. У мене ж чарівна таблетка є. За допомогою таблетки я й без літачка назад повернусь", — подумав Грайлик.

— Ну добре. Я згоден.

— Оце інша справа, — усміхнувся Карлик, витяг з кишені сім райдужних папірців — тридесятників, — простягнув Грайликові.— На! І дякуй, що я тобі зустрівся, що мені саме такий, маленький, літачок потрібен. Бо я карлик. Тільки будь обережний у нашому Тридесятому Царстві. Тут не всі такі добрі, як я.

Грайлик хотів щось іще спитати Карлика про Тридесяте Царство, але не встиг. Карлик зник. І літачок Грайликів теж ізник.

Сорока Скрекекулія від подиву тільки дзьоба роззявила.

— Вибачай, Скрекекуліє, що я тебе тут залишаю, — сказав Грайлик, беручи у касі квитка. — Ти ж бачиш, птахів не пускають.

— Та бачу-бачу, не хвилюйся. Я почекаю. Будь обережний. Хай тобі щастить.

Попрощався Грайлик із Сорокою Скрекекулією, пред’явив вхідний квиток Морданю-Здорованю, той одчинив браму і впустив Грайлика у Тридесяте Царство.

РОЗДІЛ VIII

Зустріч з царицею

Грайликові здалося, що він потрапив у парк культури й відпочинку. Так було гарно у Тридесятому Царстві. Широкі алеї, обсаджені квітучими деревами і кущами, вели до мальовничого озера, по якому плавали білі лебеді і ще якісь, невідомі Грайликові, прекрасні птахи. Через озеро був перекинутий мереживний аркодужний місток, посередині якого стояла обплетена диким виноградом альтанка. І з тієї альтанки линула мелодійна тихомрійна музика. У повітрі запаморочливо пахло квітами.

Але на алеях не було нікого. Безлюддя.

Грайлик пішов у бік озера, до альтанки. Раз музика грає, хтось там, може, і є. Треба ж спитати, як іти до Безодні Гарних Надій, де мусять бути золоті терези, про які говорив дідусь Татай.

Він уже підходив до озера, як раптом з кущів вийшла якась бабуся в очіпку.

— Здрастуйте, бабусю! — кинувся до неї Грайлик.

— Здрастуй, милий! Вітаю тебе у моєму царстві,— лагідно усміхнулася вона до нього.

— Так ви… цариця? — знітився Грайлик.

— Цариця, цариця! — закивала вона, припіднімаючи очіпок (під очіпком була корона). — Цариця Тридесятого Царства Роза Плат. Тому й вхід, вибачай, платний. Але ти правильно сказав. Тут мене всі називають саме бабусею — "баба Роза". Слухаю тебе уважно, дорогий. Що привело тебе у Тридесяте Царство?

"Говорити чи ні?" — завагався Грайлик. Але Цариця усміхалася так привітно і здавалася такою доброю, що він вирішив не обманювати її.

— Мені погрібна Безодня Гарних Надій.

— "Гарних"? — здивовано перепитала цариця. — А нащо тобі та Безодня?

І знову Грайлик завагався, але вирішив уже бути відвертим до кінця:

— Там, кажуть, є золоті терези.

— А-а… Є! Є! — цариця пильно глянула на Грайлика. — Так тобі потрібно терези?.. Ну що ж… Але доведеться почекати. Спершу побачу, що ти за один. Іди поки що погуляй з дітками.

Цариця кивнула на кущі, звідки визирали три хлоп’ячих голови, і — зникла.

РОЗДІЛ IX

Свистун, Бочка і Нахабей

Як зникла цариця, вискочили з кущів троє хлопчиків. Один — мордатенький рожевощокий товстун. Другий — бистроокий дженджуристий свистун (одразу засвистів у два пальці), третій— кирпатий розхристаний забіяка (відразу кулака вперед виставив). І він же, забіяка, перший і спитав:

— Ти хто такий? Признавайся!

— Грайлик, — признався Грайлик. — А ви хто такі?

— Я — Нахабей, — сказав забіяка.

— Я — Свистун, — сказав свистун (міг і не говорити).

— А я — Бочка, — сказав товстун.

— А що ви тут робите? — спитав Грайлик. — Ви жителі цього царства?

— Та ні! Які там жителі! — махнув рукою Нахабей. — Хіба тут можна жити? З нудьги помреш. Призначення чекаємо.

— Якого?

— "Якого-якого", — перекривив Нахабей. — У різні цікаві країни. Я — у Страховиндію-Жаховиндію. Щоб страх наводити на всіх. Я це люблю.

— Я — У Веселяндію-Забавляндію, — підморгнув Свистун.

— А я у Ледариндію-Неробиндію, — мрійливо звів очі догори Бочка.

— О! — вигукнув Грайлик. — Так я ж там був!

— Та ну!

— Брешеш!

— Розкажи швидше! — кинулися до нього хлопці.

Розказав Грайлик все як було.

— Ух ти! Здорово! Це мені підходить! — вигукнув Нахабей, почувши про Страховиндію-Жаховиндію.

— Ах ти! Сила! Тілька мріяти можна! — вигукнув Свистун, почувши про Веселяндію-Забавляндію.

— Ох ти! Люкс! Оце життя! — вигукнув Бочка, почувши про Ледариндію-Неробиндію.

— А де ти ще був? — спитав Нахабей.

Розказав Грайлик і про Порожляндію-Нічогонемандію.

— А-а, ясно! — сказав Свистун. — Ми про цю країну вже чули.

— Від кого? — спитав Грайлик.

— Був тут один кадр з цієї країни. Теж хлопець. Губа-Губило, — сказав Нахабей.

— Правда, його країна називалася колись Квітляндія-Вседавандія, — сказав Бочка. — Не країна була, а квітучий сад. Але жителі усе винищили і порозбігалися. І зробилася Порожляндія-Нічогонемандія. Губа-Губило останній утік з неї.

— А де ж він? — спитав Грайлик.

— Сьогодні зранку зник десь. Снідати не прийшов. І оце обідати теж, — похитав головою Бочка.

— А вчора вечеряв, спати ліг і вночі був. Він зі мною в одній кімнаті жив, — сказав Свистун.

— А ви давно тут? — спитав Грайлик.

— Третій день.

— А куди ж він міг зникнути?

— Хто його зна, — знизали плечима хчопці.

— Що ж ви! Жива людина зникла. Снідати-обідати не прийшла, а вам байдуже! — вигукнув Грайлик. — Ви хоч цариці говорили?

Хлопці перезирнулися і знову плечима знизали.

— А баба Роза сказала, що вона ябед не любить, — мовив нарешті Свистун. — Я вчора сказав, що Бочка у мене з тарілки вареник поцупив, так вона…

— Ну, це — одне, а то зовсім інше! — перебив Грайлик. — А ходімо подивимось, — може, він якусь записку залишив.

— Ну ходімо, — сказали хлопці.

Повели вони Грайлика через аркодужний місток з альтанкою, де музика грала, на той бік озера.

А там на березі гарненький будиночок стояв, трояндовими кущами обсаджений, з верандою скляною.

Іде Грайлик, дивиться дорогою на хлопців, а сам думає: "Чого це вони у ті країни дурні намірилися, диваки? Наче нормальні хлопці. І наче знайомі. Наче я їх десь уже бачив".

І питає:

— Слухайте, а ви самі звідки будете?

— "Звідки-звідки"! — перекривив його Нахабей. — З Дитиндії. А звідки ж!

І тут одразу згадав Грайлик, де він їх бачив. У сусідньому ж дворі! Авжеж! Там своя Дитиндія.

— І вам батьків своїх не жалко? Родичів? Друзів? — вигукнув Грайлик. — Отак кинули їх назавжди і все?

Наче тінь пробігла по обличчях хлопців.

Та враз Нахабей брови сердито насупив:

— Ти своє діло знай. А до нашого не мішайся! Бо… — і кулак до Грайликового носа підніс. Бочка і Свистун теж брови сердито насупили.

Зрозумів Грайлик, що вмовляти їх, переконувати — годі й думати.

— Та й то правда! — сказав він примирливо. — У вас свої голови на плечах є. Самі й думайте.

В цей час вони вже підійшли до будиночка.

РОЗДІЛ X

На краю Безодні. Золоті терези

— Оце його ліжко, — показав Свистун. — А це тумбочка. Але там нічого нема. Ми ніхто з собою нічого не брали.

Ліжко було акуратно застелене.

Але на білому підвіконні Грайлик побачив сліди від кедів. Подивився на ноги Свистуна. Той був у кросовках.

— Ні, я на підвіконня не лазив, — перехопив Свистун Грайликів погляд. — Це його сліди. Вікно було вночі відчинене.

— А двері?

— Двері баба Роза на ніч завжди замикає.

— Для чого?

— Хто її зна.

— Ану ходімо подивимося під вікном, — сказав Грайлик.

Придивлятися до слідів Грайлика навчив його друг, пес Бровко Барбосович, який колись працював у міліції розшуковим собакою.

Під вікном була клумба з квітами, і на пухкій землі чітко вирізнялися відбитки ніг Губи-Губила.

Схилившись до землі, Грайлик пішов по слідах. Сліди вели у протилежний від озера бік.

Спершу сліди підвели до величезного дерева з розлогою кроною. І тут переривалися. Це свідчило, що Губа-Губило заліз на дерево.

Грайлик обійшов дерево. З протилежного боку сліди з’явилися знову. І повели далі.

Іти довелося досить довго. Навпростець, через кущі.

Та от вони вийшли з кущів.

І спинилися вражені.

Вони стояли на краю Безодні.

Сліди Губи-Губила підводили до краю і переривалися.

Збоку на краю Безодні стояла табличка: "Безодня Марних Надій".

Прочитав Грайлик:

"Ой! То, значить, не "гарних", а "марних". Виходить, я недочув по телефону. От чому цариця здивувалася, коли я сказав "гарних", і перепитала".

І тільки згадав Грайлик про царицю, як почув її голос:

— Так-так! Він уже у Безодні... І ви туди стрибайте, дорогенькі!..

Обернувся Грайлик.

За кущами стояла цариця.

Вона тричі махнула рукою. І Нахабей, Бочка і Свистун, розгублені й перелякані, безпорадно озираючись, один за одним підійшли до краю і не стрибнули, а попадали, безпомічно змахнувши руками...

Цариця наблизилася до краю, перехилилася, глянула, усміхнулася похмуро:

— Летять?.. Ну хай собі летять. Туди їм і дорога. А Губа-Губило хотів, дурненький, сховатися, заліз уночі на дерево. Та від мене сховатися неможливо. Від розплати не сховаєшся.

Глянув Грайлик на царицю — і раптова думка майнула у голові — "Так вона не Роза Плат, а Розплата! Он воно що!"

І так стало раптом жаль Грайликові хлопців, які щойно стояли поряд з ним. Такі ж вони були безпорадні, безпомічні і нещасні перед тим, як попадали у Безодню Марних Надій. Бо зрозуміли, що марно вже на щось надіятися, що падають вони — у Безодню. І це було страшно. Бо це безвихідь.

Ні! Не безвихідь!

Вихопив Грайлик з кишені останню чарівну таблетку, вкинув у рота і подумки побажав: "Хочу, щоб повернулися хлопці з Безодні!"

У роті стало гірко-прегірко, а потім солодко-пресолодко.

Блись!

Зникла враз цариця Розплата, а на краю Безодні з’явилися хлопці — Бочка, Нахабей і Свистун, а з ними й Губа-Губило. Усі четверо перелякані, заплакані, жалюгідні.

— Ми більше не бу-удемо-о! — закричали вони, кинулися від Безодні і зникли за кущами.

"Ну от! Слава Богу!" — подумав Грайлик.

І раптом побачив на краю Безодні маленькі золоті терези. Нахилився, підняв.

У тарілочках терезів лежали маленькі кругленькі "гномеопатичні" таблетки: три в одній тарілочці, чотири в другій. І та, де чотири, переважувала, звичайно.

І зненацька з-за кущів Грайлик почув голос Дідуся Татая:

— Молодець! Я не помилився в тобі.

Грайлик одразу обернувся на той голос, але нікого за кущами не побачив.

А голос вів далі:

— Ти добрий хлопчик. Лише тричі ти спокусився і використав чарівну силу таблеток для себе: коли втік із Страховиндії-Жаховиндії, коли забажав їжі у Порожляндії-Нічогонемандії, і коли вирішив більше не переживати пригод-перешкод, а одразу перелетіти у Тридесяте Царство. І чотири рази ти використав чарівну силу таблеток для того, щоб допомогти іншим. І, як бачиш, це переважило. Ти не злякався, що можеш вкоротити собі життя. Ти сміливий і самовідданий хлопчик. Знай, Грайлику, всі вчинки людські зважуються на чарівних золотих терезах. За кожний поганий вчинок рано чи пізно людину чекає розплата. І за кожний добрий вчинок доля віддячує, нагороджує людину. Пам’ятай це завжди. І ніколи не забувай.

Грайлик знову глянув на кущі, звідки линув голос, і раптом побачив дідуся Татая.

І вражено скрикнув.

Це був дідусь з їхнього будинку. Дев’яносторічний дідусь Татаренко Андрій Мартинович, який уже багато років не виходив з дому, а сидів у кріслі на балконі другого поверху і мовчки спостерігав за їхніми іграми. Він ніколи нічого не говорив, тільки дивився на них своїми добрими

прозоро-блакитними, мов осіннє небо, очима, які бувають лише у дуже старих людей, і раз у раз привітно похитував маленькою зморшкуватою рукою, роблячи якісь незрозумілі таємничі рухи пальцями. Він був глухонімий.

Грайлик хотів щось сказати, але не встиг. Бо все Тридесяте Царство раптом захиталося, наче від землетрусу, спалахнуло сліпуче світло, і Грайлик на мить втратив свідомість.

РОЗДІЛ XI

Останній.

Примирення

Коли Грайлик отямився, то побачив, що сидить у літачку на каруселі у своєму дворі. На стовпчику гойдалки Сорока Скрекекулія хвостом смикає. А на протилежному боці каруселі у ракеті сидить Розбишака-Заважака. В руці у Розбишаки-Заважаки рогатка, і він цілиться у Грайлика. От-от стрельне.

"Ой! — подумав Грайлик. — Він же нічого не знає—ні про Царицю Розплату, ні про Безодню Марних Надій, ні про чарівні терези!"

І Грайлик усміхнувся раптом до Розбишаки-Заважаки і сказав:

— Вітю, ну що ти витворяєш? Ти ж це знічев’я, від нудьги. Авжеж самому нудно й нецікаво. Давай приставай до нашого гурту. Он навчив би нас прийомчикам у-шу. Га?

І Розбишака-Заважака не стрелрнув. А здивовано заморгав і опустив рогатку…

А через п’ять хвилин у Дитиндії був уже галас і сміх.

Галочка-Співалочка дзвінко співала якусь пісеньку. Юля-Танцюля танцювала під транзистор. Любушечка-Стрибушечка стрибала через скакалку. Віка-Базіка щось весело джерготала. А Марушка-Реготушка сміялася з того.

Роман-Отаман, Вітасик-Тарантасик, Женя-Жменя, Толя-Бараболя, Грайлик, Миня, Чух і навіть Іван-Сумніван стояли кружка навколо Розбишаки-Заважаки, і він показував їм прийоми у-шу.

А з балкона другого поверху дивився на них своїми добрими прозоро-блакитними, як осіннє небо, очима старенький дев’яностолітній дідусь.

Він усміхався і привітно похитував зморшкуватою рукою, роблячи якісь таємничі рухи пальцями.

А в другій руці дідуся погойдувалися маленькі золоті терези…

ПРИГОДА ЧЕТВЕРТА

ТРИ СЕКРЕТИ ЗАГИ МАГО

РОЗДІЛ І

Асамблея

У Дитиндії відбулася Генеральна Асамблея, присвячена проблемам світового майбутнього.

Так жартома сказав Грайликів тато Усміхайло Петрович.

А насправді сиділи вони на дитячому майданчику й балакали — хто ким буде, коли виросте.

Роман-Отаман сказав, що буде генералісимусом.

Розбишака-Заважака пхикнув:

— Тепер генералісимусів не буває. А от я стану адміралом.

Женя-Жменя зітхнув:

— Президентом теж стати непогано.

— Та ти що?! Щоб усі критикували?! — вигукнув Толя-Бараболя. — Ні! Краще вже екстрасенсом, Кашпіровським, Чумаком абощо… їх усі бояться… Але я стану космонавтом.

Галочка-Співалочка сказала, що вона буде Аллою Пугачовою.

Юля-Танцюля опустила очі й прошепотіла, що їй хотілося б стати королевою краси — "міс Америка".

Розбишака-Заважака гигикнув і сказав, що з такою кирпою не те що "міс Америка", а й "міс Жмеринка" стати неможливо.

Вітасик-Тарантасик сказав, що стане директором, — правда, не уточнив яким.

Миня сказав, що стане кооперативником і купить собі "мерседес".

Чух заздрісно блиснув очима і сказав, що купить собі два "мерседеси", правда, забув сказати, ким стане і звідки візьме гроші.

Віка-Базіка сказала, що стане диктором на телебаченні і вестиме передачі "На добраніч, діти!"

Одне слово, мрії були різні.

Проте всі хотіли стати видатними, ніхто не висловив бажання стати робітником або хліборобом.

Грайлик розумів, що це негарно, некрасиво, що хтось мусить же годувати усіх адміралів, екстрасенсів, королев краси і кооперативників, але… Йому самому хотілося стати космонавтом. І було досадно, що Толя-Бараболя першим вискочив і тепер уже незручно говорити. І він нічого не сказав, тільки подумав: "А чи справдяться наші мрії? От би зазирнути хоч на хвилиночку одним оком у те майбутнє доросле життя!.. Але — "так не буває!", як каже Іван-Сумніван. А як же ж воно цікаво? Бігають зараз, граються, сваряться кирпаті розхристані хлопчики й дівчатка, а мине час, повиростають вони і стануть адміралами, космонавтами, королевами краси… І, може, Вітасик-Тарантасик, об якого, як то кажуть, витирає зараз ноги Розбишака-Заважака, справді стане директором якого-небудь величезного заводу. А Розбишака працюватиме на тому заводі підмітайлом, бо за погану поведінку його виженуть з тієї школи, де вчаться на адміралів. І як же ж він лікті собі кусатиме, що так необачливо ставився у дитинстві до свого майбутнього начальства, якби знаття!" Навіть увечері, засинаючи, думав Грайлик про це. А наступного дня…

РОЗДІЛ II

Таємнича дівчинка

Наступний день у Дитиндії був украй нещасливий. Роман-Отаман захворів — його одвезли до лікарні з приступом апендициту. Юля-Танцюля підвернула ногу — ледве дошкандибала на свій п’ятий поверх, підтримувана з обох боків Галочкою та Грайликом.

Іван-Сумніван загубив ключ від квартири. Дві години шукали всі гуртом і не знайшли.

Чух побився з Толею-Бараболею. Миня посварився з Вікою-Базікою. Одне слово суцільні лиха, неприємності і невдачі.

Замість того, щоб гратися і сміятися, всі тинялися набурмосені і сердиті.

Грайлик виніс у двір м’яч, але ніхто грати у футбола не захотів. Грайлик з досади ударив по м’ячу ногою (наче то м’яч був винен!) і загилив його у вузький прохід між гаражами.

"О! Тепер лізь діставай, дряпайся!" — ще з більшою досадою подумав Грайлик. У проході між гаражами валявся різний іржавий залізний мотлох. Обережно переступаючи, Грайлик поліз за м’ячем.

І раптом почув незнайомий дівчачий голос:

— Це ще не все… От побачиш…

Грайлик звів голову. У проході за доламаними автомобільними дверцятами стояла якась кумедна незнайома дівчинка. З веселими карими очима, гострим, трохи скривленим носиком і двома короткими закрученими догори, як баранячі роги, кісками.

— Що? Що ти сказала? — спитав Грайлик.

— От побачиш — зараз Женя-Жменя розіб’є на сходах пляшку з олією… А Чух послизнеться, впаде й поріжеться об скло, — сказала дівчинка.

— Звідки ти знаєш — здивувався Грайлик.

— Знаю і все, — усміхнулась дівчинка, ворухнувши носиком. — Не барись. Он він уже йде з крамниці. Потім прийдеш, і продовжимо розмову.

— Ну, гаразд, — погодився Грайлик, якому одразу стало цікаво.

Він схопив м’яч і вискочив з проходу, навіть не подряпавшись об залізяки.

З підворіття вийшов Женя-Жменя. В руках у нього була пляшка з олією. Женя був дуже зосереджений і міцно тримав пляшку обома руками. Взагалі він був хлопчик розважливий, серйозний, не те. що Миня або Чух, не кажучи вже про Романа-Отамана, а тим паче про Розбишаку-Заважаку. Женя не гасав, не смикався, все робив помірковано, з розумом. Тому його й посилали у магазини, єдиного з усієї Дитиндії.

Женя вже зайшов у під’їзд і піднімався по сходах.

Грайлик ішов за ним назирці.

"Невже він справді розіб’є пляшку? — подумав Грайлик. — Ні-ні! Вона помиляється, та гостроноса дивачка. От зараз піду до неї і..."

І тут Женя спіткнувся. Щоб не впасти і схопитися за перила, відсмикнув одну руку від пляшки. І ту ж мить пляшка випорснула…

— Ой!

Вони вигукнули одночасно — і Женя, і Грайлик.

І майже одразу: "Га-га-га!" — залунав одчайдушний регіт Чуха, який, як завжди, з гуркотом, перескакуючи через два східчики, спускався вниз їм назустріч.

Чух так розігнався, що спинитися вже не міг. Ступив з розгону на розлиту олію, послизнувся і…

— Ох! — тепер Грайлик вигукнув уже одночасно з Чухом.

— Ай-яй-яй! — це вже репетував Чух самостійно, притискаючи до грудей порізану об скло руку.

Вмить повідчинялися двері квартир, повибігали дорослі, Чухові й Жменині батьки. Кинулися до потерпілих. Зчинився крик, галас.

Грайликова допомога була непотрібна.

Вражений тим, що все сталося саме так, як передбачала таємнича дівчинка, Грайлик повернувся й побіг до гаражів.

РОЗДІЛ III

Зага Маго каже,

Ураган-Хуліган діє

"А може, її вже нема?" — чогось із страхом подумав Грайлик.

Але вона була на місці. Визирала з-за тих самих іржавих автомобільних дверцят.

— Ну що? — усміхнулася вона, ворухнувши скривленим носиком. Причому ніс її був скривлений в інший бік. Грайлик міг заприсягтися, що раніше ніс був скривлений праворуч, а тепер — ліворуч.

Це було дивно.

— Хто ти? — спитав Грайлик.

— Зага Маго.

— Циганка?

— Ні.

— А хто?

— Зага Маго, — повторила, усміхнувшись, вона. — Більше тобі знати поки що нічого не треба.

— Що за дивне ім’я!.. Ти іноземка? Скажи, — домагався Грайлик.

— Не можу. Це секрет.

— І я ніколи не дізнаюся?

— Якщо захочеш, дізнаєшся. І не один, а навіть три секрети.

— Коли?

— Це залежить від тебе, — вона знову усміхнулася.

І тут Грайлик звернув увагу на те, що кінчик її носика рухається — описує коло, наче стрілка годинника.

— Ти чаклунка? Чарівниця?

Вона не відповіла.

— Ну скажи! Будь ласка!

Вона насупила брови:

— Скажу тільки одне — ваш Іван-Сумніван скоро зламає ногу. І може зовсім загинути, якщо йому ніхто не допоможе. До речі, це станеться не тут. А у казковій країні несподіванок Раптомандії, куди ви потрапите сьогодні ж…

— Як же ми туди потрапимо? — здивувався ГР айлик.

— Ну як у казкові країни потрапляють? Хтось вас туди перенесе.

— Хто?

— Ну Ураган-Хуліган, хоча б… Тільки попереджаю… Про зустріч зі мною не кажи нікому. Бо станеться лихо.

Грайлик хотів ще щось сказати, але не встиг — вона зникла за іржавими дверцятами.

Перелізти туди, де вона стояла, було дуже важко — гострими шпичаками стирчали уламки спинки старого ліжка. Грайлик виліз, оббіг гаражі і зазирнув у прохід з протилежного боку, її вже не було. Навіть дивно, як вона залізла туди, — стільки там валялося різного залізяччя. А втім, це було не найдивніше з усього, що сталося.

Іван-Сумніван стояв біля гойдалки з кислим виразом обличчя.

"І чого вона вибрала саме цього маруду? — зітхнув Грайлик. — Це ж тепер доведеться бути в його товаристві. Бо ніхто ж не знає крім мене, що станеться з ним у казковій країні Раптомандії, А йому ж, сказано, потрібна допомога. І знову ж таки крім мене ніхто про це не знає. І сказати нікому не можна".

Грайлик підійшов до Сумнівана.

— От день якийсь нещасливий! — сказав Грайлик. — Стільки різних невдач і неприємностей!

— Ага, — кивнув Сумніван.

— Наче хто наврочив.

— Так не буває,— закопилив губи Сумніван.

— Що не буває?

— Щоб хтось наврочив.

"Балакай з ним після цього! — подумав Грайлик. — На все у нього — "так не буває"!"

Нагадаю вам, якщо ви забули, Іван-Сумніван так називався через те, що, по-перше, у всьому сумнівався, ні у що не вірив. А по-друге, був дуже невеселий, сумовитий. Сум і сумнів, як ви розумієте, рідні брати. За вдачею він був цілковита протилежність Грайлику. Скажемо відверто, не дуже підходящий напарник для спільних пригод. Але вибирати не доводилося. Коли починають діяти чарівні сили, від твого бажання і твоєї волі мало що залежить.

І чарівні сили не примусили себе довго чекати.

На небі з’явилися враз чорні хмари, засвистів по-розбійницькому вітер, налетів Ураган-Хуліган, підхопив Сумнівана та Грайлика, закрутив-закрутив, підняв над землею і поніс хтозна-куди.

Вони й ойкнути не встигли.

РОЗДІЛ IV

Раптомандія. Перші несподіванки

Коли вони нарешті отямилися, то побачили, що лежать у густій траві на березі якоїсь річки.

— Де це ми? Що сталося? — розгублено озираючись, пробелькотів Сумніван.

— Думаю, що то Ураган-Хуліган затаскав нас у якусь казкову країну несподіванок… — Грайлик вчасно замовк, щоб не прохопитися, що він знає, що трапилося.

— Так не буває,— закопилив губи Сумніван.

— Побачиш, буває чи не бу… — Грайлик не встиг договорити, бо з річки, булькнувши, вискочив раптом хтось волохатий і, ляпаючи по воді босими ногами, з вереском помчав уздовж берега.

З трави неподалік від хлопців одразу ж підхопився хтось рогатий і кинувся з криком за волохатим.

Хлопці аж голови втягнули в плечі від несподіванки.

— Хо-ходімо звідси, — прошепотів Сумніван і порачкував у протилежний бік від того, куди побігли ті двоє.

— Ну що ж, ходімо, — погодився Грайлик і порачкував за Сумніваном. А що йому лишалося робити?

Підрачкували вони до кущів. Посідали, прислухалися. Наче тихо, нічого підозрілого не чути.

— Ну давай вставай, підемо хоч глянемо, Що за країна, — сказав Грайлик.

— Я не встану. Я рачкуватиму, — прошепотів Сумніван.

— Ну рачкуй. А я встану, — Грайлик підвівся.

Глянув навкруги. Ніде нікого.

За кущами ліс починається. І серед дерев у глибині щось біліє — начебто будинок якийсь.

Посунули вони туди. Грайлик ішов, Сумніван поруч із ним рачкував. Виглядало це досить кумедно. Але посміятися не довелось. Бо тільки вони зайшли у ліс, з-за дерев як шугоне хтось банькатий з вищиреними зубами — Грайлик аж присів з переляку, а Сумніван до землі припав — розпластався. Зареготав банькатий на весь ліс розкотисто і побіг, гілки ламаючи. А за ним хтось із довжелезними руками навздогін кинувся.

Грайлик ледве віддихався. Ху! Ну й Раптомандія! Справді несподіванки на кожному кроці. Але, здається, боятися нічого. Ті страхолюдні істоти зла їм заподіяти наче не збираються. Один за одним бігають, а до них і не наближаються.

— Давай! Ходімо! Бачиш, вони тільки між собою ганяються. Ми їм не потрібні. Вставай! — гукнув Грайлик до Сумнівана.

— Ага! Який хитрий! Щоб я встав! Дзуськи! — буркнув Сумніван, не підводячи голови.

— Ну то я сам піду.

— Який хитрий! А я сам лишайся? Не буде діла.

— Тоді вставай!

— Не встану!

— То я піду.

— Не йди.

Довго вони отак сперечалися.

Нарешті Сумніван підвів голову, озирнувся, прислухався і почав підводитися.

— Встаю — тільки під твою відповідальність. Як щось станеться, ти відповідатимеш!

— Та відповідатиму, відповідатиму! — роздратовано сказав Грайлик і тут же подумав: "Що це я кажу? Він же має ногу зламати, а я…".

— Тільки ти пильнуй! Під ноги дивись уважно. Щоб не перечепитися. А то ще кінцівки переламаєш.

— Чого це я маю ламати? Хто це ні з того, ні з сього кінцівки ламає… Так не буває.

Грайлик нічого не відповів. Хіба його переконаєш?

Раз у раз озираючись, вони пішли лісом.

Та коли чекаєш несподіванок, вони, як правило, не трапляються. На те вони й не-спо-діван-ки.

Отож без жодних пригод вони вийшли на галявину. Там справді був будинок. Навіть не будинок, а прекрасний білий палац. З високими зубчатими вежами, з золотим півником-флюгером на шпилі, з довгастими дзеркальними вікнами.

Палац виглядав так привітно, що хлопці майже заспокоїлися, і Грайлик був уже певен, що тут неприємних несподіванок не буде.

— Почекай, я зазирну у палац. Розвідаю, хто там і що там, — сказав Грайлик і бадьоро збіг на біломармуровий ганок палацу. Взявся рукою за бронзову масивну ручку дверей, натиснув і…

— Ой! — розпачливо вигукнув Сумніван.

Але Грайлик того вигуку вже не почув. Бо летів кудись униз, у темну прірву.

РОЗДІЛ V

Знай Умійович Добриня

"Здається, не Сумніван, а я ногу зламав", — подумав Грайлик, обмацуючи у темряві ногу. Нога боліла, але кістки, здається, були цілі.

Мармурові плити ганку розсунулися так блискавично, що Грайлик не встиг навіть злякатися. І отямився лише тоді, як уже лежав на чомусь м’якому здається, тирсі.

Десь нагорі чувся регіт:1

— Ге-ге-ге-ге-ге!

Було темно, сиро і холодно.

"От тобі й маєш! Ще й регоче хтось. Як же я звідси виберуся? І Сумніван, мабуть, там уже не знаю що й думає. Переживає, мабуть", — подумав Грайлик.

І враз почув голос:

— Не бійся, вони тебе скоро випустять. Нарегочуться й випустять. Це вони так розважаються.

— Хто? — спитав Грайлик, обертаючись на голос, але не бачачи у темряві нікого.

— Гетьки.

— А хто вони?

— Побачиш.

— А ви хто?

— Добриня. Знай Умійович Добриня, колишній президент Раптомандії.

— А чого ви тут?

— Ув’язнений.

— За що?

— За те, що був президентом. Розумієш, колись наша країна була Країною Приємних Несподіванок. Називалася вона так, бо жили в ній працьовиті й вигадливі майстренчуки, які щосуботи уночі робили комусь приємну несподіванку — тому нову хату гуртом збудують, тому човна змайструють, тому город оброблять… Але, крім майстренчуків, живуть у

нашій країні ще й гетьки, які не працюють, нічого не роблять, лише байдикують, хуліганять і всім кричать "геть!".

І от гетьки зробили військовий переворот. Мене скинули, всіх майстренчуків позаарештовували.

До влади прийшов Гетько Перший Дурепа, який перетворив Раптомандію на Країну Неприємних Несподіванок. І тепер тут робляться лише різні капості. Але один одному гетьки, звичайно, капості робити не хочуть. І тому раз у раз просять свого приятеля Урагана-Хулігана, який скорочено зветься УХ, щоб він їм когось приніс для розваги. А тепер скажи, хто ж ти такий?

Грайлик розказав і про себе, і про Івана-Сумнівана, і про всю їхню Дитиндію. Тільки про Загу Маго не сказав, пам’ятаючи її попередження і не бажаючи нікому лиха.

— Ясно, — сказав невидимий Добриня. — Чув я про вашу Дитиндію. Гарна країна.

— Так то, значить, нас гетьки лякали, як ми тільки сюди прибули? — спитав Грайлик і розповів про їхні перші хвилини в Раптомандп.

— Гетьки, а хто ж. Розважалися!.. Отой волохатий — то Тікало-Ховало. Рогатий — Шукало-Доганяло. З довгими руками — Ловило-Хапало. А банькатий — Лякало-Страхало.

— Скажіть, а чого ви терпите цих хуліганських гетьків? Чого не повстанете, не повалите їхньої влади і не виженете їх геть із своєї країни? Адже, якщо я правильно зрозумів, майстренчуки такі вмільці, що вигадати і змайструвати якусь хитромудру зброю можуть завиграшки.

— Можуть то можуть, — зітхнув. Знай Умійович. — Але справа в тім, що усі мої майстренчуки — теж добрині. І воювати просто нездатні. Не те

що вдарити когось — словом лихим образити не можуть. От і чекаємо, що УХ занесе в нашу країну того, хто порятує нас. Якогось богатиря, Котигорошка абощо. Та й ми не сидимо без діла. І в підземеллях тюремних працюємо, як не руками, то головою. Щось вигадуємо, радимося, винаходимо.

— А ви хіба разом у тюремних підземеллях сидите? — здивувався Грайлик.

— Ні, не разом. Але спілкуємося весь час. За допомогою чаривізорів, чарифонів таємних, про які гетьки не знають і які ми ще до військового перевороту по всій країні поробили. Якщо тобі треба буде порадитися зі мною, підходь до будь-якого дерева, де є дупло, і кажи — я почую і відповім. До речі, я ж зараз не поряд з тобою, а далеко. В іншому підземеллі. А побачив і почув, що з тобою трапилося, за допомогою маленького таємничого чаривізора, про який гетьки не знають і який завжди зі мною. Але стривай, он вони вже йдуть, зараз тебе випустять, — і Знай Умійович Добриня замовк.

Одразу ж нагорі прочинився люк і почувся голос:

— Гей, ти! Халамидник! Ну як злітав? Ге-ге-ге! Злякався? Вилазь!

Йому кинули мотузяну драбину, і він подерся нагору.

Там його зустріли кілька патлатих незугарних здорованів, що реготали й підстрибували від задоволення.

— От несподіванка?! Га?

— Га-арненька несподіваночка!..

— Ух, ми дали! Ой дали!

— Ге-ге-ге!

— Ге-ге-ге!

— Ге-ге-ге!

Грайлик почервонів, але, набурмосившись, сказав:

— І зовсім я не злякався.

Вони не повірили — ще більше зареготали.

— А де Іван-Сумніван? — спитав Грайлик.

Вони перезирнулися, почали підморгувати один одному, потім найбільш патлатий і незугарний підморгнув Грайлику й вигукнув:

— А це ще одна несподіванка. Ге-ге-ге!

— Ге-ге-ге-ге-ге! — зареготали всі оглушливо й противно.

Так, регочучи, вони й кинулися врізнобіч і зникли.

РОЗДІЛ VI

Зустріч з Недо

Грайлик озирнувся. Ніде нікого. Тільки пташки на деревах щебечуть.

— Іване-е! Де ти? — гукнув Грайлик. — Озовися!

Але Сумніван не озвався.

"Може, у палац забіг, сховався, не чує", — подумав Грайлик. Але до дверей підходити було небезпечно. Щоб відчинити їх, треба взятися за ручку, а візьмешся — знову провалишся.

Подряпався Грайлик до вікна, зазирнув. На вікні фіранка — нічого не видно. Оббіг Грайлик палац довкруж. Всюди вікна занавішені, і входу іншого нема.

"Ні, не міг Сумніван сховатися у палаці,— подумав Гр айлик. — Він як побачив, що я провалився, так, певне, перелякався, що подалі від палацу дременув".

За палацом починався ботанічний сад, де росли найекзотичніші дерева — пальми, банани, баобаби, секвойї та ще такі чудернацькі, яких, мабуть, Грайликів тато Усміхайло Петрович, що писав дисертацію, і то не знав. Дерева й кущі росли так буйно, так перепліталися вітами, що стояли суцільною зеленою стіною.

"От, куди він, мабуть, побіг, от де він сховався, — вирішив Грайлик. — Але як же його тут знайти, у цих джунглях?"

Він підійшов впритул до заростей і гукнув у гущину:

— Іване! Сумніване! Озовися!

Але у відповідь тільки листя шурхотіло.

"Через таку гущину й слова не долітають. Треба лізти!" І Грайлик рішуче поліз крізь хитросплетіння гілок. По землі йти було неможливо — такі хащі. Треба було дряпатися нагору і лізти по гілках, як мавпа. На деяких гілках були колючки, вони боляче дряпалися, але Грайлик не зважав, вперто продирався вперед. Перелізаючи з гілки на гілку, він ліз усе вище й вище, уважно роззираючись, і раз у раз вигукуючи: "Іване! Сумніване! Де ти?"

Лізти ставало дедалі важче. Грайлик уже втомився, вибився з сил. А на Сумнівана й натяку не було. Суцільне зелене мереживо з усіх боків.

"Це я так застряну і не виберуся звідси. І мене з’їдять які-небудь терміти абощо", — Грайлик згадав передачу по телевізору про джунглі.

Грайлика охопив відчай.

І враз він завмер. Бо несподівано крізь віти побачив жіноче обличчя. Дуже схоже на обличчя Заги Маго, але доросле. Такі ж самі короткі закручені догори, як баранячі ріжки, коси, такий же гострий скривлений рухливий ніс і веселі карі очі. Мабуть, ЇЇ мама.

— Ой! — від несподіванки прохопився Грайлик.

— Молодець! Зараз ти зустрінеш… — і, не договоривши, вона зникла. Грайлик не встиг, крім отого "ой!", і вимовити нічого. Але настрій його одразу покращав. "Зараз зустріну!" — і він подряпався далі.

Минула хвилина, друга, третя…

Перше, що побачив Грайлик, — це були очі, великі чорні очі, які дивилися на нього крізь лістя. Але то не були очі Сумнівана. Сумніван був сіроокий. На гілці сидів, тримаючись рукою за вухо, якийсь незнайомий худенький чорнявий хлопчик.

— Ти хто? — спитав Грайлик.

— А ти?

— Я Грайлик.

— А я — Недо.

— Ти гетько?

— Ні.

— Майстренчук?

— Теж ні. Тобто я з роду майстренчуків, але…

— Що?

Хлопчик одвів очі:

— Ледар я. Все недоробляв, не доводив до кінця, кидав на півдорозі. І мене виключили з майстренчуків.

— А чого ти за вухо тримаєшся?

— Та… Звичка вже така. Мене гетьки не ув’язнили. Залишили для розваги. Весь час підкрадалися і зненацька смикали за вухо. Бач, це, праве, вухо у мене навіть більше за ліве.

— Бідний ти, бідний, — поспівчував йому Грайлик. — Ти тут ховаєшся від гетьків?

— Ховаюся. Але вони все одно мене знайдуть. Вони такі… От якби у те здоровенницьке дупло залізти, може, не помітили б. Але я вже пробував, ніяк не виходить. Не можу дотягтися.

— Давай я тобі допоможу. Підсаджу на цю гілку, а потім ти мені руку подаси, я влізу і підсаджу тебе на ту, вищу, біля дупла.

— О! Це ідея. Я й не подумав.

Грайлик допоміг хлопчику залізти у дупло і вже тоді спитав:

— А ти мого товариша не бачив? Я його шукаю. Рудуватий такий і брови набурмосені.

— Не бачив, — винувато сказав Недо. — На жаль! Нікого не бачив. А втім, тут така гущина — за два метри вже нічого не видно. А гілки весь час шарудять, — може, він там і лазить.

— А що ж ти їстимеш? Ти ж, мабуть, голодний?

— Тут білки у дуплах живуть. Горіхів, грибів сушених повно. Не бійся.

— Ну тоді бувай здоровий! Мушу продовжили пошуки свого Сумнівана.

— Щасти тобі! — Недо помахав Грайлику з дупла, і Грайлик поліз далі.

РОЗДІЛ VII

Моргалочка. Примирення

Довго він ліз, не бачачи нічого, крім листя, гілок і колючок.

Аж от далеко внизу серед зелені майнула раптом руда голова.

— Сумніван! — радісно вигукнув Грайлик.

Голова повернула догори обличчя.

То був не Сумніван. То була незнайома дівчинка, яка, дивлячись на Грайлика, часто-часто моргала очима.

— Ти хто? — гукнув згори Грайлик.

— А ти? — спитала дівчинка. Видно, у Раптомандії не заведено було зразу відповідати.

— Я Грайлик.

— А я Моргалочка.

— Ти диви! Майже як наша Галочка. Ти з гетьків?

— Не зовсім. Тато гетько, а мама з майстренчуків. Коли маму заарештували, я втекла сюди.

— А чого ти там унизу? Там же сиро, мокро й холодно.

— А я впала, а потім заплуталась у ліанах і не можу виплутатися. Не знаю, що й робити.

— Зараз я спущуся й допоможу тобі.

— Не спускайся, не спускайся, бо тут такі нетрі, такі колючки, що й ти заплутаєшся і не виберешся.

— То що ти думаєш — я тебе залишу тут пропадати? Ні. Так у нас не роблять.

— Де це — у вас?

— У Дитиндії. Є така країна.

— Я знаю, чула. Але все одно — не ризикуй. Бо я собі потім не прощу.

— Уже спускаюся, — рішуче сказав Грайлик.

Чим нижче спускався Грайлик, тим зарості ставали все густішими й густішими. Підлісок весь складався з непролазних колючих чагарів, переплетених виткими ліанами. У Грайлика вже були геть подряпані руки й ноги, але він на це не зважав. Нижня гілка дерева була високо над землею, і Грайлик подумав, що залізти по товстому стовбуру назад на неї він, мабуть, не зможе, але відступати було пізно. І Грайлик стрибнув. У самісінькі колючки. Мимоволі зойкнув від болю, але одразу ж через силу усміхнувся дівчинці:

— Нормально!

Моргалочка співчутливо-винувато сказала:

— Ну нащо було треба?.. Тепер через мене й ти заплутаєшся.

— Нічого! Не заплутаюсь. Ти тільки не смикайся. Я буду похитеньку. — І Грайлик почав обережненько вивільняти Моргалочку.

Це була справа важка і копітка. Бо в Грайлика, крім маленького складаного ножика, нічого не було. І деякі ліани доводилося перерізати довго.

Але Грайлик був наполегливий, і справа потроху посувалася.

— От тобі морока! — часто-часто моргаючи, ніяково говорила дівчинка. — Ти вже на мене не гнівайся. Ти вже мені пробач.

— А де твій тато? — спитав Грайлик.

— Ану його! Не зміг маму відстояти, захистити. Не хочу про нього й балакати.

"Яке то щастя, коли в тебе гарний тато. Коли можна тільки пишатися ним", — подумав Грайлик, згадуючи свого Усміхайла Петровича. І так йому стало жалко цю руденьку дівчинку! Може, вона тому й моргає весь час, що в неї такий тато безсовісний.

— Стривай, стривай, я вже скоро, — примовляв Грайлик, вивільняючи її.— Слухай, а у вас в Раптомандії, крім тебе і Недо, є ще діти?

— Аякже! — сказала Моргалочка. — Тільки їх усіх гетьки загнали за колючий дріт — у Табір Військового Виховання. І гетьківських, і майстренчуківських.

— А де той табір?

— На Горі Дідівщина.

— Ну все. Вилазь.

— От спасибі тобі, Грайлику. І де ти такий узявся, меткий і проворний.

— А що ж ви далі з Недо робитимете? Невже все життя отак у хащах ховатиметесь, білоччиними запасами харчуватиметесь? Та бачу, ти й з ним не дуже контактуєш. Він там у дуплі, ти тут на землі.

— Так уже склалося, — зітхнула Моргалочка. — Він з майстренчуків, я з гетьків.

— Так його ж з майстренчуків вигнали, а ти з гетьків утекла. Ану полізли, я вас помирю. Не можу я вас так залишити. Удвох вам легше буде.

Моргалочка спершу почала відмовлятися, але потім погодилася. Дівчатка миролюбніші за хлопців.

На те дерево, з якого Грайлик стрибнув, видряпатися вони не змогли. Почали шукати іншого. Біля самісінької землі була така гущина, що продиратися крізь неї було надзвичайно важко. Поодинці вони цього просто не змогли б зробити. А так Грайлик розсував, відхиляв віти, даючи пролізти Моргалочці, а тоді вона робила те ж саме, допомагаючи йому. Та все одно кілька метрів до дерева, по якому можна було залізти нагору, вони долали майже півгодини. Та от вони вже біля нього і дряпаються до дупла, де ховається Недо.

Почувши шурхіт листя і тріск гілочок, Недо вистромився з дупла — скуйовджений і переляканий. Та, побачивши Грайлика й Моргалочку, полегшено зітхнув і радісно усміхнувся:

— Ху! А я вже думав, що гетьки по мою душу.

— Та ні. Це ми, — сказав Грайлик. — От привів тобі Моргалочку, щоб вам було веселіше. Ану помиріться зараз же!

— А… а ми й не сварилися, — буркнув Недо, червоніючи й опускаючи очі.

— Все одно. Беріться мізинчиками й кажіть: "В мирі, в мирі назавжди. Хто посвариться — свиня!" У нас так роблять.

Довелося їм підкоритися. Причому, як помітив Грайлик, зробили це вони з явним задоволенням.

Грайлик міг вирушати далі на пошуки Сумнівана.

І враз…

— Стривайте! — сказав Грайлик. — Це ж дупло? Дупло! Значить, я можу зв’язатися із Знаєм Умійовичем?

— Що? — Недо і Моргалочка здивовано перезирнулися.

— О! Та ви, мабуть, нічого не знаєте, — догадався Грайлик і, підвищивши голос, вигукнув: — Алло! Алло! Знай Умійович! Ви чуєте мене?

— Аякже! Прекрасно чую. Слухаю уважно, — почувся з глибини дупла знайомий голос Добрині.

Недо й Моргалочка аж роти пороззявляли від несподіванки.

РОЗДІЛ VIII

Розмова з Добринею.

"Здається, таки придумав!"

— Знаю Умійовичу! Допоможіть, будь ласка! — попросив Грайлик. — У вас же чаривізор. Може, ви знаєте, куди подівся мій товариш Іван-Сумніван? Руденький такий, брови набурмосені.

— Знаю. Але де він зараз, не можу сказати. Бачив його тільки тоді, як з’явилися перед палацом. А коли ти провалився, вся увага була зосереджена на тобі. І куди він у цей час зник, не знаю. Але там, де є рослинність, на землі й під землею, бо саме рослини дають інформацію для чаривізорів, його немає. Може, він у пустельних районах країни або в горах.

— А чи не потрапив він до Табору Військового Виховання на гору Дідівщина?

— Можливо.

— Що ж робити? Гетьки ж не дозволять мені шукати у пустельних районах і на горі Дідівщина. Вони ж мене одразу побачать і схоплять. І, по-моєму, вони знають, де Сумніван. Придумайте щось! Треба повалити владу гетьків. Ви ж такий розумний! Все знаєте, все вмієте.

— Повалити владу гетьків може або якийсь казковий велетень, богатир, Котигорошко, або — голод. Ти ж не богатир, не велетень?

— Не богатир, — чесно признався Грайлик.

— Ну тоді лишається тільки одне — голод. Тільки голод може примусити їх щось робити, працювати, щоб добути собі їжу. І потроху вони почнуть втрачати свої гетьківські риси і набувати рис майстренчуківських. І стануть майстренчуками. І самі звільнять нас. Зараз гетьки проїдають ті запаси, які заготували ще ми на випадок неврожаю, стихійного лиха тощо. Тих запасів ше вистачить місяців на два. Але коли запаси кінчатимуться, гетьки перш за все припинять годувати нас, ув’язнених. І навряд чи ми тоді дочекаємося звільнення. Отже вихід один — щоб усі запаси якось зникли в одну мить, одразу. Як це зробити, я ще не знаю. Хоч я й Знай Умійович.

— А де склад харчів? — спитав Грайлик.

— Склад харчових запасів у Голубій Печері, що біля підніжжя гори Дідівщина.

— А що як завалити вхід у печеру? — сказав Грайлик.

— Ідея хороша. Там якраз і скеля нависає величезна. Якщо її зрушити… Але хто це зробить? Знову-таки треба велетня, богатиря, Котигорошка абощо.

— Слухайте, а якщо гуртом?.. Ми у себе в Дитиндії гуртом навіть важезну каруселю піднімали, коли під неї Миня заліз і застряв.

— А де ж ти той гурт візьмеш? Вас, я бачу, тільки троє.

— А на горі Дідівщина Табір Військового Виховання… Якщо загітувати…

На якусь мить Добриня примовк. Видно, задумався.

— А ти хлопець недурний, — сказав нарешті.— Здається, таки придумав. Правда, у табір пробратися нелегко. Але можна. На варті там стоїть брат самого диктатора Гетька Першого Дурепи — Балабайко. Здоровань такий, яких світ не бачив, найдужчий у Раптомандії. Але страшенно любить поговорити.

— О! — вигукнув Грайлик. — То на цьому можна зіграти! Хтось відверне його увагу, а хтось… Ми вже так робили колись.

— Вірно, — мовив Добриня. — Якщо хтось із вас відверне його увагу бесідою, двоє інших можуть прослизнути у табір. А вже там все залежатиме від вашої спритності і кмітливості. Скелю можна зрушити за допомогою системи важелів. Знаєш, що таке важіль?

— Знаю, — сказав Грайлик. — Коротким кінцем палиці підважити, на довгий натиснути.

— От-от. Як важелі можна використати стовпи від колючого дроту. Недо й Моргалочка знають дорогу до гори. Щасти вам!

— Спасибі.

РОЗДІЛ IX

Інколи буває навіть корисно,

як хтось щось недоробить.

Недарма країна зветься Раптомандія

— Перш за все треба індіанізуватися, — сказала Моргалочка, глянувши на Недо. — Правда?

— Правда, — погодився Недо.

— А… що це таке? — не зрозумів Грайлик.

— Зробитися схожими на індіанців. Пофарбуватися, прикраситися, відповідно вбратися.

— Для чого?

— Головне — щоб тебе не впізнали, як побачать, та й нас теж. Бо ми ж ховаємося…

— Як упіймають, скажемо, що втекли з Табору Військового Виховання, граючись в індіанців. У нас в країні часто граються в індіанців — і не лише гетьки, а й майстренчуки.

— Що ж, це розумно, — сказав Грайлик. — Давайте.

Він і не думав, що Моргалочка виявиться такою спритною у цій справі. Вона почала зривати з дерев якісь квіти й листя, розтирати у руках і соком фарбувати щоки спершу собі, а тоді хлопцям. І незабаром їх уже важко було впізнати. Обличчя темні, у химерних візерунках, лише зуби й очі виблискують, як у папуасів. Наостанок прикрасили голови пухнастими листяними шапками і зробилися зовсім невпізнанними.

— А тепер — впереді—скомандувала Моргалочка, і вони полізли по гілках.

Звичайно, велику роль відіграло те, що Недо й Моргалочка були місцеві і добре знали ці хащі. 1 незабаром всі троє вже вилазили з Ботанічного Саду. Вилазили обережно, озираючись на всі боки. Обережність була доречною, бо ще здаля вони побачили здоровенного гетька, що, вистромивши голову з-над куща, з роззявленим ротом лупав очима навкруги і нашорошував вуха. Та дітей він так і не побачив. Вчасно помітивши його, вони поповзом обминули небезпеку.

По дорозі до гори Дідівщина вони ще кілька разів зустрічали гетьківські патрулі. Втративши сліди Грайлика, видно, вони шукали його по всій країні.

"А де ж все-таки Сумніван? — раз у раз думав Грайлик. — Невже вони схопили його і він десь лежить зв’язаний, з поламаною ногою? А може, все-таки він у таборі? Я ж мушу його врятувати! Без мене він же загине!"

Їм пощастило обминути всі патрулі і благополучно дістатися до гори Дідівщина.

І от вони вже дряпаються по скелястих схилах гори.

— Онде вхід у Голубу Печеру! — стиха промовив Недо, показуючи.

Вхід у печеру був закритий великими залізними ворітьми, з безліччю хитрющих замків. Над ворітьми високо вгорі нависала величезна скеля. А за скелею виднілися стовпи із залізним дротом. То був Табір Військового Виховання…

…Брат диктатора Балабайко був такий здоровенний, що, здавалося, підпирав головою небо. Одяг на нього був малий — здоровенницькі

волосаті руки вистромлювалися з рукавів, а штани були закороткі, і голі, знову ж таки волосаті ноги виблискували на сонці.

Прихилившися спиною до воріт, Балабайко солодко спав. Щоб увійти до табору, треба було його розбудити. А тоді вже відвертати увагу, як було задумано. Але чи варто будити? Може, скористатися тим, що він спить?

— А давайте пошукаємо в огорожі місце, де б можна було пролізти, — запропонував Грайлик. — По-моєму, в будь-якій огорожі можна знайти таке місце. Не знаю, як у вас, а у нас можна.

— Я навіть знаю, де воно, — сказав Недо. — Ходімте.

І вони полізли вздовж огорожі.

— Отут! — зупинився Недо.

Справді, в цьому місці ряди колючого дроту були рідкими і можна було пролізти.

— Це я робив, — зітхнув Недо. — Колись це мав бути загін для диких гірських кіз, яких думали приручати. А вже гетьки зробили тут Табір Військового Виховання.

"Виходить, інколи буває й корисно, як хтось щось недоробить", — подумав Грайлик, пролізаючи на животі через огорожу.

На просторому кам’янистому плацу марширували діти.

— Ать-два! Ать-два! — хором вигукували вони, карбуючи крок. Ніяких командирів не було видно.

"Самообслуговування", — подумав Грайлик, вдивляючись у колони і сподіваючись побачити Сумнівана. Але Сумнівана не було.

— Стривайте, — сказала Моргалочка. — Я їх зараз покличу, розкажу про Грайлика, познайомлю, а вже тоді…

Вона підбігла до крокуючої колони і вигукнула:

— Стій! Приставити ногу! Вільно!

Колона зупинилася, і враз діти з’юрмилися і оточили Моргалочку.

Грайлик не чув, що вона їм говорила, але вони враз почали обертатися і з цікавістю поглядати на нього.

Потім кинулися й оточили його.

— Здрастуйте! Будьмо знайомі! Мене звуть Грайлик! — якомога привітніше усміхнувся він.

У відповідь вибухнув такий галас, що Грайлик мимохідь втягнув голову в плечі,— кожен назвав своє ім’я.

— Говори! — сказала Моргалочка, що проштовхалася вже до нього. — Я їх попередила, що ти хочеш сказати їм щось дуже важливе.

Грайлик обвів їх поглядом. Це були звичайні діти — бистроокі, замурзані й цікаві. І він сказав:

— Ви ж не хочете марширувати, правда? І військове виховання вам — до гудзика. Це ж нецікаво. А вам хочеться, щоб було цікаво й весело… Я ж знаю. Бо в нас у Дитиндії всі такі ж, як ви.

Щойно вони дивилися на нього круглими очима і враз заморгали всі, як Моргалочка. Розгубилися.

— Ну хіба я неправду кажу? Правду. І невже вам байдуже, що ті, хто все життя вас годував і одягав, сидять у тюрмі? Не вірю. Навіть якщо половина з вас гетьки. Я думаю…

Але що він думав, почути їм не довелося.

Несподівано здоровенницька рука вхопила Грайлика за комір і підняла над землею.

— От ти де?! — наче грім з неба, почувся голос Балабайка. — Тебе по всій країні шукають, а ти перемазався і виступаєш. Ану ходімо!

Тримаючи Грайлика за комір, як цуценя за карк, Балабайко поніс його до воріт.

Зачиняючи ворота, гримнув у табір:

— Стройову підготовку по-чи-най!

І клацнув замком…

"Все пропало! І як ми не помітили, що він прокинувся й підійшов?.. Це я винен. Було б одвести їх за барак, подалі від воріт", — та було вже пізно.

Недарма все-таки ця країна звалася Раптомандія.

РОЗДІЛ X

У палаці диктатора

Диктатор Раптомандії Гетько Перший Дурепа лежав на тахті, задравши ноги, і дивився у стелю. Настрій у нього був поганющий. Щойно він мав розмову з колишнім президентом Добринею. Він пропонував йому відносну свободу і полегшення долі — тобто життя на свіжому повітрі у резервації, за колючим дротом, а не в темному задушливому підземеллі. За це Добриня і його майстренчуки повинні були відновити роботу на плантаціях і в майстернях. Бо хоч був Гетько Перший і Дурепа, але розумів, що мине час, запаси їжі закінчаться і їсти буде нічого. А їсти гетьки любили дуже. Прямо скажемо— були ненажери. їли сім разів на день, через кожні дві години. І якщо їх вчасно не погодувати, вони просто скаженіли.

Але колишній президент Добриня від пропозиції диктатора Дурепи категорично відмовився. Сказав — поки не буде відновлено демократію, ніхто з них і пальцем не поворухне.

Що тепер робити, диктатор Дурепа не знав. Як усі диктатори, він мав на меті лише одне — захопити владу. А що буде далі — не думав.

Тому й лежав, задравши ноги, і дивився у стелю.

І тут його брат Балабайко притарабунив Грайлика.

Гепнувшись навколішки перед тахтою і здійнявши догори руки, він улесливо вигукнув:

— О, великий і мудрий, могутній і незрівнянний, батько і вчитель усіх народів, вершитель і повелитель! Я упіймав втікача і привів його до тебе! Ось він!

Балабайко був старшим братом і добре пам’ятав, як великий і мудрий совався без штанів по підлозі, смоктав свою ногу і пускав з носа бульки, але такий уже закон диктатури — навіть рідний брат мусить звертатися до повелителя, як усі підлеглі.

В очах диктатора спалахнули злі вогники:

— Ага-а! Попався-таки! Тікати здумав, трясця твоїй матері! Старших не поважаєш. От я тобі зараз влаштую несподіванку!

— Правильно-правильно! — підхопив Балабайко. — Ховатися здумав! Га? Розмалював собі мордячку, накрив голову листям і думав, що я його не впізнаю! Га? Але я — не такий! Я… Ви ж мене знаєте, Ваша Моць, я ж іще і в дитинстві який був. Га? Пам’ятаєте, як ми з вами у піжмурки грали і ви у старій криниці сховалися, а я вас усе одно знайшов і витягнув, і добре, що встиг, бо вас уже по шию у багнюку затягло, ще трохи — й бульки пускали б… Га? А ще пам’ятаєте, як ви штаньми за сучок на груші зачепилися, а я…

Поки Балабайко теревенив, Грайлик думав з досадою: "Ех! Як не пощастило! І чого він прокинувся так рано. Ще трохи, і я б їх умовив. Я ж бачив, які в них були очі… А так — все пропало, І тепер мене диктатор Дурепа замкне у таку буцегарню, що я й не виберуся. І Сумніван загине в своєю поламаною ногою. Зага Маго ж говорила, що може загинути, як я його не врятую. Ех!..

— Їсти хочеться! — несподівано перебив його роздуми та Балабайкові теревені диктатор.

— Правильно! — підхопив Балабайко, клацнувши зубами й прицмокнувши.

— Я послав Тікала-Ховала й Шукала-Доганяла. Зараз принесуть. Підвечеряємо. А то на голодний шлунок і несподіванки робити не хочеться.

— Правильно! — знову підхопив Балабайко. — Хай живе ваша мудрість, о, великий батьку і вчителю!.. Ви завжди були… Я пам’ятаю, як у дитинстві…

Але що сталося у дитинстві, Грайлик так і не дізнався, бо в цей час щось зашуміло, затупотіло, завищало, і до палацу з галасом вбігли захекані перелякані Тікало-Ховало й Шукало-Доганяло.

Кілька секунд вони тільки несамовито лупали очима, роззявивши роти й висолопивши язики, не в змозі вимовити ні слова.

— Що?! Що таке? — вигукнув диктатор.

— О! О! — тільки й видихнув Тікало-Ховало.

— А! А! — тільки й видихнув Шукало-Доганяло.

— Та чого ви окаєте, акаєте? Кажіть швидше! — гримнув диктатор. — Що сталося?!

— Ка-та-стро-фа! — одночасно вигукнули обидва.

— Яка?

— Страшна. Табір Військового Виховання збунтувався, діти повисмикували стовпи від колючого дроту, підважили скелю, що над Голубою Печерою, вона впала і завалила вхід до харчового складу.

— Що?!

— Катастрофа! Катастрофа! — скрушно хитаючи головами, повторювали Тікало-Ховало й Шукало-Доганяло. — Що ж ми тепер їстимемо? Як же ми житимемо? Катастрофа! Катастрофа!

— Це він! — вигукнув Балабайко, вказуючи на Грайлика. — Це він їх підбурив! Я бачив! Я чув!

— Ах ти ж негіднику! — закричав диктатор. — В підземелля його! В підземелля!

І не встиг Грайлик отямитися, як Балабайко схопив його, підніс до дверей… Мармурові плити розчахнулися, і Грайлик полетів униз…

РОЗДІЛ XI

Знову підземелля.

І знову Добриня.

Але вихід треба шукати самому

Та, незважаючи на ув’язнення, настрій у Грайлика був піднесений. Завалили-таки вхід у печеру таборяни. Молодці! Видно, Моргалочка й Недо після того, як його схопив Балабайко, провели серед дітей роботу, розтлумачили що й до чого, і діти зрозуміли. По очах було видно, що вони незадоволені своєю долею і готові повстати. Навіть проти рідних батьків… Батьків!.. "А де ж їхні матері?" — здивовано подумав Грайлик. Справді, поки що він не бачив у Раптомандії жодної дорослої жінки. Де вони?

— Молодець, Грайлику! — почув він раптом у темряві голос Добрині. — Все йде так, як треба. Діти побігли визволяти матерів.

— А де їхні матері? — вигукнув Грайлик, бо щойно ж думав про це.

— Всіх жінок Раптомандії гетьки замкнули у Кришталевій Оранжереї Ботанічного Саду, бо навіть гетьківські дружини були проти військового перевороту і диктатури. Тепер треба почекати. Тепер головне — терпіння.

— Я розумію. Але… Де ж мій Сумніван? — з тривогою спитав Грайлик.

— На жаль, не знаю. Треба шукати.

— Та хто ж його шукатиме, як я тут?

— Значить, треба тобі звідси вибиратися.

— Але як?!

— Доведеться докласти зусиль. І немалих.

— Сил я не пошкодую. Що треба робити?

— Помацай по стінах. Десь там є ніша, фрамуга, а в ній лопата і кайло. Треба у фрамузі копати хід, який виведе у підземну галерею, а з тієї галереї можна перейти до печери, а вже з печери, добре попрацювавши, можна вийти і на світ Божий.

— А звідки ви все це знаєте?

Добриня засміявся:

— А хто ж то все поробив, як не ми, майстренчуки? І підземелля, і все інше. Гетьки зроду-віку ні за яку роботу не бралися.

— А для чого ви все це поробили?

— Думали гетьків перевиховати. Влаштовували їм такі атракціони, сподівалися, що, провалившись у підземелля, вони виявлять кмітливість і наполегливість. Докладуть зусиль, щоб врятуватися, вибратися. Але жоден з них по цьому шляху не пішов. Скиглили, плакали, просилися, аж

поки їх не випускали. Ти будеш перший, хто своїми силами вибереться звідси.

— То й ті підземні каземати, в яких ви сидите, теж самі поробили?

— Аякже. Правда, не для того, щоб у них людей тримати, а для зберігання різних речей і знову ж таки харчових продуктів.

— То невже ж, будучи такими майстрами, ви не можете звідти вибратися. От не вірю я!

Добриня не відповів.

Грайлик ще кілька разів звертався до нього, але колишній президент Раптомандії більше не обізвався.

"Може, образився?" — подумав Грайлик. І пошкодував, що сказав. Але слово, як то кажуть, не горобець, вилетить — не впіймаєш.

Грайлик почав мацати сирі, холодні земля іі стіни підземелля. Через кілька хвилин намацавтаки нішу, А в ній лопату і кайло. Кайло поки що відклав, узяв лопату і почав копати.

Хто не копав у цілковитій темряві, навпомацки, той не знає, яка це важка й морочлива робота. І скільки викопав, не знаєш, і куди кидаєш, не бачиш.

Та Грайлик хлопець з характером, не звик відступати. Копає й копає, копає й копає. Аж піт очі заливає.

Шкребонула лопата об щось тверде. Раз, удруге, втретє… Камінь. Недарма, значить, і кайло покладене. А де ж воно? Тю!.. Закидав його землею Грайлик зопалу. Шукай тепер навпомацки, розгрібай землю.

Ледве намацав. Узявся довбати камінь. Хто не довбав кайлом камінь у темряві, той не знає, що це за мука.

Іскри летять, а чи відкололося що — хтозна. Не видно. Раз у раз мацати треба.

І якби ж Грайлик хоч дорослим був, а то все-таки хлопчик малий. Намахався кайлом так, що рук не підняти, спина колом — хоч плач.

Сів Грайлик на сиру землю, тільки хекає. Може, він не в той бік копає? Щось дуже довго не пробивається кам’яна стіна.

І раптом…

Позад Грайлика щось засвітилося.

Обернувся він.

Стоїть бабуся із свічкою у руці.

Придивився Грайлик.

Ой! Та це ж, видно, бабуся Заги Маго. Точнісінько такі коротенькі коси ріжками догори закручені, тільки білі-білі, сиві, такий же гострий

носик, такі ж карі очі.

— Все правильно! — усміхнулася бабуся Грайлику, дмухнула на свічку, свічка погасла, І бабусю поглинула темрява.

Грайлик схопив кайло, з новими силами почав бити в стіну. І от раптом посипалося, загуркотіло каміння, і Грайлик відчув під руками

порожнечу. Ступив у пролам і побачив десь далеко попереду проблиск світла.

Спотикаючись, Грайлик пошкандибав підземною галереєю. І незабаром уже був у величезній печері.

Високо вгорі він побачив шматочок неба і срібний місяць, що зазирав у печеру і осявав її блідим примарним світлом. Але після довгої безпроглядної темряви це світло здалося йому яскравим і радісним. Ніколи Грайлик, здається, так не радів небу, зіркам і місяцю.

І тут раптом він почув стогін…

РОЗДІЛ XII

Грайлик працює на татову дисертацію

У кутку печери хтось лежав.

— Ой, нога, нога! — простогнав цей хтось.

І Грайлик упізнав голос.

— Іване? Ти? — кинувся він до нього.

— Ой! Звідки ти? — вигукнув Сумніван.

— Що з тобою? — не відповідаючи, спитав Грайлик.

— Ногу… зламав, здається… Болить страшенно! Поворухнути не можу.

— Як це сталося?

— Я тікав від них, тікав, побачив вхід у цю печеру, кинувся сюди і впав униз. Ти ж бачиш, біля входу зразу провалля. А ти як тут узявся?

Грайлик розказав про свої пригоди.

— Як же ми тепер виберемося звідси? — простогнав Сумніван. — Я, видно, тут уже й пропаду.

— Не пропадеш! — твердо сказав Грайлик. — Я тебе витягну. От побачиш!

— Так не буває! — безнадійно похитав головою Сумніван.

— Буває! — вперто сказав Грайлик. — От бачиш, у мене кайло. То не кайло, а… будь здоров. Б’є, як скажене. Я відбиватиму від стін шматки і складатиму отут, біля тебе. І підтягатиму тебе все вище й виіце. Аж поки не витягну з печери.

І Грайлик, не роздумуючи, взявся до роботи.

Та казати завжди легше, ніж робити.

І тяжка ж то була справа — насипати таку гору, щоб дістатися аж до виходу з печери.

Грайлик вибивався з сил, руки німіли, піт заливав очі, а справа, здавалося, стояла на місці. Та то тільки здавалося. Гора каміння поволі росла. Але й сил у Грайлика ставало дедалі менше.

"Може, Знай Умійович щось порадить", — подумав Грайлик. Проте, скільки не кликав Добриню Грайлик, той не відповідав. Мабуть, не було у Добрині зв’язку з цією печерою. Тому й Сумнівана не бачив і не знав, що він тут. Як потім дізнався Грайлик, то була так звана Мертва печера, де

не було нічого живого. А чарифон і чаривізор, як ви пам’ятаєте, діяли тільки там, де був хоч корінчик якоїсь рослини, хоч одна жива її клітина.

Допомоги й поради чекати було годі.

Сумніван такий розгублений і нещасний, так йому болить нога, що у порадники, а тим паче помічники аж ніяк не годився.

Покладатися можна тільки на самого себе.

А втім — чому тільки на себе?

А — пам’ять?

Навіть у цілковитій самотності людина ніколи не буває цілком самотня. Бо пам’ять зберігає образи й голоси людей, з якими ти спілкувався, їхній розум, їхній досвід, їхні поради, слова і вчинки.

І пам’ять заговорила з Грайликом голосом його тата Усміхайла Петровича. Грайлик згадав те, що тато колись говорив:

— Ніколи не впадай у відчай, синку. Як би не було тобі погано, у яке б, здавалося, безвихідне становище ти не потрапив, — вихід завжди можна знайти. Добре подумати, докласти сил — і вихід завжди знайдеться. Людина сама не підозрює, якими можливостями наділила її природа. Треба тільки не втрачати віри й почуття гумору.

Саме на цю тему й писав зараз докторську дисертацію Усміхайло Петрович — про невичерпні безмежні можливості людини, фізичні й розумові.

І, згадавши ці татові слова, знесилений вкрай хлопчик знаходив у собі сили і знову брався до роботи.

Місяць уже давно сховався, рушив далі, і тільки зірки мерехтіли на чорному оксамиті неба. Була ніч. Грайлик лише трохи подрімав, прихилившись до кам’яної стіни. І знову взявся за кайло…

А коли зірки на небі погасли і зійшло сонце, воно побачило, як витягає Грайлик з печери нещасного Сумнівана.

Сумніван закліпав очима, заплакав і прошепотів:

— Так не буває!

А тоді глянув на Грайлика і усміхнувся крізь сльози.

Чи не вперше у житті бачив Грайлик, як усміхається Сумніван.

РОЗДІЛ XIII

"Нема питань!" — каже Бодя.

І раптом…

Разом із Сумніваном, здається, і сонце на все небо усміхнулося — так весело заграли-застрибали сонячні зайчики навкруги. І почувся сміх — дзвнікий, веселий сміх, наче сміялася вся Раптомандія. І несподівано біля Грайлика й Сумнівана гепнувся на землю великий оберемок уламків колючого дроту.

Глянули Грайлик і Сумніван, а нагорі—Табір Військового Виховання. І звідти той сміх веселий лунає. Розбирають діти огорожу з колючого дроту і радіють-сміються, аж гора Дідівщина ходором ходить.

Хотів Грайлик крикнути, щоб кидалися обережніше, а то іще в них попадуть, але не встиг. Вийшов з-за гори раптом велетень, бородатий, усміхнений, в окулярах.

— Ну як ви тут? — нахилився до Грайлика й Сумнівана. І по голосу одразу впізнав Грайлик Зная Умійовича Добриню.

— Та нічого, — втомлено проказав Грайлик. — От тільки Іван мій Сумніван ногу, здається, зламав. А ви вже на волі?

— Таж бачиш! — усміхнувся Добриня. — А нога — то не біда. От зараз гукнемо Бодю, і все буде в порядку.

— А хто такий Бодя?

— Наш майстренчук-костоправчук. Кістки вправляє, рани заживляє, здоров’я поправляє. Агов, Бодю!.. І поки Бодя з-за гори біжить, розкажу, що ж тут у нас сталося. Отож як завалила наша дітлашня скелею Голубу Печеру, кинулася до Кришталевої Оранжереї матерів визволяти. А вже з матерями разом — до палацу диктатора Гетька Першого Дурепи. Побачив диктатор, що непереливки, — втік.

А інші гетьки… Вони, чесно кажучи, давно і за жінками, і за дітьми скучили, але сказати боялися — диктатура! Зраділи, що жінки й діти нарешті на волі. А їсти ж хочеться. І жінки голодні, і діти. Кинулися гетьки нас визволяти. Щоб ми їх виручали. А ми — дзуськи! Страйк!.. Довелося гетькам ту скелю від входу до Голубої Печери, де харчі, самим одкидати. А почали працювати, чого ніколи в житті не робили, — і зовсім іншими стали. Вже й не гетьки.

— Так не буває,— пробурмотів Сумніван.

— У житті й справді не буває, щоб так швидко перевиховувалися, — усміхнувся Добриня. — Але у казках, свої закони.

Тільки сказав, аж тут Бодя з-за гори біжить, хекає. Підбіг.

— Що тут у вас таке?

— Та от ногу хлопцеві треба полагодити, — каже Добриня.

— Нема питань! — каже Бодя. — Нога — не голова. Ногу вправити — тьху!

Схилився до Сумнівана, обережненько ногу обмацав, потім раптом — р-раз! — Сумніван і оком зморгнути не встиг, як уже й все. Помастив Бодя Сумніванову ногу ще якимось мастилом чарівним запахущим, Сумніван аж засяяв радісно:

— Ой! Дякую! Не болить аніскїлечки!

— У нас кажуть: дякую, аж підскакую, — усміхнувся Добриня. — Ану давай — спробуй.

Підвівся Сумніван, став на ноги, підскочив трошки, потім вище, потім ще вище…

— О! Це вже по-нашому: справді, дякую, підскакую!.. А тепер — і вам, хлопці, спасибі від усієї Раптомандії! Дякуємо красненько. Без вас довго б ще нам у підземеллях у неволі мучитися… та й взагалі — хтозна, як би все повернулося.

— Та ну! — махнув Грайлик рукою.

— А я ж при чому? — почервонів Сумніван.

— Тебе б не було, і Грайлик, може, не був би таким настирливим. Відповідальність за тебе відчував… Ну гаразд, хлопці, намучилися ви у

нашій Раптомандії від неприємних несподіванок, час уже вам і якусь приємну зробити. Правда?

Перезирнулися Грайлик і Сумніван. Опустив Сумніван очі, стиха прошепотів:

— Додому хочу…

Та й Грайлик уже так втомився, так втомився, — ні про що інше й думати не міг. Але промовчав — соромно було признаватися.

Знай Умійович Добриня подивився на них розуміюче і подав Боді якийсь знак.

І раптом…

РОЗДІЛ XIV

Три секрети Заги Маго

Це сталося так блискавично, що вони навіть не встигли опам’ятатися. Щойно перед ними стояли Бодя і Добриня, і вмить вони зникли, а натомість з’явилися Женя-Жменя, Галочка, Миня, Юля-Танцюля, Розбишака-Заважака та інші дитинці. І не гора Дідівщина була перед очима, а милий серцю дитячий майданчик з гойдалкою, каруселлю та кораблем "Варяг" — одне слово, рідна Дитиндія.

Причому ніхто навіть не звернув уваги на Грайлика й Сумнівана.

Галочка і Юля-Танцюля стрибали через скакалку. Женя-Жменя гойдався на гойдалці. Миня і Розбишака-Заважака у пісочниці гралися в ножика…

І ніякого тобі Урагана-Хулігана — нічого! Блись — і все.

"Так у казках не робиться, — подумав Грайлик. — Щось бути мусить. Якби Добриня чи Бодя були чарівниками, а то ж ні, здається…"

І тут Грайлик зиркнув на гаражі і згадав Загу Маго.

От звідки починалися чари й дива!

Він уже рвонувся туди, але глянув на Сумнівана і спинився. Не можна! Вона ж сказала — нікому не говорити…

Сумніван дивився на Грайлика, і по його очах було видно, що він не вірить у ті пригоди, які вони щойно пережили.

— Так не буває! — буркнув Сумніван і побіг у під’їзд, додому.

"От і добре!" — зітхнув полегшено Грайлик і побіг до гаражів.

Серце його шалено стукотіло.

Вона була там — дивна дівчинка з веселими карими очима, гострим, трохи скривленим носиком і двома короткими, закрученими догори, як баранячі роги, кісками.

Стояла у проході між гаражами серед металевого брухту за поламаними автомобільними дверцятами і усміхалася.

— Ну як?

— Та нічого… — здвигнув плечима Грайлик. — Все так, як ти казала. Ви чарівниці?

— Хто?

— Ну ти, мама, бабуся?

— Які мама-бабуся? — усміхнулася вона,

— Ну я ж їх бачив.

— То була я.

— Ти?!

— Я. Вранці я дівчинка. Вдень — молодиця, А увечері бабуся. Час має три стадії. Кожне майбутнє стає колись теперішнім, а згодом — і минулим.

— А які ж ті три секрети, про які ти говорила? — згадав раптом Грайлик.

— Невже ти ще не зрозумів?.. Ну тоді я поясню. Перший секрет — треба дуже-дуже бажати і не відступати від свого бажання. Ти хотів урятувати Сумнівана і не відступився. Другий секрет— прагнучи досягти своєї мети, треба докладати всіх сил, на які ти здатен. Ти не пошкодував сил. І третій секрет — без людей, без їхньої допомоги не можна досягти чогось у житті, тому треба, не задумуючись, робити людям добро, і вони завжди віддячать тобі добром. Ти допоміг Моргалочці і Недо, і вони допомогли тобі. Отак!.. Якщо пам’ятатимеш ці три секрети — розгадаєш Загадку Майбутнього.

Вона ще раз усміхнулася і — зникла.

Загадка Майбутнього!

Зага Маго!

Так от вона хто така, ця дивна маленька дівчинка, — чарівниця!

І Грайликові раптом стало весело.

Завжди відчуваєш радість, коли враз щось зрозумієш.

Грайлик вибрався з проходу між гаражами і побіг на дитячий майданчик.

До каруселі.

До отого сидіння, де була космічна ракета.

Він же хотів стати космонавтом.

Його чекали далекі міжпланетні подорожі і захоплюючі космічні таємниці.

ПРИГОДА П'ЯТА

ЧАРОДІЙ БУДЬЛАСКА І ЧАКЛУН НЕТРЕБА

РОЗДІЛ І

Чародій Будьласка

Найбільше в світі не любив Грайлик отакі дні — негожі, дощові, вітряно-холодні. Ні тобі погуляти, ні погратися, ні вийти навіть у двір. Сиди вдома й дивись, як сумно плачуть вікна.

Такі дні дуже любила Нудота Петрівна.

Грайликів тато Усміхайло Петрович завжди говорив, що, коли нудно, значить, прийшла Нудота Петрівна.

Вона виходила з темного кутка і перш за все, підкравшися до телевізора, переключала усі програми на нецікаво-дорослу балаканину про кризовий стан сучасної економіки. Потім сідала на тахту і, позіхаючи, починала марудити. Грайлик тікав від неї в іншу кімнату, до книжкової шафи, потім на кухню, до буфетика, де були цукерки. Але вона знаходила його й там. І найцікавіші книжки втрачали свою магічну принадність, а цукерки ставали несмачними.

Грайлик нарешті не витримав і пішов на сходи.

І це було наче сигналом. Спершу рипнули одні двері, потім інші, потім ще і ще… І незабаром на останньому поверсі біля горища потроху зібралася майже вся Дитиндія, яких повигонила з квартир Нудота Петрівна.

Вони сиділи на сходах біля замкнених горищних дверей і мовчали.

— От погода! — сказала нарешті Галочка.

— Ага… — зітхнув Грайлик.

— У таку погоду тільки спати, накрившись в головою, добре, — сказав Миня.

— Але не будеш же лежати під ковдрою день і ніч, — сказав Женя-Жменя.

— Можна було б у війну пограти, так ніде, — сказав Роман-Отаман.

І знову всі замовкли.

Нудота Петрівна стояла у темному кутку і зловтішно мружила зелені очі.

— Ех, була б у мене чарівна паличка, прогнав би ту противну Нудоту Петрівну. Ну чого вона до нас причепилася?! — вигукнув Грайлик.

— Та де ж узяти чарівну паличку… — зітхнув Чух.

І тут раптом клацнув замок, горищні двері рипнули, прочинилися, і вийшов якийсь незнайомий дядечко. Кругловидий, рум’яний, усміхнений, з лагідно-блискучими очима.

Всі вражено завмерли.

А він обвів їх привітним поглядом і спитав:

— Що? Нудно, панове дитиндівці?.. Дошкуляє Нудота Петрівна?.. Ну, ми її зараз попросимо. Нудото Петрівно! Будь ласка! — дядечко зробив рукою широкий жест, і Нудота Петрівна зникла.

Дитиндівці тільки роти пороззявляли. Одразу стало цікаво.

А дядечко далі усміхається лагідно:

— Ну що для вас ще зробити?

— А… а ви хто такий? — насмілився спитати Грайлик.

— Не бачите, чи що? — ображено закопилив губу дядечко. — Чародій. Чародій Будьласка. Роблю чари на замовлення.

Перезирнулися всі. О! Це ж якраз те, що треба!

— А що ви можете? — вихопився першим Чух. Недарма ж він Чух — Чужекало-Хочукало. Йому завжди більше всіх треба.

Усміхнувся чародій Будьласка поблажливої

— Що можу? Все можу. Все на світі.

Знову перезирнулися дитинці. А тоді застигли на мить — задумалися: що б його такого побажати….

— Щоб погода була гарна — сонячна! — вигукнув Грайлик.

— Нема питань! Уже готово! Будь ласка!

— Як?! — не повірив Грайлик.

— А біжіть подивіться!

Сипонули всі сходами вниз — аж загуркотіло.

Вискочили з під’їзду, дивляться — справді дощу немає, сонце на небі сяє, пташки на вмитих деревах співають-заливаються. Сонячні зайчики від калюж по всій Дитиндії розбігаються — аж очам боляче.

Радісно застрибали-затанцювали по калюжах дитиндівці разом із сонячними зайчиками. Бо ж любо як на сонці після дощу!

А чародій Будьласка вже на ганку стоїть, усміхається.

Кинулися до нього дитиндівці. Обступили.

— Ну давайте, не соромтесь! — підбадьорив їх чародій Будьласка.

— Мені палац здоровенннцький королівський! — вигукнув Чух.

—І мені, і мені королівський палац! — вигукнув Миня.

— Будь ласка! Будь ласка! — усміхнувся чародій. Рукою двічі змахнув.

Розчахнулося на мить небо, погасло сонце.

Гурр-гурр! — прокотився грім серед темряви непроглядної.

А коли знову засвітилося сонце, побачили всі — стоять вони разом з чародієм серед поля квітучого, між двох палаців королівських здоровенницьких. На фасаді одного "Чух" написано, на фасаді другого — "Миня".

Заверещали Чух і Миня від радості, кинулися до своїх палаців, зникли всередині.

Махнув Роман-Отаман досадливо:

— Ех! Чого я перший не побажав?!

Усміхнувся чародій Будьласка:

— А ти бажай, чого там…

— А ви зробите? — недовірливо глянув Роман-Отаман.

— Авжеж!

— Ну… ну тоді мені… військо непереможне. Щоб я ним командував.

— Будь ласка! — сказав чародій. І знову змахнув рукою. І знову розчахнулося небо, погасло сонце. Гурр-гурр! — прокотився грім серед темряви непроглядної.

А коли засвітилося сонце, побачили всі — стоять вони серед поля квітучого. Палаців уже нема. А по полю з гуркотом сунуть танки і бронетранспортери. А над ними вертольоти бойові.

Завис головний вертоліт над Романом-Отаманом, відчинилися дверцята, вилетіла-загойдалася мотузяна драбина, і хтось загукав у мегафош

— Сідайте, пане-товаришу головнокомандуючий! Їдьмо на війну!

Реготнув щасливо Роман-Отаман, схопився за драбину, подерся вгору.

І за мить прогуркотіли у небі вертольоти, а на землі танки й бронетраспортери і зникли.

— Ну, а тепер ви! — звернувся до всіх інших чародій. — Давайте, бажайте, не соромтесь!

Закричали-загорлали всі навперебій, бажання свої вигукуючи.

— Будь ласка!.. Будь ласка!.. Будь ласка!.. — заусміхався чародій і рукою тільки — мах, мах, мах…

Знову розчахнулося небо, погасло сонце і загуркотіло багатократно у темряві.

А коли засяяло знову сонце, на квітучому полі добра всякого було — ні в казці сказати, ні пером описати.

Загаласували радісно всі, кинулися кожний до свого.

Лише Грайлик стояв осторонь розгублений. Позаяк не встиг нічого придумати, вигукнути, йому хотілося, щоб було цікаво й весело. А як його вигукувати — хтозна. Неконкретне бажання.

Чародій серед того щасливого галасу, мабуть, не побачив Грайлика, бо навіть не глянув на нього. Тільки дивився на ту святкову веремію і усміхався задоволено. Звичайно, це приємно — робити комусь радість.

І раптом…

РОЗДІЛ II

Чаклун Нетреба

Ніхто, крім Грайлика, мабуть, і не помітив, як з’явився враз на полі незнайомий захеканий дідок. Сиве волосся на всі боки сторчма, борода у реп’яхах, брови насуплені, очі сердиті. Сам маленький, а чоботи великі. І рукавиці на руках теж великі. Чоботи порепані, а рукавиці брудні. І весь якийсь неохайний. Не те, що чародій Будьласка, на якому все чистеньке і гарне.

Неоковирний дідок, важко сопучи, підбіг майже впритул до Грайлика, глянув на нього пильним поглядом, потім перевів погляд на щасливих дитиндівців, що підскакували біля своїх діючих дитячих автомашин, відеомагнітофонів, чудернацьких ігор та усяких інших омріяних радостей, похмуро буркнув: "Не треба!" — і махнув правицею справа наліво.

1 вмить усе оте багатство зникло, наче дід змахнув його рукою.

— Ой! — розпачливо розляглося по полю.

Дід ще раз махнув рукою, і всі дитиндівці теж зникли. А тоді зник і сам дід.

На полі лишилися тільки Грайлик та чародій Будьласка.

— Ой! — зойкнув Грайлик. — Хто це? Що він наробив?

Чародій досадливо махнув рукою:

— Та!.. Очі б мої його не бачили!.. То чаклун Нетреба. Ну й зловредний тип! Все мені псує, перебаранчає, нічого не дає зробити до ладу. Але на цей раз він запізнився, тим хлопцям я все-таки встиг зробити.

— А де інші мої друзі? — стурбовано вигукнув Грайлик.

— То ж то й воно! Запроторив їх дід Нетреба до Куматенеги.

— А що таке Куматенега?

— Невже не чув? Невже не чув виразу "Куди Макар телят не ганяв". Отож воно і є, скорочено, — Ку-ма-те-не-га.

— Що ж робити?

— А що? Не кидати ж друзів. Правда?

— Авжеж.

— Треба йти їх виручати. Підеш?

— Аякже!

Грайликів тато Усміхайло Петрович любив повторювати: "Добрі справи, синку, треба робити, не задумуючись. Як почнеш роздумувати, зважувати, міркувати, чи варто, чи не варто, обов’язково знайдеться якась причина, щоб відкласти, не робити. А потім уже буде пізно".

Грайлик ті татові слова добре пам’ятав.

— Я знав, що ти вирішиш іти у Куматенегу, — схвально глянув на нього чародій.

— А це далеко?

— Ну як може бути близько, коли вираз "Куди Макар телят не ганяв" саме й означає — дуже далеко, куди ніхто з власної волі не піде, Може, передумав?

— Ні,— твердо сказав Грайлик. — Але мені головне, щоб швидше. Друзі ж там мучаться.

— Це ясно. Але то вже, як вийде. Я тобі, звичайно, допомагатиму. Що б той зловредний дід не витворяв, а я своє добре діло робитиму.

— Ну, тоді, мабуть, треба почати з якогось засобу пересування — летючого корабля, килима-самольота абощо, — сказав Грайлик.

— Нема питань! Будь ласка! — Чародій змахнув рукою, і перед ними виник прекрасний реактивний летючий корабель. Герметичні двері його розчинилися, і до Грайликових ніг під’їхав трап з килимовою доріжкою на східцях.

Грайлик уже ступив ногою на трап…

І тут раптом знову з’явився маленький дідок з лохматою бородою у реп’яхах, махнув рукою, буркнув: "Не треба!" І летючий корабель зник, а разом з ним і чаклун.

— У-у! Вреднюга! — вигукнув чародій Будьласка і посварився кулаком у той бік, де стояв і зник дід Нетреба.

Потім зітхнув:

— З чарівними засобами пересування нічого, значить, не вийде. Вдруге одне й те саме робити не можна. Такий закон чар. Доведеться пішки. Але ти не хвилюйся. Я тебе триматиму на контролі. Як буде скрутна ситуація — одразу гукай.

— А як вас гукати?

— Дуже просто. Замруж очі, тихесенько попроси: "Будь ласка!" — і, як очі розтулиш, я вже біля тебе стоятиму.

— Ну, гаразд. Піду пішки. А в який хоч бік Іти?

— Нема питань! Треба йти за сонцем. Куди сонце котиться, туди й ти за ним — на захід. Ну, хай тобі щастить! — І чародій Будьласка зник.

РОЗДІЛ III

День перший. Страус Еміль.

Зачепилівка

Грайлик озирнувся.

Не лише чародій Будьласка зник, а й квітуче поле теж.

Грайлик стояв посеред піщаної пустелі. Куди не кинь оком — всюди бархани хвилясті, з яких вітер пісок здуває. Ні деревця, ні травиночки.

"От же ж! Такий довгий шлях та ще й з пустелі починати доводиться", — подумав Грайлик. з досадою.

Але робити нічого, треба йти.

Постояв Грайлик трохи, поки з’ясував, куди сонце котиться, та й вирушив у дорогу.

Той, хто по піску під палким сонцем ходив, знає, яка це важка, виснажлива річ.

Щоб якось підбадьорити себе, Грайлик на ходу пісеньку склав:

Сонце з неба пече,

Піт за комір тече,

А я йду собі, йду,

Шкандибаю,

Своїх друзів хороших

Шукаю.

Йде, намугикує. З піснею завжди легше йдеться.

Сонце підбилося у зеніт, пече немилосердно. Вже й пісня не допомагає. Зморився Грайлик, а сісти відпочити не може. Пісок — мов пательня розжарена, такий гарячий. От біда!

Аж раптом чує: туп-тап, туп-тап, туп-тап туп!..

Обернувся — страус пустелею біжить.

Підбіг до Грайлика, спинився, одну ногу підняв, дивиться:

— Ти хто?

— Грайлик, — прохрипів наш герой.

— А що тут робиш?

— У Куматенегу йду.

— Овва! — вражено глянув на Грайлика страус. — Ну будьмо знайомі. Еміль! Скорочено — Ему! — і підняту ногу простягає.

Потиснув Грайлик ту ногу, познайомився.

— Може, тобі щось треба? — питає страус Еміль.

— Авжеж треба. Хоч води трошки. Помираю від спраги. І втомився дуже.

— Ну, сідай, поїдемо, — опустився страус Еміль на пісок. Сів Грайлик на його спину. Підвівся Еміль та як ушкварить галопом по пустелі, аж загуло.

— А куди ми? — питає Грайлик, міцно тримаючись руками за довгу страусячу шию.

— У Зачепилівку, — скосив на нього око з волохатими віями Еміль.

Біжить Еміль, біжить, а навкруги пустеля з краю в край, лише пісок на барханах кучерявиться.

Аж раптом на крайнебі палац розкішний, пальмами обсаджений, вигулькнув.

— Зачепилівка? — стрепенувся Грайлик.

— Та ні. То міраж. У пустелях — звичайна річ. Оптичний обман.

І правда. Пробіг Еміль трохи — зник палац з пальмами, як і не було.

Біжить Еміль, біжить…

І раптом — стоп! Зупинився, як укопаний. Потім — хоп! — і голову у пісок сунув. Грайлик ледве встиг його шию з рук випустити, щоб не гепнутися на землю.

Постояв Еміль трохи, голову у пісок занурившн, потім висмикнув, обтрусився, озирнувся навколо:

— Порядок! Здалося.

— Що таке? — здивовано пита Грайлик.

— Вибач, — винувато заморгав довгими віями Еміль. — Думав, небезпека. А ми, страуси, коли небезпека, голови у пісок ховаємо завжди.

— Тю! Що ж це дає? Нічого ж не дає.

— Традиція, — зітхнув Еміль. — Мої предки ховали, батьки ховали, і я мушу ховати. А то скажуть, шо я не поважаю традиції предків. Хоча я

сучасний страус і прекрасно розумію, що це нічого не дає. Ну, побігли далі.

І Еміль знову затупотів пустелею.

Тупотів-тупотів, і от нарешті з-за барханів з’явилася спершу тополя струнка, висока, тоді журавель дерев’яний розмальований, що тримав у дзьобі ланцюг з відром, а тоді й вся Зачепилівка — хутір мальовничий на узліссі з хатою білою, садком кучерявим, городом буйнозеленим ще й левадою шовкотравною над ставком дзеркальним. На березі ставка сидів з вудочкою якийсь сивовусий добродій з довгим носом.

Страус Еміль з розгону протупотів садком, городом, левадою і на березі ставка біля вусатого довгоносого добродія спинився.

— Здрастуйте вам у хуторі, пане Зачепило! — одхекуючись. мовив страус.

— Здоров був, Емілю! Кого привіз? — весело глянув на Грайлика пан Зачепило.

— Грайлика, що у Куматенегу мандрує.

— Оуу! — вражено склав губи дудочкою пан Зачепило. — Ану-ну покажись! Вперше бачу сміливця, що з власної волі у Куматенегу пнеться. Де ж ти такий узявся?

І, кинувши вудочку, встав, уважно Грайлика розглядаючи.

Страус Еміль опустився на землю, щоб Грайлик міг злізти, і докірливо мовив:

— Вибачте, пане Зачепило, ви спершу води йому дайте, а тоді вже розглядайте і щось питайте.

— Правильно! Це ви, хлопці, вибачте. Не подумав, — знітився пан Зачепило. — Зараз збігаю, з криниці витягну, а то у ставку, бачите, ряски повно.

І, підхопившись, підтюпцем побіг до отого розмальованого дерев’яного журавля з ланцюгом у дзьобі.

— Та я сам, — хриплим голосом гукнув йому навздогін Грайлик.

— Ні-ні! — відгукнувся вже від криниці пан Зачепило. — Ти мій гість. А у Зачепилівці гостей заведено шанувати.

Ох, і смачною здалася Грайликові вода з криниці зачепилівської! Зроду такої не пив.

Пан Зачепило дивився на нього лагідно, голову рукою підперши. Так на Грайлика завжди дивилася бабуся Маруся, коли частувала його.

Напився Грайлик досхочу, повеселішав.

— А отепер питайте, — сказав Еміль.

— Ні! Хай уже спершу одпочине. Ляже у холодочку, поїсть смачненько, поспить гарненько, тоді й побалакаємо. Зараз збігаю частуваннячко принесу.

І не встиг опам’ятатися Грайлик, як пан Зачепило побіг у хату, а коли вибіг, в одній руці подушка і ковдра були, а в другій — кошик з частуванням: і сир, і молоко, і сметана, і різні пундики-пиріжечки.

Постелив пан Зачепило Грайликові під грушею на траві, частування перед ним поставив — їж-пий, відпочивай.

І такий Грайлик був зморений-голодний, що не стало в нього сил навіть для годиться відмовлятися. Сиру-сметани з пундиками поїв, молока попив, на подушку щокою і — у сон, як у тепле море, занурився.

РОЗДІЛ IV

Перша ніч. Пан Чепизало.

Верблюд Експрес-Мерседес

Скільки він спав — Грайлик не пам’ятає. Прокинувся — ніч надворі. На небі зірки сяють, місяць на підповні світить. Ніде нікого. Ні пана Зачепила, ні страуса Еміля. Сплять, напевно.

А Грайлик виспався.

Оце б зараз і піти в дорогу. Та хтозна, куди йти, де той захід. Правда, тато казав, що люди й по зірках орієнтуються. Є така Полярна зоря, на північ вказує. Та де вона, Грайлик ще не знає. Треба було в тата попитати. Якби ж знаття, що знадобиться.

Та й незручно потай з хутора зникати, навіть не подякувавши панові Зачепилу за гостинність. Так порядні люди не роблять. Збудити пана Зачепила? А може, він і не спить. Телевізор дивиться абощо. Може, ще й не так пізно.

Підвівся Грайлик. посунув до хати. Вікна не світяться. Але то нічого не значить. Дехто любить телевізор у темряві дивитися.

Майже впритул підійшов Грайлик до дверей. 1 тут раптом чує позад себе вкрадливий голос: — А хто це, хто до дверей підкрадається? Чи не злодій, бува?

Здригнувся Грайлик, обернувся.

Якийсь чоловік ззаду стоїть, обличчя рукою затуляє. Одне лише око крізь пальці лукаво зблискує.

— Я… я не злодій, — затинаючись, проказав! Грайлик. — Мені пана Зачепила треба.

— Ну, я за нього.

— А… а ви, пробачте, хто?

— Пан Чепизало, брат пана Зачепила. Він у справах подався, мене замість себе залишив. Що тобі?

— Хотів подякувати панові Зачепилу за гостинність, попрощатися. У дорогу вирушаю.

— Подяку твою передам, не хвилюйся. А з яку ж це ти дорогу проти ночі налаштувався?

— У Куматенегу. Вдень така спека, що краще вночі йти. От тільки не знаю, де захід. Якби ви підказали…

Пан Чепизало відразу пожвавішав:

— Авжеж, авжеж підкажу' Аякже! І не лише підкажу, а й допоможу. Я ж, ти думаєш, хто?

— Хто?

— Темно, ти не бачиш… Чарівник я. І є в мене чарівний верблюд Експрес-Мерседес, який бігає з швидкістю сто п’ятдесят кілометрів на годину. Він тебе домчить у Куматенегу, не встигнеш і оком зморгнути.

— Серйозно?

— Не віриш? Кого хочеш спитай. Мене тут усі знають.

І хоч питати серед ночі не було в кого, Грайлик і так повірив — так переконливо говорив пан Чепизало.

— А… а дід Нетреба? Не перешкодить? — згадав раптом Грайлик.

— Який дід? Га-га-га! — засміявся Чепизало. — Та я сам будь-кому будь-що перешкодити можу… Експрес-Мерседес! На старт!

Віти дерев розсунулися, і з саду вигулькнув дивовижний двогорбий верблюд. На голові мотоциклетний шолом, між горбами подвійне тролейбусне сидіння, до якого приторочені ще два шоломи, на боці табличка, як на залізничному вагоні: "Зачепилівка — Куматенега".

— Треба шоломи надіти. Все-таки швидкість, — і пан Чепизало натягнув один шолом на голову собі, другий Грайликові. Тоді підсадив Грайлика на сидіння, сів сам і скомандував:

— Газуй!

Верблюд захурчав, імітуючи шум мотора, і рушив.

"Невже пощастило і я так швидко дістануся до Куматенеги?" — подумав Грайлик.

Верблюд набирав швидкість.

Грайлик чув, як свистить вітер, обтікаючи шолом. Але нічого не бачив.

"Невже така темна ніч? Були ж зірки. І місяць. А тепер. Темно, як під ковдрою", — подумав Грайлик і сказав:

— Щось я нічого не бачу.

— Правильно. І я не бачу. Це спеціально. Опущені заслінки на шоломах. Щоб голова не закрутилася і не впасти з верблюда. Шалена ж швидкість.

Швидкість уже й справді була шалена. Сидіння під Грайликом аж підскакувало.

Нарешті пан Чепизало гукнув верблюдові:

— Гальмуй! Приїхали!

Верблюд уповільнив хід і спинився.

Грайлик хотів зняти шолом і не зміг.

— Сам не знімеш, — сказав Чепизало. — Чекай, зараз я тобі допоможу злізти. Тоді зніму.

Він допоміг Грайликові злізти на землю і зняв йому шолом.

Грайлик глянув, озирнувся і заціпенів.

Навкруги була пустеля. Та сама вчорашня пустеля без кінця і краю. Вставало сонце і золотило жовті рухливі бархани.

Пан Чепизало зареготав:

— А ти думав, Куматенега-га-га-га! От розіграв! Га-га-га-га-га! Розіграв! От! Га-га-га-га-га!..

Регочучи, він скочив на верблюда, і не встиг Грайлик опам’ятатися, як верблюд Експрес-Мерседес разом із своїм хазяїном зник за барханами.

РОЗДІЛ V

Несподіване рішення господаря Зачепилівки

Грайликові було так досадно, що він мало не плакав.

А що ж!.. Коли ти довірився, а тебе нахабно обдурюють та ще й глузують, регочуться. Це ж боляче!

Але сльозами горю не поможеш. Так завжди говорила Грайликова мама Веселина Василівна. І Грайлик не любив плакати.

Позітхав він тихенько, постискував зуби, а тоді вирішив — хай він горить, той пан Чепизало! Треба йти. Нічого не вдієш. Слава Богу, сили відновилися — підхарчився, поспав, відпочив. Можна й у дорогу.

Подивився, куди сонце котиться, і вирушив.

Іде, пісню співає:

Сонце з неба пече,

Піт за комір тече,

А я йду собі, йду,

Шкандибаю,

На невдачі свої

Не зважаю.

Проте співати все-таки легше, ніж не зважати.

А сонце підбилося вже у зеніт, пече так, наче зовсім спалити хоче. І на пісок розжарений не сядеш, щоб відпочити. Погано. Дуже погано

Згадав Грайлик про чародія Будьласка.

— "Доведеться, мабуть-таки, викликати вже", — та тільки подумав це, чує: туп-тап, туп-тап, туп-тап, туп!..

Вибігає з-за бархана страус Еміль.

Підбіг, став, хекає, слова сказати не може.

Нарешті відхекався:

— Ну, слава Богу! Знайшов! Зранку бігаю. Усю пустелю оббігав. Думав уже, не знайду. Як ти тут опинився?

Розказав йому Грайлик про пана Чепизала, про свою з ним нічну зустріч.

— Так ми й думали! — вигукнув Еміль. — От безсовісний! Ніякий то не пан Чепизало То Жартун-Реготун. Нічний чаклун. Ми ж думали, що ти міцно заснув і спатимеш до ранку. А ти прокинувся вночі, і Жартун-

Реготун упіймав тебе на гачок. Якби ти спав, нічого б не було. Давай сідай, поїхали в Зачепилівку. Пан Зачепило так, бідолага, побивається, що ти зник, аж плаче. Поїхали.

— Мені не в Зачепилівку, мені у Куматенегу треба, — одвів очі Грайлик.

— Ясна річ. Але спершу б треба відпочити, підкріпитися. Диви, на що ти схожий! Не хлопець, а перепічка якась.

Грайлик тільки зітхнув. Де там уже сперечатися.

Сів він на Еміля. І затупотів Еміль пустелею назад у Зачепилівку.

Пан Зачепило зустрів Грайлика із сльозами радості на очах.

— Дорогий мій! Я такий щасливий, що ти віднайшовся! — Він обійняв Грайлика, мов рідного сина.

І знову він поклав Грайлика на траві під грушею і приніс частування:

— Їж-пий, спочивай! Ні про що не думай, не гадай.

Грайлик попив-поїв, відпочив, але спати не став. Нема дурних! Проспиш до ночі, прокинешся, а там тобі знову чаклун нічний Жартун-Реготун щось відмочить. Ні! Треба пробиватися до своїх, у Куматенегу.

Так він панові Зачепилу і сказав.

Пана Зачепила наче хтось підмінив умить. Щойно був усміхнений, веселенький, а то спохмурнів, мов хмара осіння.

— Та ти що, дорогий?! Що ти, рідний мій?! Ти ж і друзів не врятуєш, і сам загинеш. До Куматенеги ніхто в світі не доходив. Усі гинули по дорозі. Лишайся в мене. Диви, яка краса навколо. Зачепилівка так і зветься тому, що всіх за серце чіпляє. Хто тут хоч раз побував, забути не може. Я вже старий, будеш моїм спадкоємцем. Зачепилівським паном станеш. Тата-маму випишемо, житимеш, як у Бога за пазухою.

— Ні! — твердо сказав Грайлик, — А друзі? Хочете, щоб вони пропали, як руді миші? Уся ж майже Дитиндія там. Ні! Дякую, але я мушу йти визволяти їх.

— Ну, як ти їх визволиш, дурненький? — жалібно скривився пан Зачепило. — Подивись на себе! Ти ж маленький. На тебе дмухни добре, ти й впадеш.

— Придумаю шось, — насупив брови Грайлик. — Тато казав, що саме фізична слабість людини зробила її розумною, примусила вигадати усю цивілізацію. Недарма кажуть: "Сила є, ума не треба".

— Розумні ви удвох з татом! — пхикнув пан Зачепило. — Ні! Не пущу тебе нікуди. Для твоєї ж користі. А щоб ти не зміг мене переконатй, розжалобити (бо я добрий і можу похитнутися), лишаю тебе у ЗачепилівцІ, щоб подумав гарненько, а сам їду в гості до брата Чепизала, який, звичайно, нічого спільного з нічним чаклуном Жартуном-Реготуном не має. Тільки не здумай, голубе, тікати. Зачепилівку я обніс таким високим муром, який перелізти неможливо. А ворота я замкну. Не ображайся. Ти ще потім дякуватимеш мені, що я тебе врятував від загибелі. Бувай здоровий!

Пан Зачепило сів верхи на страуса Еміля, який впродовж усієї розмови співчутливо дивився на Грайлика, і вони зникли.

РОЗДІЛ VI

"Вчора не доїхали — сьогодні доїдемо!"

"От же ж той пан Зечепило! Наче й добрий дядько, а нічого не розуміє. Ну як я можу лишитися у ЗачепилівцІ, коли друзі там хтозна в яких страшних умовах потерпають. Нічого я думати гарненько не буду і рішення свого не зміню ніколи в житті. От тільки як звідси вибратися?" — так думав Грайлик, ідучи вздовж височенного кам’яного муру, яким справді була обгороджена вся Зачепилівка. Перелізти через мур було справою абсолютно безнадійною. А залізні ворота замкнені іззовні.

Тричі обійшов Грайлик уздовж муру всю Зачепилівку. І переконався, що пан Зачепило казав правду — втекти було неможливо.

"Ну що ж, доведеться викликати чародія", — зітхнув Грайлик, замружився і тихенько промовив:

— Будьласка!

Розтулив очі, дивиться, а попід муром стоїть усміхнений чародій.

— Ну, що таке?

— Пробачте, що потурбував, але ніяк не можу через мур перелізти, щоб із Зачепилівки втекти, шлях до Куматенеги продовжити.

— Тільки й всього? Така дрібниця? Нема питань! Будь ласка! — Чародій махнув рукою, і у мурі з’явився прохід.

— Дякую! — мовив Грайлик і тільки-но зробив перший крок, щоб пройти, аж тут по той бік муру з’явився маленький дідок з бородою у реп’яхах.

— Не треба! — гукнув сердито, рукою махнувші прохід сам собою замурувався враз. А чародій Будьласка зник.

— От же ж! — з досадою крикнув Грайлик. — Ну чого він такий уредний, той чаклун Нетреба!

Але — кричи не кричи, ділу не поможеш.

Сів Грайлик, задумався. Що робити?

І раптом згадав крота Копайла… О! Як не можна перелізти, то підкоп треба зробити. Ідея!

Але голими руками підкоп не зробиш. Треба лопату. Не може бути, щоб у такому господарстві, де є і сад, і город, та не було лопати.

Пішов Грайлик шукати. Шукав-шукав, нишпорив. Не видно щось. Ні в хаті, ні в сараї, ні надворі. Мабуть, пан Зачепило передбачливо поховав увесь садово-городній реманент.

І все-таки Грайлик знайшов. Під ганком лежала стара іржава лопата без держака. Видно, пан Зачепило забув про неї.

Відшукав Грайлик суху пряму гілляку, заходився стругати своїм складаним ножиком держально. Вистругав, настромив. Нічогенька вийшла лопата.

Копати Грайликові не вперше. Копав він і в попередніх своїх пригодах. Та й взагалі копати починають люди з найжовторотішого віку. Совочки, лопатки — улюблені перші інструменти малечі.

Грайлик почав підкоп негайно і орудував лопатою дуже енергійно. Та все-таки рити совком у пісочниці ямки й печерки — то одне, а копати

підземний хід під кам’яним муром — то зовсім інше. Та ще й іржавою тупою лопатою.

Почало сутеніти. Надходив вечір.

Грайлик ледь-ледь підкопався під фундамент муру, як зробилося зовсім темно.

— Хе-хе-хе-хе-хе!

Грайлик здригнувся, почувши сміх. Він одразу догадався, хто це.

— Ну що? Як ся маєш? Як поживаєш? — нічний чаклун Жартун-Реготун стояв на краю ями, в якій порпався Грайлик.

Грайлик не відповів. Тільки втягнув голову в плечі.

— Ображаєшся! Ну й даремно. Уже й пожартувати не можна. Наче ти не жартував ніколи. Я ж знав, що тебе страус Еміль знайде. А здорово ти здивувався, коли побачив, куди тебе верблюд Експрес-Мерседес привіз. Га-га-га!

Грайлик мовчав.

— Ну давай миритися. А то мені скучно. Хочеш, я тебе на той бік перенесу? А то ще тобі ритися півночі.

— Все одно обдурите, — озвався Грайлик.

— Ні. Чесне чаклунське. От дивись. Алле-оп! — він схопив Грайлика за руку і підкинув угору.

Грайлик перелетів через мур і гепнувся сідалом прямісінько на спину верблюда Експреса-Мерседеса, на оте тролейбусне сидіння між горбами. І одразу ж поряд з ним гепнувся на сидіння Жартун-Реготун.

— Га-га-га! Здорово? Правда? Ну, поїхали!

— Куди? — спитав Грайлик.

— Як — куди? У Куматенегу. Вчора не доїхали, сьогодні доїдемо. Га-га-га-га-га!

— Обманюєте.

— Чого б це я обманював? Дуже мені треба. Сам побачиш. Газуй! — останнє стосувалося верблюда. Експрес-Мерседес зрушив з місця і почав набирати швидкість.

Оскільки шоломів цього разу чомусь не було, Грайлик міг бачити, куди вони їдуть. Хоча й ніч, але місяць світить, усе видно.

Їхали вони не пустелею, а сосновим лісом, що починався за хутором, між стовбурів височенних щоглових сосон. Стовбури мелькали перед очима. Верблюд Експрес-Мерседес набирав швидкість.

Та от ліс закінчився, почалися гори. Не знижуючи швидкості, верблюд біг вузькими гірськими стежками над жахливими урвищами-проваллями. Грайлик намагався не дивитися вниз, бо паморочилося в голові і хололо в животі.

Та от і гори закінчилися. Верблюд біг уздовж широченної ріки з стрімкими берегами. Знайшов улоговину, спустився до води, кинувся і поплив. Переплив річку, знову побіг берегом.

І знову гори були, і пустеля була, і ліс.

І от нарешті вибіг верблюд Експрес-Мерседес з лісу і спинився перед великою золотою брамою, над якою знову ж таки золотими літерами було написано — "Куматенега".

— Ну, що я тобі казав! — мовив Жартун-Реготун. — Злазь! Бо он уже сонце сходить. Мені вертатися час.

РОЗДІЛ VII

Вартовий Макар Телятник.

От тобі й раз!

"Неправдою не проживеш"

Ізліз Грайлик з верблюда, підійшов до золотої брами, постукав.

Одчинилася хвіртка у брамі, вийшов дядько здоровенний — у брилі, у постолах, з батогом у руці:

— Вартовий Куматенеги Макар Телятник слухає. Ти хто?

— Грайлик.

— Що тобі треба?

— Тут десь мої друзі. З Дитиндії.

— З Дитиндії? Є такі.

— Пустіть, будь ласка, до них.

— Еге! Чого захотів! У Куматенегу через золоту браму тільки тих пускають, хто сам, без сторонньої допомоги прийшов. А ти ондо на Мерседесі приїхав.

— Ну, то як же ж тепер?.. — розгубився Грайлик. — Я ж не знав.

— Вертайся, звідки приїхав, а потім приходь сам, тоді пущу… Час! — На цьому вартовий Макар Телятник батогом цвьохнув, у хвіртку зайшов і щільно її причинив.

— Га-га-га-га-га! — весело зареготав з верблюда Жартун-Реготун. — От сміхота! От кумедія! Га-га-га!

— Ви знали про це? — глянув на нього знизу Грайлик.

— Аякже! От ррзіграв! Але ти ж сам хотів…

— Хоч назад мене у Зачепилівку одвезіть.

— Е-е, ні! Нема часу. Я зникаю. Он уже сонце сходить, а я нічний чаклун, і верблюд мій Мерседес теж нічний верблюд. Ми лише вночі діємо, а вдень у печері спимо, — зареготав на прощання Жартун-Реготун і зник разом з верблюдом.

От тобі й раз!

Задумався Грайлик. Як же ж у Куматенегу пробратися. Хоч подивитися, що там з ними, з друзями-дитиндівцями. Звичайно, з Макаром Телятником битися — справа безнадійна. Здоровущий!.. Тут розум потрібен, хитрість.

Від золотої брами обабіч мур кам’яний тягнеться, такий самий височенний, як і в Зачепилівці.

Пішов Грайлик уздовж муру. Може, десь дірка яка є.

Іде, іде. Навшпиньках, тихенько, пригнувшись.

Аж раптом чує згори докірливе:

— Ну, що ти за людина?

Звів очі. А по мурові йде нагорі Макар Телятник.

— Я ж вартовий, — каже. — Я ж з тебе очей не спускатиму. Ти у мене не проскочиш. Раджу по-доброму — вертайся. Прийдеш сам — пущу. Обіцяю.

Еге! Вертайся!

Звернув Грайлик від муру в ліс. Зайшов за кущі, щоб вартовий його не бачив, очі замружив, прошепотів тихо: "Будь ласка!" А як очі розтулив — чародій уже під деревом стоїть.

— Ну, що таке?

— Таж бачите. Куматенега ось вона, а вартовий не пускає. І друзі мої там — сам Макар сказав. Зробіть так, щоб я міг пройти. Я вас прошу!

— Нема питань! — весело сказав чародій. — Дурний Нетреба думає, що я його не перехитрую. А я все-таки чародій, а не чаклун якийсь зловредний. Він тільки перебаранчати вміє, відміняти мої чари. А сам робити не годен нічого. От я зроблю тебе зараз невидимкою... Він тебе не бачитиме і не знатиме, де й коли махати рукою і кричати своє "не треба!" А через деякий час я нищечком зроблю у мурі проламчик, і ти туди — шасть!

— Правильно! — зрадів Грайлик.

— Ну тоді — будь ласка! — Чародій махнув рукою і… Грайлик глянув униз і побачив, що ноги його раптом зникли, і живіт зник, і плечі, і руки. Грайлик крутив головою і нічого свого не бачив. Хоча відчував і руки, і ноги. Для перевірки ляснув себе по стегну і відчув стегно. І звук удару долоні по стегну почув. Все було на місці, але все було невидиме. Він став невидимкою.

— Ух! Здорово! — вигукнув Грайлик.

— Не кричи, а то почують, — сказав чародій. — Пролам я зроблю з того боку Куматенеги хвилин через десять. Підійдеш тихо, навшпиньках. Якщо не зумієш прошмигнути у пролам непомітно — нарікай на себе. Одразу станеш видимим, і більше я допомогти тобі не зможу. Ти ж знаєш закон чар — одне й те саме двічі не робиться. Ну, бувай!

І чародій Будьласка зник.

Грайлик вийшов з лісу і потихеньку навшпиньках пішов уздовж муру.

То було незвичайне почуття — відчувати себе невидимкою. От сидить на кущі пташка. Грайлик підходить до неї майже впритул, і вона не злітає. Чистить собі дзьобиком крильця, тріпоче хвостиком. І — анітелень, що біля неї хтось стоїть.

А от їжачок дріботить прямо на Грайлика. Носом у ногу його ткнувся, став, дивиться здивовано, нічого не розуміє— що за перешкода невидима. Грайлик убік ступнув, пропустив їжачка.

І раптом Грайлик побачив чаклуна діда Нетребу. Скуйовджений, з незмінними реп’яхами у бороді він підтюпцем біг по узліссю. Обличчя його було заклопотане, очі розгублено моргали, він раз у раз крутив головою, роздивляючись навколо, наче когось виглядав. Проскочив повз

Грайлика і побіг далі, тупаючи великими не по зросту чоботами. Зупинився, озирнувся, повернувся і побіг назад. Грайлик тільки усміхнувся: "Бігай-бігай, зловредний чаклуне! Все одно мене не побачиш". І пішов далі. Так само навшпиньках, обережно, намагаючись не наступити на суху гілку.

Поки він обійшов Куматенегу, десять хвилин уже минуло.

Аж от і пролам у стіні. Невеликий, але такий, що Грайлик міг вільно пролізти. Він уже збирався це зробити, але раптом глянув угору і побачив, що на стіні над проламом стоїть вартовий Макар Телятник. Грайлик розгубився, забув, що він невидимий, одсахнувся назад у кущі. І наступив на суху гілку. Гілка тріснула.

Вартовий Макар Телятник миттю стрибнув униз, побачив пролам і затулив його собою.

— Так я і знав, що ти звернешся до чародія. І захочеш прошмигнути, — вартовий говорив, нишпорячи очима по кущах. — Я тебе не бачу, але відчуваю, що ти тут. Я все-таки вартовий і діло своє знаю. Не прошмигнеш ти у Куматенегу. Я тебе запевняю. Ніякий чародій тобі не допоможе.

І тут раптом Грайлик побачив свої ноги, і руки побачив, і живіт, і плечі. Він перестав бути невидимкою.

Макар помітив його і усміхнувся:

— Ну от!.. Дурненький ти, дурненький! Неправдою не проживеш.

Грайлик тільки мовчки зітхнув.

Робити було нічого. Повернувся він і, похиливши голову, пішов у ліс.

РОЗДІЛ VIII

Рюкзачок

Грайлик ішов лісом і думав, чого йому так не щастить. І все через того чаклуна діда Нетребу. Якби не дід, Грайлик уже давно був у Куматенезі, побачив би своїх друзів і обов’язково б визволив їх. Він чогось був певен, анітрохи не сумнівався, що визволив би. У всіх своїх казкових пригодах він же завжди домагався того, чого прагнув. А тут, бач, не везе й квит. Це ж скільки треба пройти! Оцей ліс, потім пустелю, потім гори, потім річку форсувати (а як її форсувати?), потім знову гори і знову ліс. А тоді все оте в зворотному напрямку. Жах просто!

Вийшов Грайлик з лісу і пішов пустелею. Іде і тільки сопе.

"А чого я мучуся? Адже Макар Телятник сказав, щоб я вертався, звідки прибув, а тоді сам, без сторонньої допомоги діставався до Куматенеги. Але він же не казав, що вертатися треба обов’язково самому", — подумав раптом Грайлик.

Замружився, прошепотів тихо: "Будь ласка!" Розтулив очі — стоїть біля нього чародій.

— Що таке?

— До Зачепилівки мене довезіть якось.

— Нема питань! Будь ласка! — рукою махнув. Блиснуло-гримнуло — і вже перед Грайликом летючий реактивний корабель. Трап з килимком до ніг підкочується. Та тільки ступив Грайлик на трап, мов з-під землі з’явився раптом чаклун, рукою — мах: "Не треба!"—і все зникло. І корабель, і чаклун, і чародій. А вдруге викликати не можна — закон чар.

Але помітив Грайлик: чим частіше викликає він чародія Будьласка, тим менше стає в нього самого сил.

От і зараз. Ослабів так, що з місця зрушити не може.

Як же він пустелю перейде? А там же ще й гори, і річка, і знову гори… А потім усе це назад…

Похилив Грайлик голову у відчаї, важко дихає.

Раптом чує знайоме: туп-тап, туп-тап, туп-тап, туп!..

Дивиться — страус Еміль пустелею біжить.

Підбіг Еміль до Грайлика:

— Привіт!

— Здоров! — невесело привітався Грайлик.

— А чого ти назад ідеш?

Одвернувся Грайлик, нічого не сказав.

— Ну чого ти? Я ж тобі допомогти хочу. Жалко мені тебе стало. Я уночі, як пани поснули, з Чепизалівки утік, прибіг у Зачепилівку. Дай, думаю, хлопця виведу (там є хвіртка потаємна, спеціально для мене). А тебе нема. По слідах верблюда Мерседеса зрозумів, що знову з тобою Жартун-Реготун розважається. І побіг шукати. Сідай, повезу тебе у Куматенегу.

— Ні,— сказав Грайлик. — Не можу я у Куматенегу їхати.

І розповів страусу Емілю все і про вартового Макара Телятника, і про його неодмінну умову.

— Ну давай хоч до Зачепилівки тебе довезу. Там зараз нікого нема. Пан ще, мабуть, у брата.

— А не обдуриш?

Страус подивився на Грайлика так докірливо, що Грайлику стало соромно за свою недовіру.

Опустився Еміль на землю, Грайлик сів йому на спину, і вони, в котрий уже раз, затупотіли пустелею.

А потім були гори, а тоді вони спустилися до річки. Не знаю, чи плавають взагалі страуси, але Еміль плавав. І він переплив з Грайликом на спині річку. І знову побіг у гори, а тоді спустився і побіг лісом.

І от вони вже на узліссі і перед ними Зачепилівка. Глянув Граіілик і здивовано зойкнув — муру навколо Зачепилівки не було.

А біля хати стояв пан Зачепию і дивився на них з-під долоні.

— Давайте сюди! — здалеку гукнув Зачепило.

"Ну все! — подумав Грайлик. — Попався я".

Але пан Зачепило знову загукав:

— Та не бійся! Я затримувати не буду.

І коли Еміль підбіг до нього, сказав Грайлику:

— Зараз, зараз підеш у свою Куматенегу. Тільки харчів на дорогу візьмеш, і води, — ондо рюкзачок приготував. Як побачив я, що ти підкоп робив та ще й іржавою тупою лопатою, одразу поруйнував мур. Я ж його навмисне збудував, щоб тебе перевірити — чи змиришся ти з солодкою неволею. Ну, присядь перед дорогою.

Присіли пан Зачепило і Грайлик на призьбу, страус Еміль на землю опустився. Помовчали хвилю, а тоді начепив Грайлик рюкзачок:

— Пробачте, пане Зачепило, що я погано про вас подумав був. Спасибі вам. І тобі, Емілю, спасибі.

Обійняв пан Зачепило Грайлика на прощання, а Грайлик страуса Еміля за шию обійняв, попрощався і вирушив у дорогу. Звідки й сили взялися.

РОЗДІЛ IX

Колонія Макаронія

От уже минув Грайлик сосновий ліс. Сів на узліссі відпочити, води попити. Розв’язав рюкзачок. Дивиться — а там, крім води у фляжках і їжі, топірець маленький, пилка-ножівка, обценьки, моток дроту міцного і цвяхи.

Ну й молодець пан Зачепило! Про все подумав.

Попив Грайлик води криничної цілющої і подався в гори. Проминув гори, спустився до річки. І отут придалися йому зачепилівські інструменти. Бо широку річку уплав подолати Грайлик не подужав би та ще й з рюкзачком. Не такий він плавець-рекордсмен, та й рекордсмени з важкеньким рюкзачком не дуже попливуть.

Треба плота робити.

Добре, що гори були лісисті. Знайшов Грайлик три сухих деревини, одпиляв, обтесав, дротом зв’язав, гвіздочками той дріт прибив. Потім із жердин сухих два весла топірцем витесав, кочети з кілків поробив. Ловкенький вийшов плотик. Тільки важкуватий. Ледве спустив його на воду Грайлик. Довелося й тут поміркувати. Згадати все по телевізору бачене, важелі застосувати, котки з жердин. Та нарешті загойдався плотик на воді. Стрибнув на нього Грайлик, весла у руки — і поплив. Коли переплив річку, аж шкода було кидати плотик. Все, власними руками зроблене, дорогим стає. Та робити нічого. Треба далі йти.

І знову — гори. Подерся Грайлик крутими гірськими стежками… Дорогу добре запам’ятав, коли страус Еміль його віз.

Аж раптом змушений був зупинитися. Дорогу перетинало провалля. Таж не було його тут! Мабуть, недавно обвал стався. У горах це часто буває.

Роззирнувся Грайлик навколо. Іншого шляху нема. Єдиний вихід — місток через провалля перекидати. Добре, що дерево всохле край провалля росло. Підпиляв Грайлик його, підрубав так, що впало воно вершиною якраз на той бік провалля.

Переповз Грайлик обережно по дереву через провалля, пішов далі.

А внизу пустеля починається.

Підкріпився Грайлик у кущах біля підніжжя гір, поїв-попив, відпочив. А тоді сплів із зелених гілочок крислатого капелюха, щоб голову не пекло. І пішов через пустелю.

Коли добре підготуватися, то й пустеля не страшна. Навіть дивується Грайлик — звідки сили беруться. Так же був знесилів.

І он уже ліс останній видно. А за лісом і Куматенега.

Відпочив на узліссі після пустелі востаннє Грайлик. І думає — треба, мабуть, про якусь зброю подбати. Може, виручаючи друзів, і битися доведеться. Топірець, правда, є, але він маленький. До такого, як вартовий Макар Телятник, з топірцем майже іграшковим і не підступайся. Щось солідне, довге треба. Вирішив Грайлик озброїтися списом. Знайшов довгу жердину, обстругав, загострив з тоншого кінця. Вийшов добрячий спис.

Заткнув він топірець за пояс, узяв під руку спис і пішов лісом. Але так іти було незручно, спис весь час за гілки, за дерева чіпляється. Довелося узяти спис за гострий кінець і тягти за собою волоком по землі.

Ішов-ішов Грайлик і вийшов з лісу до золотої брами. Нарешті!

"Ну, тепер держись, голубе!" — сам собі сказав Грайлик. Узяв спис напереваги, як ото середньовічні лицарі на турнірах, і постукав ним у золоту браму.

Відчинилася хвіртка, і з’явився вартовий Макар Телятник. Побачив Грайлика, усміхнувся радісно:

— А-а, це ти? Сам прийшов-таки? Ну молодець! Оце інша справа!

Потім глянув на спис і питає:

— А що це в тебе за ломака?

Знітився Грайлик. Вартовий так лагідно, привітно і миролюбно зустрів його, що якось навіть і незручно говорити про спис.

— А… а це підпирачка, щоб легше було йти, — одвів очі Грайлик.

— А-а, ясно, — усміхнувся Макар Телятник. — Ну, тоді проходь з підпирачкою. Будь ласка!

І вартовий широко розчинив золоту браму.

Чекаючи різних небезпечних несподіванок, Грайлик міцно стиснув у руках спис-підпирачку і пішов уперед.

За брамою починалася широка алея, обсаджена тополями, як бульвар Шевченка в Києві, що вела у глиб Куматенеги. Ні колючого дроту, ні тюремних бараків, які сподівався побачити Грайлик, видно не було. Та от попереду показалася дерев’яна арка, а на ній на червоному полотнищі білий напис: "Колонія Макаронія".

"Ага! Все-таки колонія!" — подумав Грайлик. Що таке колонія, він добре знав. Не раз чув і про колонію суворого режиму, і про дитячу виправну колонію для неповнолітніх правопорушників і злочинців.

Насторожено озираючись на всі боки, посунув Грайлик під аркою. Щось тихо, не чути нічого. Мабуть, лежать зв’язані, роти позатикані.

І раптом…

Вони сиділи за довгим столом під розлогим дубом і обідали.

Першою побачила Грайлика Галочка.

— Грайлик! — дзвінко вигукнула вона, кинувши ложку.

І вмить усі покидали ложки і з галасом кинулися до нього. І Женя-Жменя, і Толя-Бараболя, і Марушка-Реготушка, і Іван-Сумніван, і Юля-Танцюля, і Вітасик-Тарантасик… Одне слово, усі-всі дитиндівці, крім Чуха, Мині і Романа-Отамана.

Вони весело галасували і стрибали навколо нього.

— Ти звідки?

— Як ти сюди втрапив?

— А що це в тебе за спис?

І враз Галочка, перекрикуючи всіх, вигукнула:

— Та він же рятувати нас прийшов!..

Всі вмить замовкли, перезираючись.

— Правда? — подивилася Галочка Грайликові прямо у вічі.

— Правда… — кивнув Грайлик.

— А нащо нас рятувати? — раптом вигукнув Женя-Жменя.

— Хіба нас треба рятувати? — підхопила Юля-Танцюля.

— Ну, він же не знав… — сказала Галочка.

— А що, хіба… — Грайлик розгублено обвів поглядом усіх.

— Ой! Нам тут так добре! — вигукнула Юля-Танцюля.

— Так цікаво! — сказав Іван-Сумніван.

І те, що це сказав Іван-Сумніван, який завжди марудив і тільки казав: "Так не буває", — найбільше вразило Грайлика.

— Та ви що?! А зловредний чаклун Нетреба?

— Та чого ж він зловредний? Він же отакий дід! — Женя-Жменя підняв догори великий палець.

— Що?! — вражено закліпав очима Грайлик.

— Правда-правда! — вигукнула Галочка

— Ми тут робимо все, що хочемо, — захоплено підхопив Вітасик-Тарантасик.

— Ніхто нам не допомагає, але й не забороняє щось робити самим теж ніхто, — сказав Іван-Сумніван.

— Не забороняє? Дід Нетреба?! — вражено перепитав Грайлик.

— Він тільки чари забороняє, чудеса всякі. Хоче, щоб ми власними руками, власними зусиллями всього добивалися. Бо той, хто звертається до чар, вже не може без них обійтися, втрачає силу, вміння, і сам не може нічого зробити. А ми… От подивись, що ми набудували, — сказала Галочка. — Ходімо!

І повели вони Грайлика за кущі на галявину, де стояли якісь чудернацькі намети, а в пагорбах були печери, а на деревах площадки. Струмок був запруджений гаткою, і утворився ставок, на якому плавали саморобні кораблики, вирізані з соснової кори.

— А вартовий Макар Телятник? — згадав раптом Грайлик. — Він же вас нікуди не пускає. Недарма ж написано: "Колонія Макаронія".

— Та ти що! — вигукнув Женя-Жменя. — Ми з Макаром дружимо, живемо — не тужимо.

— Він нас, навпаки, охороняє, щоб на нас ніхто лихий не напав, — сказав Іван-Сумніван.

— А "Колонія Макаронія" — то ми самі написали, — сказала Галочка. — Це Іван-Сумніван придумав. І ми називаємо себе колоністи-макароністи. Макар нам і їсти готує. Та як смачно! Бо ми ще самі не дуже вміємо. Але вчимося, і сьогодні я першу вечерю варитиму.

— А де ж ваш дід Нетреба? — озирнувся Грайлик.

— Кудись подався. Сказав, що буде нам сюрприз, — мовила Галочка.

І тут здаля почувся голос Макара Телятника:

— Прибули! Прибули!

Всі кинулися до золотої брами.

РОЗДІЛ X

Сюрприз

Біля золотої брами стояв дід Нетреба, а поряд з ним скуйовджені, у синцях та подряпинах, у подертому одязі, жалюгідні й нещасні Чух, Миня і Роман-Отаман.

— Ледве відбив. Ще трохи — і не встиг би, — похитав головою дід Нетреба.

Що ж виявилося?

А виявилося, що на королівські палаци Чуха і Мині напали шкуродери-мародери. То були страшні казкові створіння — з вовчими

головами, волохатими мавпячими тулубами і свинячими хвостами. А замість рук — пазуристі лапи шулік.

Коли у розкішному королівському палаці живе самотній зажерливий господар, хтось та кине на нього хиже око. Та ще коли навколо шастають шкуродери-мародери.

І на військо Романа-Отамана напало те ж саме плем’я шкуродерів-мародерів. Оскільки воно було казкове, ніякі танки, вертольоти, ніяка людська зброя нічого з ними зробити не могли.

— Ну, слава Богу, що все позаду, — сказала Галочка. — Так добре, що ми знову всі вкупі, всі разом. Ходімте швиденько обідати. А то все прохолоне.

Грайлик глянув на діда Нетребу і раптом побачив, які в нього гарні, усміхнено-добрі очі.

І подумав: "Виходить, не обов’язково той, хто тобі каже: "Не треба!" — твій ворог. А той, хто для тебе все — будь ласка! — робить тобі добро".

І тут несподівано з неба почулося:

— І все-таки я чародій! Будь ласка!

Спалахнуло, загуркотіло… І в тому гуркоті почувся регіт чаклуна Жартуна-Реготуна:

— Га-га-га-га-га!..

І вмить зникли і дід Нетреба, і Макар Телятник, і Колонія Макаронія, і вся Куматенега…

РОЗДІЛ XI

Не треба!

Вони сиділи на сходах біля горища.

А у горищних дверях стояв усміхнений кругловидий дядечко.

— Ну, так що для вас ще зробити?

Першим отямився Грайлик.

— Не треба! — відчайдушно вигукнув він.

— Не треба! Не треба! Не треба! — закричали всі.

І тут на сходах з’явилася двірничка.

— А що тут робиться, йолі-палі? — грізно вигукнула вона і посунула до дядечка. — Ви хто такий? Чого дітей мені лякаєте?! От я зараз міліцію викличу!

Кругловидий дядечко враз перестав усміхатися, позадкував-позадкував і несподівано зник, наче й не було.

А всі дитиндівці сипонули сходами вниз на вулицю, де сяяло сонце, галасливо щебетали пташки і весело стрибали по калюжах сонячні зайчики.

Але ніякий чародій не мав до цього аніякісінького відношення.

Просто надворі перехмарилося, і визирнуло сонце.